

An Introduction to Classical Armenian

Robert W. Thomson

Calouste Gulbenkian Professor of Armenian Studies

University of Oxford

CARAVAN BOOKS
DELMAR, NEW YORK

This material is presented solely for non-commercial educational/research purposes.

An Introduction to Classical Armenian

First Edition 1975
Second Edition 1989

Second Printing 1993
Third Printing 1998

Published by Caravan Books
Delmar, New York 12054-0344, U.S.A.

©1975, 1989 Academic Resources Corporation
All rights reserved.
Printed in the United States of America

∞ The paper used in this publication conforms to requirements
of the American National Standard for Information Sciences—
Permanence of Paper for Publications and Documents
in Libraries and Archives ANSI/NISO/Z39.48-1992.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Thomson, Robert W. 1934—

An introduction to classical Armenian.

Bibliography: p.

1. Armenian language, Classical—Grammar.
I Title.

PK8023.T48 491'.992'5 75-11834

ISBN 0-88206-072-4 (alk. paper)

Preface

This textbook is an introduction to classical Armenian. It has the limited aim of presenting the elements of that language in a graduated fashion in English and is not intended as a complete reference grammar. It was originally designed as the backbone of a first-year course in classical Armenian, but hopefully it will also be of service to the student who is working alone.

The basic purpose of this textbook is to aid students who wish to read texts in classical Armenian. The emphasis is therefore on reading, although suggested exercises for translation into Armenian are given in the first eleven lessons. These lessons are not all of the same length; rather I have attempted to group related matters in order of increasing complexity. To help in the problem of the division of syllables with the unwritten vowel պ (ə) I have added a section on *Consonantal Clusters*.

Most of the reading matter for the lessons has been taken from the passages in Antoine Meillet's chrestomathy, for the references in his vocabulary to the relevant passages in his grammar will be of value to the beginner. The passages at the end from six early Armenian authors have been selected for their intrinsic interest, even if their style is not of the easiest. To encourage students who do not have easy access to dictionaries of classical Armenian, a complete vocabulary of all the words in the passages for reading has been included. But it will be necessary for the student to be able to refer to Meillet's or to Jensen's grammar for more detailed information on certain points.

I am happy that this textbook has been of sufficient use that a second edition has become necessary. So I have taken advantage of the occasion to make several improvements, to correct typographical errors, and to add a vocabulary of the English words used in the exercises. But the general plan of the book remains the same.

PREFACE

In the preparation of the first edition of this book (published in 1975) I was indebted to Genevieve Jones, David Utz, Michael Stone and Carol Cross. Over the years numerous students and colleagues have made further suggestions and comments. Since at the time I was not planning a revised edition, I regret that I cannot cite everyone by name. But I trust that they will all accept this general statement of thanks. I am particularly grateful to Norman Mangouni, who accepted the textbook for publication in the first place and has now encouraged this revised edition.

ROBERT W. THOMSON

February 1989

Contents

9

Basic Reference Works

11

The Armenian Alphabet

16

Vocalic Alternation

22

LESSON I

Nouns with invariable stems

Present indicative of the verb "to be"

29

LESSON II

Demonstrative suffixes

Present indicative and imperfect of verbs in *huf*

The negative

35

LESSON III

Nouns ending in a vowel

Present indicative and imperfect of all verbs

40

LESSON IV

Nouns ending in a consonant plus *p* or *ṇ*

Prepositions

47

LESSON V

Aorist indicative

CONTENTS

54

LESSON VI

Nouns with variable stems in -**ə**

Adverbs

60

LESSON VII

Demonstrative adjectives and pronouns

Personal pronouns

Irregular nouns

65

LESSON VIII

The Subjunctive

71

LESSON IX

Interrogative pronouns and adjectives

Relative pronouns

Indefinite pronouns

77

LESSON X

Participles

82

LESSON XI

Reflexive and intensive pronouns

Possessive pronouns and adjectives

Reciprocal pronouns

Collective pronouns

Distributive pronouns

89

LESSON XII

The Imperative

CONTENTS

94	
LESSON XIII	
Numbers	
100	
LESSON XIV	
Comparison	
Superlative adjectives	
104	
LESSON XV	
Time	
Temporal clauses	
109	
LESSON XVI	
Uses of the infinitive	
113	
LESSON XVII	
The conjunction h п h	
Conditional clauses	
116	
Consonantal Clusters	
122	
TEXTS	
<i>Gospels</i>	
<i>Matthew</i> 28	
<i>Mark</i> 2	
<i>Mark</i> 14	
<i>Eznik</i>	

CONTENTS

Agat'angełos

Koriun

Etišē

Movsēs Xorenac'i

P'awstos Buzand

VOCABULARY

164

Armenian-English

259

English-Armenian

Basic Reference Works

GRAMMARS

The most useful book for beginners is Antoine Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch* (Heidelberg: C. Winter, 1913; rpt. Delmar, N.Y.: Caravan Books, 1980); it is clearly organized and has an excellent vocabulary that serves as an index. (The chrestomathy and glossary in this book include all of Meillet's texts and vocabulary.) More detailed is Hans Jensen, *Altarmenische Grammatik* (Heidelberg: C. Winter, 1959), which is much better for syntax. A useful companion volume is Jensen's *Altarmenische Chrestomathie* (Heidelberg: C. Winter, 1964), in which the glossary serves as an index to the grammar. In French, there is now Martiros Minassian, *Manuel pratique d'arménien ancien* (Paris: Librairie Klincksieck, 1976). The most comprehensive grammar in Armenian is that of Hrač'ay Ačaryan, *Liakatar K'erakanut'yun Hayoc' Lezvi*, 6 vols. (Erevan: Armenian Academy of Sciences, 1954-65). More concise is Ašot Arseni Abrahamyan, *Grabar Jeñark* (Erevan: Haypetusmankhrat, 1958), which contains texts with notes and a glossary into modern Armenian. Also useful, though aimed at students of comparative Indo-European, is Antoine Meillet, *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique*, 2n ed. (Vienna: Imp. des Pp. Mechitaristes, 1936); it has a full index.

ETYMOLOGY

The most comprehensive work is the *Hayterēn Armatakan Bararan* by Hrač'ay Ačarcyan (Erevan: State University Press, 1926-35). It is now been reprinted in four volumes (Erevan: State University Press, 1971-79). More accessible is Heinrich Hübschmann, *Armenische Grammatik, Erster Teil: Armenische Etymologie* (all published) (Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1897; rpt. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 1962). For a review of recent work, see

BASIC REFERENCE WORKS

Robert Godel, "Diachronic Armenian," in *Current Trends in Linguistics*, ed. Thomas Albert Sebeok, vol. 6 (The Hague: Mouton, 1970), pp. 139-159.

DICTIONARIES

The basic reference dictionary with extensive quotations from original texts is G. Awetik'ean, X. Siwrmēlean and M. Awgerian, *Nor Bağirk' Haykazeen Lezui*, 2 vols. (Venice: San Lazzaro Press, 1836-37; reprint, Erevan: State University Press, 1979-81), entirely in Armenian, Greek, Latin and Turkish. Very useful, but without such extensive quotations is Emmanuele Ciakciak, *Dizionario Armeno-Italiano* (Venice: San Lazzaro Press, 1837), in Armenian, Turkish, and Italian. In English the best dictionary for classical Armenian is Mathias Bedrossian, *New Dictionary Armenian-English* (Venice: S. Lazarus Armenian Academy, 1875-79; rpt. Beirut: Librairie du Liban, 1973). (All these are the works of the Mechitarist Fathers at San Lazzaro.) More easily available at modest cost is Ioannes Miskgian, *Manuale Lexicon Armeno-Latinum* (Rome: Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1887; rpt. Louvain: Institut Orientaliste, 1966).

* * *

For details of studies on the Armenian language and on Armenian literature see Gerhard Deeters, *Armenisch und kaukasische Sprachen*, with contributions by Gerhard Deeters, Georg Renatus Solta, and Vahan Inglisian, *Handbuch der Orientalistik*, sec. 1, *Der Nahr und der Mittlere Osten*, vol. 7 (Leiden: E. J. Brill, 1963). A large literature, mostly historical and theological, quickly developed in the classical idiom (*grabar* the written form < *gir*). Even as late as the early nineteenth century books were being written in a classicizing style. But this textbook deals with written Armenian as found in the earliest writers.

* * *

ABBREVIATIONS

M = Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch*

J = Jensen, *Altarmenische Grammatik*

The Armenian Alphabet

The Armenian alphabet, still used today, is an excellent medium for the expression of classical Armenian (though some problems arise in modern Armenian). With rare exceptions each letter had only one sound, and most sounds were represented by one letter. The alphabet is based on the principle of the Greek alphabet: writing goes from left to right, vowels are represented by separate letters; and the extra letters for Armenian sounds not found in Greek are intercalated into the order of the Greek alphabet. The precise origin of the form of many of the letters is obscure, though Greek models seem to have been widely used. But the important thing to note is that the Armenian alphabet was a deliberate invention and was not the result of a long evolution. And there is no evidence that Armenian was ever written in a different alphabet before the time of Maštoc', who invented the script ca. A.D. 400.

The letters used in the fifth century were uncials; the minuscule forms developed in the eleventh century. All printed books now use forms close to the medieval minuscule (*bolorgir*) for the text and the earliest forms only for capitals. The letters of the alphabet were also used for numerical purposes.

The Armenian alphabet originally had 36 letters:

<i>U.C.</i>	<i>I.C.</i>	<i>Name</i>	<i>Transcription</i>	<i>Numerical Value</i>
Ա	ա	ayb	a	1
Բ	բ	ben	b	2
Գ	գ	gim	g	3
Դ	դ	da	d	4
Ե	ե	cc'	c	5
Զ	զ	za	z	6
Է	է	ē	ē	7

THE ARMENIAN ALPHABET

Ը	ct'	Յ	Յ	8
Ւ	t'o	Ւ	Ւ	9
Ճ	žē	Ճ	Ճ	10
Ի	ini	Ի	Ի	20
Լ	liwn	Լ	Լ	30
Խ	xē	Խ	Խ	40
Ծ	ca	Ծ	Ծ	50
Կ	ken	Կ	Կ	60
Հ	ho	Հ	Հ	70
Ձ	ja	Ձ	Ձ	80
Ղ	tat	Ղ	Ղ	90
Ճ	čē	Ճ	Ճ	100
Մ	men	Մ	Մ	200
Յ	yi	Յ	Յ	300
Ն	nu	Ն	Ն	400
Շ	ša	Շ	Շ	500
Ո	o	Ո	Ո	600
Չ	č'a	Չ	Չ	700
պ	pē	պ	պ	800
Ճ	jē	Ճ	Ճ	900
Ր	ra	Ր	Ր	1000
Ս	sē	Ս	Ս	2000
Վ	vew	Վ	Վ	3000
Տ	tiwn	Տ	Տ	4000
Ր	rē	Ր	Ր	5000
Ց	c'o	Ց	Ց	6000
Ւ	hiwn	Ւ	Ւ	7000
Փ	p'iwr	Փ	Փ	8000
Ք	k'ē	Ք	Ք	9000

The vowel /u/ is represented by ու on the pattern of the Greek ου

THE ARMENIAN ALPHABET

After the twelfth century the letter O o (օ) was used to render the diphthong աւ (aw), while Ֆ Փ (f) was introduced to render the foreign sound /f/. O is often found in printed texts of classical Armenian but does not represent the original sound.

The Greek ω was often represented by ով, e.g. Մովսես, which is today pronounced *Movses*.

(Note the ligatures with մ: մբ, մտ, մի, մն and also վն and հւ > h.)

The consonantal structure of Armenian may be schematised on the following lines:

VOICELESS		VOICED	
<i>Unaspirated</i>	<i>Aspirated</i>	<i>Unaspirated</i>	<i>Aspirated</i>
<i>*Occlusive</i>			
Labial	պ	փ	պ
Dental	տ	թ	դ
Guttural	կ	ք	զ
<i>Affricates</i>			
s series	ծ	շ	ձ
š series	ժ	չ	զ
<i>Sibilants</i>			
s series	ս		զ
š series	շ		ժ

---

* On the shift in pronunciation of these consonants in modern Armenian see E. Benveniste, "Sur la phonétique et la syntax de l'arménien classique. I, La mutation consonantique et les dialectes modernes," *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. 54 (1959), pp. 46-56.

THE ARMENIAN ALPHABET

VOICELESS

VOICED

Fricatives

Labiodental	-	Վ	ւ
Guttural	Ւ	-	-

Nasals: Վ, Ւ

Liquids Լ, Ռ, Ռ, Ռ

Laryngeals Ւ

Vowels

There are six full vowels in Armenian:

Ա	/a/
Ե	/e/
Է	closed e; it also represents earlier Ւ + Յ
Ի	/i/
Ո	/o/
ՈՒ	/u/

There is also a semi-vowel in Armenian, Ւ, which is rarely written save in initial position for monosyllables and compounds derived therefrom: e.g. լՒդ (with), լՒկիր (companion). It was, however, the most common vowel in spoken Armenian, which has many open syllables. It is printed in modern texts only when polysyllabic words are hyphenated. Thus մԵամ (I remain) is pronounced /mənam/, while բԵշուՌի (birds) can be hyphenated բԵն-շուՌի. See further the Appendix: *Consonantal Clusters*.

There is a very common preposition in Armenian, Ւ plus acc., loc., or abl., which when followed by a word beginning with a vowel becomes inseparable Յ: thus Ւ սրտի (in the heart) but Ւ աւանի> յաւանի (in a town).

THE ARMENIAN ALPHABET

Diphthongs

այ /ay/

աւ /aw/ traditionally pronounced /av/ before vowels and in final position

եա /ea/

եւ /ew/ traditionally pronounced /ev/ before vowels and in final position. Note that the spelling իւ for եւ is widely found: միւս for մեւս (another), իւղ for եւղ (oil). See further *Vocalic Alternation* 6 below.

իւ /iw/ traditionally pronounced /iv/ before vowels and in final position. This diphthong often renders the Greek υ in proper names, e.g. Փիլիպիա Phrygia (but Կիպրոս Cyprus).

ոյ /oy/

N.B. ու is *always* /u/ and is not a diphthong.

Triphthongs

եայ /eay/

եաւ /eaw/

իայ /iaw/

Stress

The question of stress is very important in Armenian because it leads to significant changes in the vowels in many words. Armenian words are always stressed on the last *full* syllable. Thus քաղաք /k'aták/, քաղաքի (city) /k'aták'i/ but աստղ (star) /ástət/, ուսումն (study) /usúmən/.

Some adverbs and a few other compound words have stress on the first syllable, e.g. որպէս (as) /órpës/, but nevertheless the following rules for vocalic alternation also apply to them.

Vocalic Alternation

In many cases when the stress shifts from the stressed syllable of a stem to an ending or other element added to the stem, the formerly stressed vowel either drops or is changed. The following rules apply throughout Armenian.

1. ի / zero (or ը)

սիրտ-սրտի	(heart) (hyphenated սրտ-տի)
գիր-գրարար	(writing- the written language)
թիւ-թունյ	(number)
հլից-լցի	(he filled - I filled)

Exceptions:

a) initial ի before single consonants:

իժ-իժի	(snake)
իմ-իմնյ	(mine - of me)

But:

ինչ-ընչի	(something)
իդա-ըդահ	(desire)

b) final after single consonants:

ձի-ձինյ	(horse)
մի-միարան	(united)

But:

ձրի-ձրնյ	(free), for it is dyosyllabic
----------	-------------------------------

c) the following:

հիմն-հիմնն	(foundation) [but սկիզբ-սկզբան (beginning) etc.]
ինքն-ինքնան	(self)
իհւսիս-իհւսիսոյ	(North)
իմչպես-իմչպիսի	(how - such)
իինգ-իինգիրորդ	(five - fifth)
Աիրի-Աիրիհել	[but հնգից, gen. of հինգ] (sleep - to sleep)

VOCALIC ALTERNATION

2. ու / zero (or ը)

քազում-քազմի	(many, much)
մուտ-մուտին	(entrance)
որում-յորմէ	(to whom - from whom)

Exceptions:

a) Initial ու in monosyllables (not merely before single consonants):

ուս-ուսոյ	(shoulder)
ուխտ-ուխտի	(covenant)
[sole exception is]	

ումբ-ըմբոյ	(base)
------------	--------

b) when the stressed ու is followed by a semi-syllable:

ուստր-ուստիր	(son)
ումկն-ումկան	(ear)
ուղն-ուղան	(neck)

c) in hiatus:

ձու-ձուոյ	(egg)
մեղու-մեղուի	(bcc)

[note the curious

ուրցու-ըրցուի	(step-son)
---------------	------------

d) there are a few irregularities:

հուսկ-հուսկից	(last)
քում-քմոյ	
բաւ քումել	(sleep)
շուրչ-շրջեմ	
բաւ շուրջանակի	(around)

3. է / ի

սէր-սիրոյ	(love)
էջ-իջի	(he descended - I descended)
որպէս-որպիսի	(as, such)

Sometimes an alternation է / ի is found:

աղուէս-աղուեսու	(fox)
եղէգմ-եղեգան	(reed)

and in names: Ներսէս-Ներսիսի etc. [But there is wide variation in the spelling of proper names.]

VOCALIC ALTERNATION

Cf. also տէր-տիրել Եւ տեռամբ, տերութիւն (lord ...)

4. նj / նt

լոյս-լուսոյ (light)
հցոյց-ցուցի (he showed - I showed)
[But note քոյր-քիր-քորբ etc. (sister)]

5. հա / հ

սիմիակ-սիմիկի (room)
սիրիաց-սիրիցի (loved)
[But note ընկեցի-ընկէց (fell)]
also հայ / հ
հրեայ-հրեի (Jew)
քրիստոնիայ-
քրիստոնի (Christian)
and իայ / ի
միայն-մինաստան (alone - hermitage)

6. իւ / իւ

իւղ-իւղոյ (oil)

This alternation is sometimes found in old MSS, but more often it is not noted; thus the spelling իւղ is very common.

OTHER VOWELS AND DIPHTHONGS DO NOT CHANGE
WHEN THE STRESS SHIFTS.

Consonantal alternation

1. թ / ն

թ before ն normally changes to ն: e.g.
լիանն-լիրն (mountain)
բաննամ-բարձի (I lift)
դուռն-դրան (gate)

VOCALIC ALTERNATION

But not every **n** before **ü** reflects an original **p**: e.g.

նունն-նունն	(pomegranate)
քննն-քննին	(load - cf. քննիմ I carry)

However, this rule is not absolute: e.g.

ձեռն-ձեռին-	(hand)
ձեռամբ	
բւ ձերբակալ	(prisoner)
քոյր-քեռ	(sister)
վերիմ-վերմոյ-վերմագիր	etc. (upper, above, title)

Note also երեք (three) but եռապատիկ etc. (triple)

In reduplication a dissimilation **n** > **p** occurs:

բան	(word)
բարբան	(dialect)
գլուխ	(defiance)

2. **h** / zero

Words with **h** in initial position lose **h** when in combination:

հեծ բւ հեծեծիս	(sigh)
հով-զովանալ	(refresh)
յ հետ-յետ	(following)

A few words occur with or without initial **h**:

հոգի-ոգի	(soul, spirit)
հոկայ-ոկայ	(giant)

3. **ւ (վ) / p** in the Instrumental case:

ազգաւ	(nation)
քերանով	(mouth)
բւ ալիք, մ, պ, դ:	
արամբ	(man)
քերք	(sister)
աստեղը	(star)

VOCALIC ALTERNATION

4. Dissimilation: **gg** > **ug** (except in monosyllabic stems)

սիրեցից-սիցիցիւ (I shall love...)
but ցուցից-ցուցիցիւ (I shall show)

The spelling of many words in classical Armenian is uncertain, especially the combinations Ակ, Աս, Ապ which alternate with Ազ, Ազ, Ապ in the MSS. The problem of such consonantal shifts in medieval Armenian, however, is not our concern here. Cf. J. Karst, *Historische Grammatik des kilikisch-armenischen*, Strassburg 1901, reprinted Berlin 1970.

Compounds

There are many suffixes used to build up words in Armenian, too many to list here. For a discussion see the chapters in Meillet and Jensen. But it is worth noting two points.

A. Verbs are widely built from nominal stems:

թագաւոր-թագաւորիմ (king - reign)
սէր-սիրիմ (love)
կամք-կամիմ (wish)

B. When two stems are combined the vowel **-ա-** is inserted if the second stem begins with a consonant: e.g.

քահանայ (priest) + պիտ (head, chief) > քահանայապիտ
(highpriest)

մայր (mother) + քաղաք (city) > մայրաքաղաք
(capital, metropolis)

Հայկ (Haik) + ազն (race, nation) > Հայկազն (=Armenian)

Note that the combination **ի + ա** becomes **ե**:

բարի (good) + կամ (wish) > բարեկամ (friend)

This does not occur after a monosyllable:

մի (one, single) + միտ (mind) > միամիտ (sincere)

VOCALIC ALTERNATION

Punctuation

In addition to the comma and period, several special signs are used in Armenian:

Բռվը, ` , marks a pause somewhat less than a comma.

Պարոյկ, ^ , is the question mark; it is placed over the accented syllable of the interrogative word.

Շեշտ, ' , used

- a) as an accent for stress, as in exclamations
- b) to distinguish homophones: e.g. մի not; մի one
նվ O! նվ who? ան take; ան towards

Abbreviations

Abbreviations are common in manuscripts, but in printed texts they are usually confined to holy names. E.g.

ԱՃ = Աստուած

(God)

ԱՅ = Աստուծոյ

ՅԱ = Յիսուս

(Jesus)

ՅԻ = Յիսուսի

ՔԱ = Քրիստոս

(Christ)

Lesson I

In Armenian there is no distinction of gender. So the personal pronoun ևան means *he, she or it*. There are special feminine words, of course (*woman, wife, etc.*), and a special ending — ունի, though the latter is rarely used in classical Armenian, except in personal names. But there is no *grammatical* distinction between masculine, feminine and neuter.

There are no special declensions for adjectives in Armenian. They fall into various categories and are declined like the corresponding nouns.

The declension of nouns and pronouns is the most difficult aspect of classical Armenian. There are several different declensions and many irregularities. Nouns may be divided into two large categories: those which add suffixes to the form of the Nom./Acc. singular in order to form the other cases, e.g. գետ-գետով (river), etc.; and those which alter the Nom./Acc. form, e.g. մաս-մասի (part), etc. The first group may end in a consonant, e.g. բառ (word), or in a vowel, e.g. հոգի (spirit). The second group end in a consonant.

In Armenian there are seven cases (Nominative, Accusative, Genitive, Dative, Locative, Ablative, Instrumental) and two numbers (singular and plural). There is no Vocative case (except for foreign words taken over in the vocative case, e.g. Պատրի) and no dual. Generally all forms are predictable if the Nom. sing. and the Gen. Pl. are known (but see Lesson VI).

The *Nominative* case is used for the subject of all sentences (transitive, intransitive and passive), and in certain cases for the predicate of a predicative sentence.

The *Accusative* case is used for the object of most verbs. When the object is definite a *q-* is prefixed to the noun; when the object is

LESSON I

indefinite this **q** is omitted. In the singular the Nom. and Acc. are always identical save for the personal pronouns: e.g. **hu** (I), **þu** (me).

The *Genitive* case is used to indicate the possessor, and is often used for the subject of a clause with participles (Lesson X) and infinitives (Lesson XVI).

The *Dative* case is used for the indirect object (and in some verbs for the direct object, but without prefixed **q-**).

The *Locative* case is used to indicate the place where some action takes place or some object is located.

The *Ablative* case (with a preposition) is used to indicate the place from which a movement is started, or a person by whom an action is performed. It also has a partitive sense.

The *Instrumental* case is used to indicate the instrument by means of which some action is performed. In certain circumstances it is used for the predicate of a predicative sentence.

In addition to these general meanings, there are many special uses of the different cases -- especially with various prepositions. These will be introduced in the course of the following lessons.

NOUNS WITH INVARIABLE STEMS

This group of nouns can be divided into two sub-groups: those which end in a consonant and those which end in a vowel. In the former sub-group there are four declensions according to the vowel of the Genitive plural (and Instrumental singular): **u**, **þu**, **ni**, **ni**.

LESSON I

	ա vowel	ի vowel	ու vowel	ո vowel
<i>Singular</i>				
Nom.	ամ (year)	բամ (word)	ծով (sea)	բերան (mouth)
Acc.	ամ	բամ	ծով	բերան
Gen.	ամի	բամի	ծովու	բերանոյ
Dat.	ամի	բամի	ծովու	բերանոյ
Loc.	ամի	բամի	ծովու	բերան
Abl.	ամէ	բամէ	ծովէ	բերանոյ
Instr.	ամաւ	բամիւ	ծովու	բերանով
<i>Plural</i>				
Nom.	ամք	բամք	ծովք	բերանք
Acc.	ամս	բամս	ծովս	բերանս
Gen.	ամաց	բամից	ծովուց	բերանոց
Dat.	ամաց	բամից	ծովուց	բերանոց
Loc.	ամս	բամս	ծովս	բերանս
Abl.	ամաց	բամից	ծովուց	բերանոց
Instr.	ամաւք	բամիւք	ծովուք	բերանովք

Note the coincidence of forms: *Sing.*; Nom. and Acc.; Gen. and Dat.; *Plural*: Acc. and Loc.; Gen., Dat. and Abl. These coincidences do not occur in the pronouns.

Nouns ending in **-եայ** are declined as follows: **հիեայ** (Jew), Gen. **հիեի**; pl. **հիեայք**, **հիեից**, etc.

Some words in classical Armenian are found declined in more than one way. E.g. **հանդիրճ** (garment) has Instr. **հանդիրճիւ** in some texts and **հանդիրճով** in others. And **մէգ** (sog) has Gen. **միզի** but Instr. **միզով**. Such confusions grew worse in time as the **ա** declension attracted nouns originally of other declensions and as medieval scribes became ignorant of the proper declension of classical words.

LESSON 1

Note that ablatives are generally derived from the locative where this has a special ending, see Lesson III. But many nouns of the **-ու** group have an ablative in **-ուէ**. E.g. **սպաս** (service):

Nom.	սպաս	Plural as ծով
Acc.	սպաս	
Gen.	սպասու	
Dat.	սպասու	
Loc.	սպասու	
Abl.	սպասուէ	
Instr.	սպասու	

So also **զարդ** (ornament), **խրատ** (advice), etc. See M §51a.

There are two kinds of exceptions in classical times to the four declensions above:

1. Proper nouns of the **ա** declension have **այ** in the Gen., Dat., Loc., Abl. singular: e.g. Tigran

Nom.	Տիգրան
Acc.	Տիգրան
Gen.	Տիգրանայ
Dat.	Տիգրանայ
Loc.	Տիգրանայ
Abl.	Տիգրանայ
Instr.	Տիգրանաւ

2. Many nouns of the **ո** declension have a special ending **ի** for the Locative (to distinguish this from the Accusative):

Thus	մէջ	middle, inside
	ի մէջ	Accusative (Locative)
	ի միջոյ	Ablative
but	ի միջի	Locative

LESSON I

PRESENT INDICATIVE   The verb "to be"

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1st person	h <u>u</u>	h <u>uf</u> þ
2nd person	h <u>u</u>	h <u>þ</u>
3rd person	h <u>u</u>	h <u>u</u>

Note the endings: **-if**, **-u**, **-j** (**h + j > b**), **-uf**, **-jf** (**h + jf > bf**), **-ff**; these are found in the present indicative of all verbs.

ADJECTIVES

Attributive adjectives remain undeclined if they precede the noun, but are declined if they follow the noun: e.g.

	արդար բարեկամի	of a just friend
	սուրբ հրեշտակի	holy angels
but	բարեկամի նորի	new friends
	իշխանաց իմաստոնց	of wise princes

PREDICATIVE SENTENCES

The order of the sentences in Armenian is free, with the stressed words first. If the predicate is an adjective it is in the Nominative and it remains singular even with a plural subject, unless it follows the copula. But this rule is not a rigid one, cf. M. §145.

LESSON I

VOCABULARY

Note that some nouns are only found in a plural form, or have somewhat different meanings in the singular and plural. Beware of vocalic alternation!

ազատ-աց	free
ազգ-աց	family, nation
* Աստուած-ոց	God
աշակերտ-աց	pupil, disciple
աշխարհ-աց	world, land
արդար-ոց	just, righteous
բան-ից	word, saying
բարեկամ-աց	friend
գլուխ-ոց	head (Gen?)
դիւր-աց	easy
դժուար-աց	difficult
լ զաւրբ-աց	army
ընկեր-աց	companion
թագաւոր-աց	king
թիւ-թուոյ	number
իմաստուն-ոց	wise (Gen?)
իշխան-աց	leader, prince
լաւ-աց	good
լ խաւսք-ից	speech
ծառայ-ից	servant, slave
Հայ-ոց	Armenian
լ հաւատք-ոց	belief, faith
հիմ-ոց	old (Gen?)

* In medieval Armenian stressed **ս** alternates with zero; as the name of God is always abbreviated in MSS to ԱՃ, Gen. ԱՃ, the post-classical Աստուծոյ is now used in printed texts. But սստուածոց "gods."

† Note that these nouns are usually found only in a plural form.

LESSON I

Հռոմ-նց	Roman, Byzantine
Հրեայ-ից	Jew (Gen?)
հրեշտակ-աց	angel
ճշմարիտ-ից or -աց	true (Gen?)
միծ-աց	large, great
նոր-նց	new
Պարսիկ-աց	Persian (Gen?)
Պարսք-ից	Persians
պիղծ-նց	impure (Gen?)
սուրբ-նց	pure, holy, saint (Gen?)
վարդապետ-աց	teacher
վկայ-ից	martyr (witness)
* տկար	weak
քահանայ-ից	priest
Քրիստոս -ի, -ին	Christ

Personal pronouns are not necessary except for emphasis:

I am a pupil: աշակերտ եմ, You are king քաջալոր ես.

Exercise: Form combinations and sentences.

E.g.   A free nation. Nations are free.
              A difficult word. Words are difficult.
              Of a wise Persian. Of wise Persians. Persians are wise.
              Just kings are good servants of God.
              A martyr of the true faith. True martyrs of the faith.
              To the holy angels. An army of holy angels. A holy
              army of angels.

---

* ան- is a negative prefix found only in a few words; more productive is the prefix ան-; see the many examples in the *vocabulary* below.

Lesson II

Demonstrative suffixes

In the previous lesson no distinction was made between definite and indefinite uses of nouns. There are no separate definite particles in Armenian, but there is a threefold series of demonstrative suffixes; these often serve the purpose of distinguishing between definite and indefinite substantives. The suffixes are:

- ս this (what is near to me, cf. *hic*)
- դ that (what is near to you, cf. *iste*)
- Շ that (what is near to a third person, cf. *ille*)

E.g. աշակերտ a pupil; աշակերտն the disciples; գեղեցիկ է աշխարհն this (i.e., the present) world is beautiful.

The Շ form is the most common; the ս and դ forms indicate a specific emphasis or a change of subject.

Note that ambiguity is sometimes possible:

աշակերտս = աշակերտ + ս, or is it the accusative plural?

Cf. also forms such as այսս, evil spirit, + acc. pl. + ս)

The use of demonstrative suffixes in compound expressions

Proper names do not usually take demonstrative suffixes.

Շապուհ	թագաւոր	Պարսից	(Shapuh) king of the Persians
Արշակ	արքայ		Arshak the king
հրեիրն	Հայոց		the land of Armenia
աւրեմք	Աստուածոյ		God's law

LESSON II

With adjectives: when an adjective qualifies a noun only the noun takes a suffix:

հին քաղաքն	the old city
վկայն սուրբ	the holy martyr

With a proper name:

Նորմ Երուսաղեմ	the new Jerusalem
----------------	-------------------

But this is not a rigid rule.

միւս Մարիամն	the other Mary
--------------	----------------

With Genitives: when two (or more) dependent nouns follow each other the demonstrative suffixes usually are added to the last noun (except for proper names). But the usage in classical Armenian is flexible.

E.g. թարիկամ քաջաւորին the king's friend
(see further J §449)

Note the use of -ն in Vocatives:

Քրիստոն	O Christ!
գեղեցիկն	O beautiful one!

Adjectives as Substantives:

Adjectives and participles can also take these demonstrative suffixes when used substantively.

E.g. չար միտք an evil mind
but չարն the evil one, Satan, or Evil hypostatised
առաքիալ* sent; առաքեալք the apostles
ազատքն the nobility (as opposed to the artisans and
peasants)

PRESENT INDICATIVE OF VERBS IN "EM"

The present indicative of all verbs in Armenian is formed by adding to the stem of the infinitive a characteristic vowel plus the

---

* On participles see Lesson X.

LESSON II

endings already given for հստ etc. Thus for verbs whose present indicative has the vowel ի we have the following paradigm:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
1.	սիրեմ	(I love)	սիրեմք
2.	սիրես		սիրեք
3.	սիրէ		սիրեն

Note that it is misleading to categorize verbs by the vowel of the infinitive, in this case իլ, because verbs whose present ends in իս also have their infinitive in իլ. Therefore dictionaries list verbs under the present indicative (first person singular) rather than the infinitive.

IMPERFECT

The imperfect is formed by adding to the present stem the characteristic vowel plus the following suffixes: ի, իր, յր, ար, իք, ին.

Thus for սիրեմ we have the following paradigm:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
1.	սիրեի		սիրեաք
2.	սիրեիր		սիրեիք
3.	սիրեր		սիրեին

The imperfect of իս is: իի, իիր, իր; իար, իիք, իին.

In medieval times ի before a vowel was widely changed to է ; but forms such as էի, սիրէին etc. are not correct in classical Armenian.

SIMPLE SENTENCES

Intransitive sentences are formed with the subject in the nominative: հրեշտակն իջանէ the angel is descending.

LESSON II

Transitive sentences are formed with the subject in the nominative, the direct object usually in the accusative, and the indirect object in the dative. If the direct object is definite a q is prefixed to it (only in the accusative):

զիրեշտակն տեսանեին	they saw the angel
հրեշտակ տեսանեին	they saw an angel
զբան հրեշտակին	we revealed the angel's words to
յայտնեաք իշխանին	the prince.

However, a number of verbs have their direct object in the dative (without q)

աշխարհին Հայոց տիրէ	he rules over Armenia
ծառայն քազաւորին սպասէր	the slave served the king

Note that լսեմ (I hear) has the dative for the person heard and accusative for the thing:

աշակերտն վարդապետին լսէ	the pupil hears (or obeys) the teacher
-------------------------	--

But աշակերտն զվարդապետի	the pupil was listening to the teacher's words
-------------------------	--

(Note that the q can be repeated զվարդապետի զբանն լսէր)

THE NEGATIVE

The negative for statements of fact is ոչ, or չ- prefixed directly to the verb. Thus

վարդապետն իմաստուն չէ	the teacher is not wise
զիրեշտակն չտեսանեին	they did not see the angel

(The negative for prohibitions, wishes and final clauses will be discussed later.)

LESSON II

VOCABULARY

ասեմ	I say
աւտար-աց	strange, foreign
բայց	but
բերեմ	I carry, bring
բնակեմ	I inhabit (+ ի* + Loc.)
գրեմ	I write
ելանեմ	I go out (+ ի* + Abl.)
երկիր պագամեմ	I worship (+ Dat.) <i>lit.</i> kiss the earth
և	and
լսեմ	I hear/obey Acc./Dat.
կոչեմ	I call
հալածեմ	I persecute, expel
հրամայեմ	I command
յայնեմ	I reveal
պահեմ	I guard, keep; fast
սիրեմ	I love
սպանեմ	I kill
սպասեմ	I serve(+ Dat.)

Exercise: Make sentences using these verbs and the nouns and adjectives from Lesson I. (Use the Imperfect for past tenses.)

Note that "Armenia" etc. is rendered by "the land of Armenians," and that "Persian king," "Byzantine priests," etc. is rendered by "King of Persians," "priests of Romans (or Greeks - Յոյն, Յունաց)," etc.

E.g. The nation of the Armenians was not free.

The Persian king was persecuting the servants of God.

The pupils heard the speech and they obeyed the teacher.

---

* On this preposition see Lesson IV.

LESSON II

The land of Armenia is not large, but the Armenian army
serves no foreign prince. (i.e., does not serve a)

The martyr's words were just, but the impure companions of the
Persian king killed the holy one.

An angel revealed to the disciples the true faith.

The Byzantine priests worship Christ.

The army of the Byzantine king was guarding the friends of the
Persian princes.

With righteous faith the holy disciples were going out and
killing the Persian king's servants.

Lesson III

Declension of Substantives with invariable stems ending in a vowel

In Lesson I we noted the declension of nouns with invariable stems which end in a consonant. There were four groups, distinguished by the vowel of the genitive plural (and instrumental singular). There are also two groups of nouns (and adjectives) with invariable stems which end in a vowel, always -ի, the **n** group and the **u** group. The latter has a special ending for the locative -ոց and for the ablative derived therefrom -ոցէ.

The **-n** and **-u** groups are declined as follows:

<i>Singular</i>	n group	u group
Nom.	հոգի (spirit, soul)	տեղի (place)
Acc.	հոգի	տեղի
Gen.	հոգւոյ	տեղւոյ
Dat.	հոգւոյ	տեղւոյ
Loc.	հոգի N.B.	տեղւոց
Abl.	հոգւոյ	տեղւոյ, տեղւոցէ
Instr.	հոգւով	տեղեաւ

<i>Plural</i>		
Nom.	հոգիք	տեղիք
Acc.	հոգիս	տեղիս
Gen.	հոգւոց	տեղեաց
Dat.	հոգւոց	տեղեաց
Loc.	հոգիս	տեղիս
Abl.	հոգւոց	տեղեաց
Inst.	հոգւովք	տեղեաւք

There are not many nouns of the **հոգի** type; but there is a large group of adjectives, also used as substantives, derived from *place names* with the suffix -ացի, which have Gen. pl. in -ոց.

LESSON III

E.g. Արեմացի-Արեմացւոց (Athcnian, man from Athens)

Curiously, nouns with suffixes *-ացի* *not* derived from *place names* belong to the *սեղի* type. E.g. դրացի-դրացեաց (neighbour, cf. դուրք door).

To the *սեղի* type belong many Armenian proper names, and adjectives derived therefrom: E.g. Արշակունի, Արշակունիաց (Arsacid).

Note that proper names of the *-ուիի* type have Gen., Dat., Loc. and Abl. in *-հայ*. E.g. Տիգրանուիի-Տիգրանուհեայ, Instr. Տիգրանուհեաւ. (For further problems with *foreign* names see J §140.3.)

The present indicative of all verbs

In Lesson II we noted the present indicative of verbs of the *-իմ* type. There are also verbs where the 1st person singular ends in *-իմ*, *-ամ*, *-ում* or *-ոմ*. The conjugations are formed by adding to the stem of the infinitive the appropriate vowel plus the endings given in Lesson I. Thus for *սիրիմ*, *լսմ*, *հեղում* and *գոմ* (the only verb in this category) we have:

Singular

1.	սիրիմ (I am loved)	լսմ (wcp)	հեղում (pour)	գոմ (exist)
2.	սիրիս	լսս	հեղուս	գոս
3.	սիրի	լսյ	հեղու	գոյ

Plural

1.	սիրիմք	լսմք	հեղումք	(գոմք)
2.	սիրիք	լսյք	հեղուք	(գոյք)
3.	սիրին	լսն	հեղուն	գոն

LESSON III

It is important to note that the infinitive of all verbs ends in -լ preceded by the characteristic vowel ի, ա, ու or ո. Verbs whose present indicative is in իմ or իմ both have իլ for the infinitive. Only in post-classical times was the ending իլ used for the իմ verbs.

Verbs in իմ which are transitive have an intransitive and passive forms in իմ. Thus սիրեմ I love, սիրվմ I am loved; or ժողովմ I gather (transitive), ժողովիմ I come together.

Note, however, that many verbs only exist in an իմ form. E.g. խաւսիմ I speak, կամիմ I wish. And on the other hand, not all իմ verbs are transitive; thus լնիմ I am silent.

Verbs in ամ and ում have no separate forms for transitive, intransitive or passive in the present and imperfect indicative. Thus

ամրանամ	I lift something; I raise myself; I am lifted
լուանամ	I wash; I have a bath
հեղում	I pour; I flow.

The Imperfect

In the Imperfect there is no distinction between the իմ and իմ forms. The various verbs are conjugated as follows:

Singular

1. սիրեի	լայի	հեղուի	-
2. սիրեիր	լայիր	հեղուիր	-
3. սիրեր	լայր	հաղոյր	գոյր

Plural

1. սիրեաք	լայաք	հեղուաք	-
2. սիրեիք	լայիք	հեղուիք	-
3. սիրեին	լային	հեղուին	գոյին

LESSON III

There is, therefore, no formal distinction between active and passive in the Imperfect. Only for the 3rd person singular of **hif** verbs was such a distinction made in post-classical times, a form **(uhp)hlp** being coined in contrast to **(uhp)khp**.

The infinitive is used after numerous verbs: e.g.

կամիմ	I wish (to do something)
կարեմ	I am able (to do something)
տամ	I have someone (Dative) do something
թողում	I allow someone (Dative) to do something

The infinitive is also used to indicate purpose, especially after verbs of motion, when the subject is the same in both clauses:

գայր յայտնել զաւետիս և he came in order to reveal the news

VOCABULARY

առնեմ	I do, I make
առնում	I take, I receive
աւետիք-հաց	news
բազմիմ	I recline, (sit) at table
բարի-հաց	good
գինի-ոց	wine
գնամ	I go
դառնամ	I return
զարմանամ	I wonder, am astonished
թշնամի-հաց	enemy
թողում	I leave, allow (+ Infin.)
կամիմ	I wish, want (+ Infin.)
կարեմ	I can, am able (+ Infin.)
հեղում	I pour, flow
հոգի, ոգի-ոց	spirit, soul

LESSON III

հնգ-նց	care, worry
հնգամ	I take care, worry
որդի-ւոց	son
ունիս	I have, hold
տարի-հաց	year

Exercise: Practice declining or conjugating these words, and then make sentences using these words plus those in all previous vocabularies.

E.g. The king's son heard the good news but did not wish to return.

The teacher's wise sayings were revealed to the king and he was astonished.

The princes' sons poured the wine and the princes sat at table.

The king summoned the army and went out in order to expel the enemy.

You were unable to keep the good commandments.

We allowed the martyrs' companions to preach the true faith.

The Armenians do not worship the Persians' god.

You were weeping because a foreign army is ruling over Armenia.

Lesson IV

Declension of Nouns and Adjectives ending in a consonant plus պ or ղ.

Most of these nouns and adjectives belong to the groups whose stems are variable (cf. p. 22). First we should note that *some* nouns, and *all* adjectives, of the **-ու** type have an **պ** in the Nom./Acc. singular which drops in all other forms.

E.g.	Nom.	միղը	(honey)
	Acc.	միղը	
	Gen.	միղու	
	Dat.	միղու	
	Loc.	միղու	
	Abl.	միղուէ	(cf. above)
	Instr.	միղու	

Such nouns are usually singular, e.g. ասր (wool), ծաղը (laughter). Note that արտաւը (tear) and ծունը (knee) are not declined in the singular, the plural forms (արտասուէ and ծունգը) being used for the Gen. etc.

But note the plural of adjectives of this class:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
Nom.	փոքր	(small)	փոքումք
Acc.	փոքր		փոքումս
Gen.	փոքու		փոքումց
Dat.	փոքու		փոքումց
Loc.	փոքու		փոքումս
Abl.	փոքուէ		փոքումց
Instr.	փոքու		փոքումք

LESSON IV

However, all nouns ending in ղ and most of those ending in թ retain these consonants as part of the stem. They form the declined cases by inserting an ի between the penultimate and final consonants and adding the usual endings (with consonantal alternation in the Instr.). Thus:

Singular

Nom.	ոսկը	(bone)	աստղ	(star)
Acc.	ոսկը		աստղ	
Gen.	ոսկիք		աստեղ	
Dat.	ոսկիք		աստեղ	
Loc.	ոսկիք		աստեղ	
Abl.	ոսկիքէ		աստեղէ	
Instr.	ոսկիքք		աստեղք	

Plural

Nom.	ոսկերք	աստեղք
Acc.	ոսկերս	աստեղս
Gen.	ոսկերաց	աստեղաց
Dat.	ոսկերաց	աստեղաց
Loc.	ոսկերս	աստեղս
Abl.	ոսկերաց	աստեղաց
Instr.	ոսկերաւք	աստեղաւք

We may also add here the declension of nouns ending in a diphthong plus թ:

Singular

Nom.	աղբեր	* (source, fountain)	<i>Plural</i>
Acc.	աղբեր		աղբերք
Gen.	աղբեր		աղբերս
Dat.	աղբեր		աղբերաց
Loc.	աղբեր		աղբերս
Abl.	աղբերէ		աղբերաց
Instr.	աղբերք		աղբերաւք

LESSON IV

* Note that **իւ** is often found for **իւ** (աղիւր). See *Vocalic Alternation 6*.

Less regular are the three similar nouns for "father, mother, brother" (հայր, մայր, եղբայր) and those for "sister" (քնյալ) and "day" (աւր):

Singular

Nom.	հայր	քնյալ	աւր
Acc.	հայր	քնյալ	աւր
Gen.	հայր	քնյան	աւրի
Dat.	հայր	քնյան	աւրու
Loc.	հայր	քնյան	աւուր
Abl.	հայրէ	քնյանէ	աւրէ (< աւուրէ)
Instr.	հայրք	քնյալք	աւուրք

Plural

Nom.	հայրք	քնյալք	աւուրք
Acc.	հայրս	քնյալս	աւուրս
Gen.	հայրց	քնյալց	աւուրց
Dat.	հայրց	քնյալց	աւուրց
Loc.	հայրս	քնյալս	աւուրս
Abl.	հայրց	քնյալց	աւուրք
Instr.	հայրքք	քնյալքք	աւուրքք

Prepositions

In Armenian prepositions generally precede the noun (or pronoun, etc.) they govern, but in a few cases they can follow the noun as post-positions. Used as prepositions are six true prepositions (ան, ընդ, ըստ, զ, ի, ց)* and a large number of forms derived from adverbs. Prepositions can take the Acc., Gen., Dat. (rarely), Loc., Abl., or Instr. cases (with differing meanings). We may note here the most frequent uses of these six prepositions.

---

* զ and ց are inseparable from the following noun; ի becomes inseparable յ before vowels

LESSON IV

առ + Acc: to, towards (with verbs of motion towards a *person*)
+ Loc: beside, "chez"
+ Instr: beside, in the time of (+ name of some person), in addition to

լնդ + Acc: through, along, by way of, against, during
+ Gen: instead of, in exchange for
+ Loc: with, in the company of
+ Instr: under

ըստ + Acc: on, onto
+ Dat, Loc: according to
+ Abl: one after another (e.g. year by year)

զ + Acc: (sign of the definite object – see Lesson II); indicates duration of time
+ Abl: concerning
+ Instr: around, about

ի + Acc: to, into
+ Loc: in
+ Abl: out of, away from; also used in a partitive sense, and for the actor in a passive sentence.

ց + Acc: to, up to; also very frequently in the sense of speaking "to" a person instead of a dative case.

This preposition is widely used with մինչ or մինչեւ "up to, as far as."

The following are some of the most frequent adverbial prepositions. They all govern the Genitive case:

առաջի	in front of, before (of time)
արտաքոյ	outside
ներքոյ	inside, under

LESSON IV

շուրջ	around
վասն, աղագաւ	concerning, because of
հետ	with, after (of time)
յիտ, զկնի	after, following
առանց	without
փոխանակ	instead of, for, on behalf of

համիկրծ with, in the company of; this preposition can come *before* or *after* the noun and governs the *Instrumental* case. (The *Instrumental* may also be used alone in the sense of "with.")

Compound Prepositions

ի վերայ	above
ի մեջ	amidst

Such prepositions govern the Genitive and are sometimes split: e.g.

ի հրոյ մեջ   in the fire

Exercise

A. Pick out the prepositions in the first pages of the chrestomathy.

B. The following passage is a simplified version of the first few sentences in the chrestomathy. Learn the vocabulary and study the syntax carefully:

եւ յերեկոյի(1) շարաթում լուսանայր միաշարաթին. գայր Մարիամ մագդալենացի(2) եւ միւս Մարիամն տեսանել(3) զգերեզմանն. եւ ահա հրեշտակ իշաներ յերկնից(1) մատուցաներ եւ ի բաց բառնայր զվեմն ի դրացն, եւ նստեր ի վերայ(4) վիմին.

LESSON IV

եւ յահէ(1) պահապանքն խռովիին, եւ եին իրրեւ զմեռեալս.(5) պատասխանի տայր հրեշտակն եւ ասէր Մարիամաց:(6) գիտեմ զի(7) զթա յնդրէք. չէ ասու,(8) բանզի յանմէր որպէս ասէրն.(9) տեսանեք զտեղի ուր(8) կայր.

եւ վաղվաղակի երբային ասել(3) աշակերտացն(6) իբէ(7) չէր անդ.(8) եւ ելամեին ի գերեզմանէն ահիւ բազմաւ, եւ ըմբանային պատմել(3) աշակերտացն.

Notes

1. The preposition **ի** coalesces with a following vowel.
2. On adjectives derived from place names. see Lesson III.
3. N.B. The infinitive can be used in simple purpose clauses. (See Lesson III.)
4. Note the compound preposition.
5. **իբիւ** + **զ**/Acc., "like, as".
6. Here the preposition **զ** + Acc. could also have been used.
7. N.B. Noun clauses are introduced by **զի** or **իպի**. (**իպի** is often used for **իպի**). The tense of the noun clause is generally that of the original statement.
8. On this adverb see Lesson VI, *Adverbs* 3.
9. N.B. Relative clauses can also take a demonstrative suffix. Cf. Chrestomathy, p. 122, v.11: **ոք ինչ եղեւն**; v.15: **ոքսէս ուսանն**. The **ս**, **դ**, or **ն** is added to the first stressed word in the relative clause.

Study the notes carefully, as many new points are introduced here. Pay particular attention to 3, 7, and 9.

C. Translate into Armenian:

The soldiers returned to the city and went to tell the king's son the news. When the king's son heard the news from the soldiers, he wept. He learned that (**իպի** - see note 7 above) the enemy were out-

LESSON IV

side the city with a great army. He was shaking like a dead man from fear, and immediately left the city with the king's friends and companions (Inst. case). The army of the foreign princes settled around the city for many days (Acc. case), but they were unable to capture the king.

The angel came out from the tomb and sat on a stone. When Mary saw the angel she ran to tell the disciples that Jesus was not there.

In the time of (un + Instrumental case) the ancient kings many priests did not keep the law of the fathers because they were persecuted by (h + Ablative case) wicked princes.

Lesson V

The Present and Aorist Stems

So far we have discussed the formation of the present and imperfect indicative which are based on the present stem. This stem, however, is not always identical with the root of the verb. For example: from *սէր* (love) there is the denominative verb *սիրել*, and such formations are very common in Armenian. But from the root *մուտ* (entrance, passage) the present stem of the verb "to enter" is *մտանեմ*. Since in the aorist such suffixes as *-ան-* are dropped, it will be helpful to discuss the more common examples before introducing the aorist.

1. The most common suffix is *-ան-*; such verbs have *-եմ*, *-իմ* or *-ամ* as endings.

E.g.	արկանեմ	I throw (passive: արկանիմ)
	իջանեմ	I descend
	մեռանիմ	I die
	սկսանիմ	I begin
	զարմանամ	I am astonished
	ուրանամ	I swear

2. Also with a suffix *-ան-* are the factitives in *-ուցանիմ*, which is added to the root of the verb (not the present stem):

E.g.	ուսանիմ	I study, learn (cf. ուսումն study, learning)
	ուսուցանիմ	I teach

3. Suffix *-չ* or *-Աչ-*; these are all middle in form, with two irregular exceptions:

E.g.	թափչիմ	I hide
	փախչիմ	I flee

LESSON V

The corresponding factitives are բաբուցանիմ, փախուցանիմ. But not all factitives are quite regular:

կորնչիմ	I perish
կորուսանիմ	I destroy

The exceptions are:

նանաշիմ	I know (a person)
մեղանչիմ	I sin (cf. մեղք sin - <i>plurale tantum</i>)

4. Suffix **-Ա-**: These are all irregular.

E.g. առնիմ	I do, make; aorist: արարի
առնում	I receive; aorist: առի
դնիմ	I place; aorist: եղի
դառնամ	I turn; aorist: դարձի
ըմբեռնում	I read; aorist: ըմբերցայ

(for further examples see M §110, 114, 116)

5. Suffix **-հԱ-**: only a few examples, all in the **-ամ** category.

E.g. մերձենամ	I approach (cf. մերձ near)
քաղցենամ	I am hungry (cf. քաղց hungry)

The Aorist Indicative

The aorist stems are of two types: the so-called "weak" or "first" aorists, which add the suffix **-հաց-** or **-աց-** to the root; and the so-called "strong" or "second" aorists, which have no suffix between the verbal root and the aorist endings. In all cases the special suffixes of the present stem (if any) are dropped.

In the aorist indicative there are active and middle forms. As in the **-հԱ/-իԱ** groups, some verbs are only found in the middle/passive form. The endings are:

LESSON V

<i>Active</i>		<i>Passive</i>	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1. ի	աք	այ	աք
2. իր	էք or իք	ար	այք
3. -	ին	աւ	ան

Thus for weak and strong aorists we have the following paradigms in the active:

1. սիրեցի* սիրեցաք	քերի քերաք
2. սիրեցեք սիրեցէք (or սիրեցիք)	քերեք քերէք (or քերիք)
3. սիրեց սիրեցին	քեր քերին

If the 3 sing. active is monosyllabic, an augment ի- is added, except where the monosyllable begins with a vowel. So իքիր բut ած (from ածեմ I lead)†. In post-classical Armenian an augment was also added to ած etc., but in the form էած (not իած).

In the middle/passive the corresponding paradigms are:

1. սիրեցայ սիրեցաք	քերայ քերաք
2. սիրեցար սիրեցայք	քերար քերայք
3. սիրեցաւ սիրեցան	քերաւ քերան

Rules for the Formation of the Aorist

1-4:	Verbs in	-իմ/-իմ
5-8:	Verbs in	-ամ
9-10:	Verbs in	-ում

---

* The suffix **-եաց** changes to **-եց-** according to rule 5 of *Vocalic Alternation*.

† the augment is also found in the rare monosyllabic aorists: e.g. դնեմ-ենի (I place).

LESSON V

Although there are numerous irregularities, most Armenian verbs fall into recognisable categories.

1. Verbs in **-huf/-huf** that have no suffix in the present stem have aorists with the suffix **-hug-:**

E.g սիրեմ (I love) սիրեցի
երեւիմ (I appear) երեւեցա,

Exceptions

a) Strong aorists for four verbs: **ածիմ** (I lead), **փրփիմ** (I carry), **հանիմ** (I pull), **նստիմ** (I sit): **ածի** etc., **նստայ**.

b) Aorists in **-աց** for four verbs: **ասիմ** (I say), **գիտիմ** (I know), **կարիմ** (I can), **մարդիմ** (I can): **ասացի**, **ասաց** etc.

2. Verbs in **-իմ/իմ** with suffix **-ան-** in the present stem have strong aorists:

2. Verbs in **-kuʃ/ʃuʃ** with suffix **-waʃ-** in the present stem have strong aorists:

E.g. արկանիմ	(I throw) արկի,	3 sg. արկ
* իջանիմ	(I descend) իջի	3 sg. էջ
մեռանիմ	(I die) մեռայ	
* ուսուցանիմ	(I teach) ուսուցի	3 sg. ուսուցյ

3. Verbs in **-hʌf/-hʌf** with infix **-z-** or **-əz-** in the present have strong aorists in **-hʌw:**

E.g. ქაխუჩქმ (I kill) ქაխსხავ (-ხავ, -ხას; -ხავს, -ხავს)
կորհնչქმ (I am destroyed) կորհեա (-հեա, -հեաս; -հեաս, -հեաս)

4. Verbs in **huf/huf** with suffix **-a-** in the present:

Such verbs are mostly irregular.

E.g. **սնի՛ս** (I make, do) **սնը՛սի** [Note the consonantal alternation in the present stem and the reduplication in the aorist]

* Note vocalic alternation

LESSON V

յառնիմ (I arise)   յարիայ
դնիմ (I place)   ենի (Note the augment in forms which would otherwise be monosyllabic.)
See further M §110.

5. Verbs in **-ամ** with no suffixes in the present have weak aorist in **-աց-**. They are mostly active, save for verbs of emotion:

E.g. գնամ (I go) գնացի 3 sg. գնաց (two syllables)
կամ (I stand) կացի 3 sg. կկաց
հաւատամ (I believe) հաւատացի
but գրամ (I have pity) գրացայ
յուսամ (I hope) յուսացայ

6. Verbs in **-ամ** with suffix **-ան-** in the present also have weak aorists in **-աց-**:

E.g. զարմանամ (I am astonished) զարմացայ
բանամ (I open) բացի, 3 sg. երաց

7. Verbs in **-ամ** with suffix **-ին-** (there are not many such) have weak aorists in **-ից-**:

E.g. մերձենամ (I approach) մերձեցայ
except քաղցինամ (I am hungry) քաղցիայ

8. Verbs in **-ամ** with suffix **-մ-**. There are only two examples, both irregular:

բառնամ (I lift) բարձայ
դառնամ (I return) դարձայ

9. Verbs in **-ում** with no suffix in the present have strong aorists:

E.g. արգելում (I prevent) արգելի
հեղում (I pour) հեղի, հեղեղ (հեղայ I flowed, etc.)

10. Verbs in **-ում** with suffix **-ց-** in the present fall into several small groups and are often irregular.

LESSON V

E.g. առնում	(I take, receive) առի
ցինում	(I warm myself) ցինայ
but ընթենում	(I read) ընթերցայ
լնում	(I fill) լցի, 3 sg. կլից
զարբնում	(I awake) զարբեայ

(See further M §116.)

In addition to these irregularities, several verbs in Armenian have different roots for the present and aorist stems. The most common such suppletive verbs are:

ունիմ	(I have) կալայ	(usually: I got hold of, seized, arrested)
գամ	(I come) եկի	see further p. 92
երթամ	(I go) չոգայ	see further p. 92
ըմպեմ	(I drink) արքի	
ուտեմ	(I eat) կերայ	see further p. 92
տանիմ	(I lead) տարայ	see further p. 92
նամաշեմ	(I know, recognize) ծանեայ	

READING: The following is a simplified version of Matthew 28. Learn the vocabulary* and study the syntax:

իւ ահա պատահեաց(1) աշակերտացն Յս. իւ կալան(2) զիշուս իւ երկիր պագին(1) վարդապետին. յայնժամ ասէ ցաշակերտսն(3) Յս...

իրեհ(4) զմացին, ահա զարականքն մտին ի բաղաքն իւ պատմեցին բահամայապետիցն զամենայն. իւ բահամայքն ժողովեցան հանդերձ(5) ծերովքն, իւ արծաթ յոյժ տային զարականացն. իւ զարականքն առնուին զարծաքն իւ առնեին

---

* Words whose form is explained in the notes by a reference to a later lesson should merely be learned as items of vocabulary.

LESSON V

որպէս ուսանն(7). եւ ել համրաւս այս(8) ի Հրեից մինչեւ(9) ցայսաւր.

իսկ աշակերտքն ելին ի քաղաքն եւ գնացին ի Գաղիղեա. իրրեւ(4) տեսին զթա, երկիր պագին վարդապետին, բայց երկու(10) յաշակերտացն(11) յերկուացան. եւ խաւեցաւ թս ընդ աշակերտան.

Notes

1. Note that this verb governs the Dative.
2. կալայ is the suppletive aorist of ունիմ.
3. Note use of g + Acc. or a simple Dative.
4. իրրեւ + aorist: "when, after". For other uses see Lesson IV, n.7 and Lesson VI, n.4.
5. հանդերձ can come before or after the noun.
6. յոյժ is indeclinable: it is an adverb (in great amounts) but can be used with nouns.
7. Note use of demonstrative suffix.
8. On demonstrative adjectives see Lesson VII.
9. On մինչեւ + g see previous lesson, p. 44
10. On numbers see Lesson XIII.
11. Note the partitive sense here of ի + Ablitive.

Translate into Armenian:

The teacher met the disciples and said: "Where (յն) are you going?" They replied: "Great miracles were revealed to the soldiers by the angels. We are going to see the place where (ուր) the miracles were done and where the angels spoke with (ըսդ + locative) the soldiers." The teacher was astonished and went out of the city with the disciples. When they reached the place where the angels had appeared to the soldiers they stood in great awe and believed. But two of the disciples doubted and said: "This report is not true. The soldiers said that they saw miracles because they received money from the priests."

Lesson VI

Nouns and adjectives with variable stems in -Ա

There are several groups of such nouns.

1. a) Abstract nouns in **-ումն** and **-ութիւն**. The former usually refer to some activity; e.g. շարժումն (movement), ուսումն (study). The latter usually refer to a state; e.g. գերութիւն (imprisonment), ճշմարտութիւն (truth, cf. ճշմարիտ).

Singular

Nom.	շարժումն	գերութիւն
Acc.	շարժումն	գերութիւն
Gen.	շարժման	գերութեան
Dat.	շարժման	գերութեան
Loc.	շարժման	գերութեան
Abl.	շարժմանէ	գերութեանէ (հա > հ)
Instr.	շարժմամբ	գերութեամբ

Plural

Nom.	շարժմումք	գերութիւնք
Acc.	շարժմունս	գերութիւնս
Gen.	շարժմանց	գերութեանց
Dat.	շարժմանց	գերութեանց
Loc.	շարժմունս	գերութիւնս
Abl.	շարժմանց	գերութեանց
Instr.	շարժմամբք	գերութեամբք

Some other nouns ending in **-մն** are declined like շարժումն; e.g. հիմն-հիման (foundation). Some nouns in **-իւն** are declined like գերութիւն; e.g. արիւն-արեան (blood). [But nouns in **-իւն** indicating a sound have genitive **-ման**; e.g. գոչիւն-գոշման (cry).]

LESSON VI

Note also other common nouns ending in **-Ա** with genitive in **-ԱՅԻ**:

դուռն-դրան	(door) pl. դրունք, դրանց
սկիզբն-սկզբան	(beginning)
բւլ կողմն-կողման	(side) pl. կողմանք, կողմանց.

b) Several nouns without **Ա** in the nominative have **Ա** in all other cases. E.g.

աղջիկ-աղջկան	(maiden) pl. աղջկունք, աղջկանց
մանուկ-մանկան	(child) pl. մանկունք, մանկանց
մարդիկ-մարդկան	Inst. մարդկաւ; no pl.

(men - a *collective* noun)

c) Nouns with nominative in **ԱՒ** have genitive in **-ԱՄՎ**.

E.g. պաշտամ-պաշտաման (cult) pl. պաշտամունք, պաշտամանց

d) Nouns of more than one syllable with nominative in **-ՈՒ** have genitive in **-ՈՒԱՆ**.

E.g. անուն-անուան (name), pl. անուանք, անուանց.
But monosyllables drop the **ՈՒ**; տուն-տան (house) pl. տունք-տանց,
ձուկն-ձկան (fish - only one full vowel), pl. ձկունք-ձկանց.

2. Several nouns have a genitive in **-ԻՒ** rather than **-ԱՅԻ**. They are divided into two sub-groups, as they differ in the Nom., Acc., Loc. plural. They are therefore exceptions to the general rule that if the Nom. sing. and Gen. pl. are known all other forms are predictable.

Singular

Nom.	գառն	(lamb)	հարսն	(bride)
Acc.	գառն		հարսն	
Gen.	գառին		հարսին	
Dat.	գառին		հարսին	
Loc.	գառին		հարսին	
Abl.	գառնէ		հարսնէ	
Instr.	գառամք		հարսամք	

LESSON VI

Plural

Nom.	գառիմք	հարսումք
Acc.	գառիմս	հարսումս
Gen.	գառամց	հարսամց
Dat.	գառամց	հարսամց
Loc.	գառիմս	հարսումս
Abl.	գառամց	հարսամց
Instr.	գառամք	հարսամք

Like գառն arc declined, for example: անձն-անձինք (person), լեռն-լեռինք (mountain); like հարսն, քոռն-քոռումք (grandson), մասն-մասումք (part).

Note that nouns of the գառն group are often declined like հարսն when in composition:

E.g. անձն-անձինք եւ միանձնումք (monks); ազն-ազինք (race) but Հայկազն-Հայկումք (Armenians, Haik being the eponymous ancestor of the Armenians, Հայ-ք)

Adverbs

There are several different ways of forming adverbs in Armenian.

1. Adverbs of mode

a) The Instrumental case of a noun or adjective:

E.g. բնու (nature), բնաւ (absolutely)
դիւր (easy), դիւրաւ (easily)

b) Compounds in -պէս from nouns or adjectives:

E.g. փոյք (haste), փուրպապէս (quickly) [for the ս see p. 20]
դառն (bitter), դառնապէս (bitterly)

But note compounds of -պէս with adjectives: այսպէս in this way; հրապէս how? etc.

LESSON VI

c) Compounds in **-արար** from nouns or adjectives:
E.g. գազան (wild beast), գազանարար (wildly)
արի (brave, valiant), արիարար (valiantly)
(For the suffix, cf. բարբ-ուց habits, way of life.)

d) Compounds in **-արեն** or **-երեն** for languages:
E.g. յունարեն Greek
but հայերեն Armenian

e) Often the Nom./Acc. singular form of an adjective is used adverbially:
E.g. յանձկարծ unexpected, unexpectedly
ուղիղ straight, directly.

2. *Adverbs of time* have no special form:

այսաւը (today)
այժմ (< այսամ now)

Note that այսուհետեւ, այնուհետեւ are ambiguous: hereafter (of time), or consequently (of result).

3. *Adverbs of Place*. These have the threefold distinction of the demonstrative particles. Thus in answer to **ո՞ւր** (where), **յ՞ն** (whither), **ուստի** (whence),* we have:

here (hic) [cf. -ս]   there (istic) [cf. -դ]   there (illic) [cf. -Ա]

at	աստ	այդը	անդ
to	այս	այդը	անդը
from	աստի	այտի	անտի
	աստուստ		անդուստ

---

* Note that these adverbs can be used both as interrogative and as relative adverbs.

LESSON VI

The adverbs of place are widely used in conjunction with the preposition ի: e.g. ի դրանց ամսի from the door, ի ջուր ամդր into the water. And in a partitive sense: մի յիշակերտաց ամսի one of the disciples. This usage makes the noun definite (*the door, the water, etc.*)

There are also emphatic forms ending in -էն: աստեն, այդրեն, ամդէն meaning "in the *same* place."

EXERCISE: The following is a simplified version of the chrestomathy. Learn the vocabulary and note the syntax.

Ա Ե Խ Ո Ւ Տ Ց Ա Մ Ի Վ Ա Ր Ա Վ Ո Ւ Մ . Լ Ո Ւ Ր Ե Ր Ե Բ (1) ի տանն
Պ Ե Մ Ո Ս Ի Բ ր ա զ մ է ր . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե (2) տ ե ղ ի ե ւ ս
ո չ լ ի ն ե լ , ե ւ (3) ո չ ա ռ դ ր ա ն ն . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե (4) ո չ կ ա ր ե ի ն
մ ե ր ձ ե ն ա լ (5) ա ռ Ց ս յ ա մ ր ո յ ի ծ մ ի . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե (6) յ ա մ ր ո յ ի է ա ն տ ի , (6) ք ա կ ե ց ի ն զ յ ա ր կ ն ո ւ ր է ր
Ց ս , Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե (7) զ մ ա հ ի ն ս ա ն դ ա մ ա լ ո ւ ծ ի ն . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե
զ հ ա ւ ա տ ա ն դ ա մ ա լ ո ւ ծ ի ն ե ր է ս է .... Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե
ա ն տ ի (8) ո ր (8) ա ն դ ա ս տ ե ի ն , Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե
կ ա ր է բ ո ղ ո ւ լ (5) զ մ ե ղ ս . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե (1) ա յ ս պ է ս
խ ո ր ե ի ն ի ս ի ր տ ս մ , Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե .... Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե
կ ա ր է բ ո ղ ո ւ լ (9) զ մ ե ղ ս , մ ի ն չ ե (2) զ ա ր մ ա մ ա լ դ պ ր ա ց ն . Ե Ր Ե Մ Ո Վ Ա Շ Ե Ա Ն Բ ա զ գ ո ւ մ ք մ ի ն չ ե
կ ա ր է բ ո ղ ո ւ լ (10) ո չ տ ե ս ա ր .

Notes

1. Ե ր ե ի introduces noun clauses, cf. Lesson IV, n.9.
2. մ ի ն չ ե (until) can take a simple infinitive of result; the subject of the verb is usually in the genitive. For the genitive with infinitives see Lesson XIII, note to v.12.
3. Note the intensive sense here of ե ւ: "not even."
4. Ե ր ե ի "since, as;" for other uses see Lesson IV n.7 and Lesson V n.4.

LESSON VI

5. Note use of the infinitive after կարիս (and մարրիս, կամիս etc.).
6. Note the use of the adverbial suffixes and the partitive use of the ablative.
7. On the formative verbs see Lesson V 2.
8. For the relative pronoun "who" see Lesson IX.
9. Compounds with the verb առնիս are common in Armenian; there is also a verb վառաւորիս.
10. Note the form of adjectives derived from adverbs in -պէս.
11. կըպիք: "ever;" + ոչ: "never."

Translate into Armenian:

The sea was full of small fishes.

After the great earthquake many houses in the city were destroyed and many people were killed.

The saint destroyed the cults of the impure gods with the assistance (instrumental case) of the king.

The priests in Armenia preached the gospel of God in the Armenian language (instrumental case).

The maidens wished to approach Jesus, but there was no room, even by the door.

You were thinking in [your] hearts that a paralytic could not easily pick up his bed and go to his house.

Many of the elders who were sitting there were amazed and glorified God, and said: "We have never seen such a miracle."

Lesson VII

Demonstrative adjectives and pronouns

In Lesson II we noted the threefold distinction between the demonstrative suffixes in -ս, -դ, and -՛. The same distinction is preserved in the demonstrative adjectives այս, այդ, այն (this by me, that by you, that over there) and the demonstrative pronouns սա, դա, նա. (These latter are also used for the pronoun of the third person). And the same distinction is found for the pronoun and adjective սոյն, դոյն, նոյն (this same). The demonstrative adjectives have two forms, of which the longer is the more emphatic:

Singular

Nom. այն	նա	նոյն
Acc. այն	նա	նոյն
Gen. այնիք	այնորիկ	նորա
Dat. այնին	այնմիկ	նմա
Loc. այնին	այնմիկ	նմա
Abl. այնմէ	այնմանէ	նման
Instr. այնու	այնուիկ	նովաւ

Plural

Nom. այնք	այնոքիկ	նոքա	նոքին, նոյնք
Acc. այնս	այնուիկ	նոսա	նոսին, նոյնս
Gen. այնց	այնցիկ	նոցա	նոցին, նոցունց
Dat. այնց	այնցիկ	նոցա	նոցին, նոցունց
Loc. այնս	այնուիկ	նոսա	նոսին, նոյնս
Abl. այնց, այնցանէ	այնցիկ	նոցա, նոցանէ	նոցին, նոցունց
Instr. այնուք	այնոքիւք	նոքաւք	նոքիմք, նոյնումք

The declension of այս, այդ; սա, դա; սոյն, դոյն follows exactly the same pattern.

LESSON VII

Personal Pronouns

The personal pronouns for the first and second persons are of interest since these are the only substantives in classical Armenian where the Nominative and Accusative are not identical:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
Nom.	իւ (I)	դու (you)	մեր (we)
Acc.	իւ	քեզ	մեզ
Gen.	իւս	քն	մեր
Dat.	իւնա	քեզ	մեզ
Loc.	իւ	քեզ	մեզ
Abl.	իւնեն, իւնաէն	քէն, քեզէն	մենչ, մեզէն ձէնչ, ձեզէն
Instr.	իւնիւ	քիւ	մերէ

Note that the genitive of the demonstrative and personal pronouns are used as possessives: "my," "your," "his," "their" etc. See further Lesson XI.

Irregular nouns

Many nouns in Armenian do not fall entirely into any one declension. These irregularities are unpredictable, especially in nouns which partly follow the -*ն* categories. E.g.

ձեռն, ձեռին, ձեռամբ (hand), but plural ձեռք, ձեռաց
Whereas երեց, երիցու (elder, priest) has no ն in the singular, but
an extended form in the plural երիցունք, երիցանց.
cf. also մահ, մահու or մահուան (death), մահունք, մահուանց.

Several nouns follow the pattern of ժողովուրդ (people, assembly):
ժողովրդեան, ժողովրդեամբ; but plural ժողովուրդք, ժողովրդոց.

So also ծնունդ, ծննդեան (birth) ծնունդք, ծննդոց
խորիուրդ, խորիրդեան (or խորիրդոյ) (thought, mystery),
խորիուրդք, խորիրդոց.

LESSON VII

Note that ակՅ, ակամ, ակամբ has three plurals according to meaning:

ակՅ-աչք (աց)	cyes
ակՅ-ակումբ	fountains, sources }
ակՅ-ակամբ	precious stones. } Gen. pl. ակամց

The nouns for the four seasons usually use derivatives for the declined cases:

ամառն	(summer) Gen: ամարայնյ
ձմեռն	(winter) Gen: ձմերայնյ
գարուն	(spring) Gen: գարնայնյ <i>(not ուն)</i>
աշուն	(autumn) Gen: աշնայնյ

Note the declension of այր (man) and its derivative տէր (lord):

այր, առն, առնէ, արամբ; արք, արս, արանց, արամբք.
 տէր, տեառն, տեառնէ (*not -ի-* as expected) տերամբ; տեարք,
 տեարս, տերանց, տերամբք.

There are several nouns in Armenian which are quite irregular:

կիմ (woman, wife), կնոջ, կնոջէ, կանամբ; կանայք, կանանց,
 կանամբք.

Its derivative տիկին (lady, mistress) follows կիմ in the singular, but has plural տիկնայք, տիկնանց, տիկնամբք.

գիւղ (village; the forms գիւղ and գիւաղ are also found), Gen. Dat. գիւղ, Loc. գիւղօր գիւղ, Abl. գիւղչէ, Instr. գիւղիւ; գիւղք,
 գիւղից, գիւղիւք.

տիւ (daytime) Gen. Dat. տուընցեամ, Loc. տունէ, Abl. տուընցենէ,
 Instr. տուընցեամք.

For further examples of such irregularities see M §60 and J §163ff.

LESSON VII

Exercise: Identify and analyse all the demonstrative adjectives and pronouns and the personal pronouns in the chrestomathy, pp. 124-125.

The following is a simplified version of that passage; learn the vocabulary and study the syntax as explained in the notes:

Եւ ել դարձեալ(1) ի ծովեզրն, եւ ամենայն ժողովուրդն գայր առ(2) նա, եւ ուսուցանեէր զնոսա. եւ մինչդեռ(3) անցանեէր, ետեւ զՆեւի զի(4) նստէր ի մաքսաւոսութեան... իսկ դպիրքն եւ փարիսեցիք իրրեւ տեսին թե(5) ուտ ընդ մաքսաւորս եւ ըմպէ ընդ մեղաւորս, ասեն ցաշակերտսն նորա... իրրեւ լուաւ(6) Յն ասէ ցնոսա: ոչ է պիտոյ թժիշկ ողջոց, այլ եիւանդաց. եւ ոչ եկի(7) կոչել(8) զարդարս այլ զմեղաւորս.

Եւ եին աշակերտքն Յնվիաննու ի պահս. զան եւ ասեն ցնաւ աշակերտքն Յնվիաննու պահեն, քայլ աշակերտքդ(9) ոչ պահեն. եւ ասէ ցնոսա Յն: ոչ արկանեն(10) զինի նոր ի տիկս եինս.(11) ապա թե ոչ,(12) պայթուցանէ զինի զտիկսն, զինի եեղու եւ տիկքն կորնչին. այլ զինի նոր ի տիկս նորս արկանեն.

Notes

1. A participle from the verb "to return" often used as an adverb: "again."
2. *առ* is used primarily with persons.
3. One of the several compounds of *մինչ*: "while."
4. *զի*: there are two ways in Armenian of rendering "he saw Levi sitting". Either *զի* plus the indicative, as here, or a participle (on which see below, Lesson X).
5. Note that *թի* and *եթի* are used interchangeably. When *եթի* introduces a noun clause, the tense of that clause is usually the same as that of the original statement.
6. Irregular aorist of *լսնել*, see p. 92.
7. Irregular aorist of *զանել*, see p. 92.
8. Infinitive of purpose after a verb of motion.
9. Note the force of the demonstrative suffix: "these disciples of yours."

LESSON VII

10. The 3rd plural is often used in a general sense: "people, one (as French *on*, German *man*)."
11. Adjectives that follow the noun are declined with them.
12. ապա պե՞ս: "otherwise." On the use of **իպէս** for "if" see Lesson XVII.

Translate into Armenian:

We went out from the city to the shore and saw all the people coming to see their teacher.

His disciples were fasting, but I and my friends wished to eat and drink.

Your sons brought us wine and our daughters brought you bread.

The lords of the village gathered soldiers in order to put the enemy to flight.

The priests found the men and women sleeping. And they said to them: "Why are you sleeping?" But they were unable to give them a reply.

Lesson VIII

The Subjunctive

So far we have noted the indicative moods of the present and aorist stems. (The imperfect belongs to the present stem.) There is also in Armenian a Subjunctive mood for both verbal stems.

Present Subjunctive

The conjugation of the present subjunctive is not parallel with that of the present indicative, for only the distinction between **հմ**, **իմ** and **ում** is preserved. To form the present subjunctive the suffix **-ից** is added to the present stem plus the characteristic vowel of the verb. Thus

սիրեմ	gives (սիրի + ից-իմ) սիրիցիմ
սիրիմ	gives (սիրի + ից-իմ) սիրիցիմ

But note that verbs in **-ամ** have the present subjunctive in **-իմ**:

լամ	gives (լա + ից-իմ) լայցիմ (passives in -իմ)
whereas հեղում	gives (հեղու + ից-ում) հեղուցում

Verbs in **եմ/իմ** can therefore distinguish between active and middle/passive forms. Verbs in **-ամ** can make the same distinction: e.g. **աղամ** (I grind) **աղայցիմ** (active) and **աղայցիմ** (passive), although in the present indicative no such distinction exists. But verbs in **-ում** can make no distinction between active and middle/passive forms in the present subjunctive.

The subjunctive endings in **-իմ**, **-իմ** and **ում** are conjugated in the same way as **սիրեմ**, **սիրիմ** and **հեղում**.

The verb **եմ** (I am) has simply: **իցիմ**, **իցիս**, **իցէ**; **իցիմք**, **իցէք**, **իցին**.

LESSON VII

For the verb **զնլ** (to exist) only the 3 sing. is found in the subjunctive: **(զն + ից + է > զնյցէ > զնցէ)**. This form is often used as an adverb "perhaps."

For the second person there are also found forms taken over from the aorist: **-իցիր** for the singular (cf. the aorist imperative) and **-իցիք** for the plural (cf. the aorist subjunctive). The singular form **-իցիր** is generally passive, and as a rule neither form is used in conjunctive sentences; they have rather a future or imperative sense (see examples in J §243).

Aorist Subjunctive

In the aorist subjunctive there is a distinction between the active and middle/passive, as in the indicative with its endings **-ի** and **-այ**. The aorist subjunctive is formed by adding **-ց** to the 1 p.s. of the aorist indicative. But the other endings differ from those of the indicative. Note especially the form of the 2 p.pl., and that in the 1 and 2 pl. the active and middle forms are identical.

	<i>Active</i>	<i>Middle/Passive</i>
<i>Singular</i>		
1	սիրեցից (քիրից)	սիրեցայց (քիրայց)
2	սիրեցիս (քիրիցիս)	սիրեցիս (քիրիցիս)
3	սիրեցէ (քիրիցէ)	սիրեցի (քիրիցի)
<i>Plural</i>		
1	սիրեցուք (քիրիցուք)	սիրեցուք (քիրիցուք)
2	սիրեցիք (քիրիցիք)	սիրեցիք (քիրիցիք)
3	սիրեցին (քիրիցին)	սիրեցին (քիրիցին)

In monosyllabic stems the dissimilation of **ցց > սց** is not observed. Thus **լացից, լացիք** etc.

LESSON VIII

Aorists in **-եայ** have *active* forms for the subjunctive. Thus կախեայց, կախիցես etc.

Note that some aorists in **-այ** which have an active meaning may have an active form for the subjunctive. E.g. կալայ-կալայց, բայ կալցես etc. (կալցիս etc. also exist); կերայ-կերայց, բայ կերիցես etc. For further examples see J §255.

Note the suppletive **լիցիւ** for the aorist subjunctive of **եմ**; see p. 88.

Use of the Subjunctive

The subjunctive is used in many situations, of which the following are the most common:

- a) wishes and exhortations and commands (e.g. in royal letters). In these senses the imperative **բռն** (let) is sometimes found before the subjunctive.
- b) purpose clauses
- c) certain conditional clauses (see Lesson XVII)
- d) in a future sense (and hence the subjunctive is sometimes called the future tense).

These, and other, various uses of the subjunctive will be introduced gradually. But it is important to note here the essential difference between the present and aorist: the difference is one not of time but of aspect: between an action that has not been completed or which is repeated, and an action that is single and complete. (The distinction is even clearer in the imperative, where the aorist is used for commands and the present for prohibitions. See Lesson XII.)

Note that the negative for statements is **ոչ**, whereas for wishes and prohibitions and in purpose clauses it is **ուի**.

The subjunctive is used without extra particles in senses *a* and *d*, but purpose clauses are introduced by **զի** or **որպես զի**.

LESSON VIII

Examples:

a) յի քավիեցից զդառնութիւն
թիւնաւոր
սպանցութ զսա
բող տեսցութ եթէ գայ Եղիա
փրկել զդա
ի շինութեամ բնակիսցիք
համոյ քուեցի տէրութեամոյ
ձերում*

- on whom shall I pour out
my poisonous gall?
- let us kill him
- let us see if Elias comes
to save him
- may you live in prosperity
- may it please your majesty
yourself*

b) Note that in purpose clauses the present subjunctive is used to indicate a continuous result and with negatives, while the aorist subjunctive is used to indicate a single action (regardless of the tense of the main clause): c.g.

տուր զքեզ ի ձեռս իմ
զի սպամից...
մի դատէք, զի մի դատիցիք

- give yourself into my hands
so that I may kill you
- judge not, lest you be judged

զի is occasionally omitted:

զայս ամենայն առնէր, թիրեւ - he did all this that perchance
զմիարանութիւնն քայիցէ - he might break their unity
մահ յանձն առ, զի եւ մեր
մահուանէ ապրեցութ - he accepted death so that we
might be freed from death.

In texts translated from Greek, however, the original tenses are often retained in Armenian; see the passage on the following page.

c) See below, Lesson XVII.

---

* For this form see Lesson XI.

LESSON VIII

d) երկիմք եւ երկիր անցցեն - heaven and earth will pass away
 Աստուած ոչ մոռացի գուխտ - God will not forget the covenant of your fathers.

Exercise:

Note the use of the subjunctive in the following simplified version of the chrestomathy p. 126 and learn the vocabulary:

խնդիրն բահանայապետքն եւ դպիրք զի նենգաւ սպանանիցեն զՅԱ. բայց ասեին եք մի ի տանի աստ, զի մի խռովութիւն լինիցի ի ժողովրդեանն. եւ մինչ էր ի տան Սիմովնի բորոտի, գնաց կին մի(1) որ(2) ուներ շիշ իւղոյ մեծագնոյ,(3) եւ երեկ զշիշն եւ եեեղ զեւղն ի վերայ գլխոյ նորա. եւ աշակերտքն զշարեին եւ ասեին: մարթ էր(4) զայդ եւ լ վախառել աւելի քան(5) երեքհարիւր դահեկանի(6) եւ տալ աղբատաց. բայց ՅԱ ասէ ցնոսա: գործ մի բարի գործեաց զա յիս. յամենայն ժամ(7) զաղբատս ընդ ձեզ ունիք, եւ յորժամ կամիք կարող(8) էր առնել նոցա բարիս. այլ զիս ոչ յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք. ասեմ ձեզ եք ուր եւ(9) բարողեսցի աւետարանս այս, եւ զոր(2) արարդ(10) դա խաւսեսցի վասն յիշատակի դորին.

եւ յաւուր բաղարջակերացն յորժամ զզատիկն գենուին,(11) ասեն ցնա աշակերտքն: ո՞ր կամիս երթիցուք եւ պատրաստեցուք զի կերիցես զզատիկն. եւ առաքէ երկուս(12) յաշակերտաց անտի եւ ասէ ցնոսա: իբրև մտանիցէք ի բաղաքն, պատահեսցէ(13) ձեզ այր մի(1) որ(2) սափոր չըոյ յուս ունիցի. եւ նա ցուցցէ ձեզ վերնատուն(14) մի մեծ. եւ գնացին պատրաստել աշակերտքն նորա. մտին ի բաղաքն եւ գտին որպէս ասացն(10) նոցա.

---

* բոց: see Lesson XI.

LESSON VIII

Notes

1. **մի:** "one," often used as an indefinite article.
2. **ոպ.** On relative pronouns see Lesson IX.
3. Adjectives following the noun are declined.
4. The imperfect here has the force of "it would have been possible." Cf. the use of the imperfect in conditional clauses, Lesson XVII.
5. **քանի** is used in comparisons; see Lesson XIV.
6. Genitive of price or value.
7. A locative case is also found: **յամեմայն ժամու.**
8. On this participial form see Lesson X.
9. Intensive use of **ևւ:** "wherever."
10. Note use of demonstrative suffixes in relative clauses.
11. Impersonal use of 3 pl.
12. For numbers see Lesson XIII.
13. This verb governs the dative.
14. Note that in **վերին** the change **պ՛ > ո՛** does not occur.

Translate into Armenian:

May the king kill his enemies; may the king live for many years (accusative case).

May the lamb of God protect the martyrs from evil.

Let sinners not eat or drink with the teacher's disciples.

The scribes of the great princes wrote to the Persian king so that he might know that the Armenians did not fear him.

We sent two of our friends to prepare the house for us.

The poor were angered and said: "You are able to eat when you wish, but we are unable to buy bread or wine."

Lesson IX

Interrogative pronouns

The interrogative pronoun for persons is **հ** or **հվ**, and for things **զի** or **զինչ**. They are declined as follows:

Singular

Nom.	հ, հվ	զի, զինչ
Acc.	հ, հվ	զի, զինչ
Gen.	ոյր	էր
Dat.	ոմ	իմ, իիմ
Loc.	ոմ	իմ, իիմ
Abl.	ոմէ	իմէ
Instr.	որհվ (cf. հր)	իւ

Plural

Nom.	ոյք	No plural
Acc.	ոյս	
Gen.	ոյց	
Dat.	ոյց	
Loc.	ոյս	
Abl.	ոյց	
Instr.	որհվք (cf. հր)	

Note that **զի** and **իիմ** can also mean "why," as do the ablative form with **զ**, **զմէ**, and the genitive with **ընդ** or **վասն**, **ընդէր** (one word) and **վասն էր** (two words).

Interrogative adjectives

The interrogative adjective for persons is **իպ**, declined as follows:

LESSON IX

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	հիք	հիքք, հիք
Acc.	հիք	հիքս, հիք
Gen.	որոնց	որոնցն
Dat.	որոնմ	հիքս
Loc.	որոնմ	հիքս
Abl.	որոնէ	որոնց
Instr.	որոնվ	որոնվք

Note that for the Nom./Acc. plural the uninflected form **հիք** is usually used (as with the relative pronouns, see below).

For things the interrogative adjective is **զի՞մչ**, used only in the Nom. and Acc. In other cases **որ** is used. E.g.

հիք քազաւոր տայցէ պատերազմ	which king will wage war?
զի՞մչ գործ արարէր	what deed did you do?
որոնվ զաւրութեամբ կամ որոնվ	by what power or by what
անուամբ արարէք դուք զայս	name did you do this?
յորոնմ ժամանակի	at what time?

Note also the interrogative adjectives **հրապիսի**, **-իաց**, (what sort of?) and **քանիք** (how many? see Lesson XIII).

Interrogative adverbs

The adverbs of place were described in Lesson VI.

For time the adverb is **երբ** (when); it is used either as an interrogative or a relative adverb. E.g.

Երբ լինիցի այդ	when will that come about?
մինչև ցերպ իցեմ ընդ ձեզ	how long shall I be with you?
երբ զմացին	after they had gone...

For manner the adverbs are **հրապէս** and **զի՞մք** (how?).

LESSON IX

Relative pronoun

The relative pronoun is **որ**, used both for persons and things. Note that in the Nom./Acc. plural the singular form **որ** is widely used instead of the plural form. (The plural of the interrogative pronoun **ո՞ր** is also used in a relative sense):

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	որ	որ, որք, ոյք
Acc.	որ	որ, որս, ոյս
Gen.	որոյ	որոց, ոյց
Dat.	որում	որոց, ոյց
Loc.	որում	որս, ոյս
Abl.	որմէ	որոց, ոյց
Instr.	որով	որովք

The pronoun is sometimes strengthened by the addition of the indefinite pronoun. E.g. **որ ոք** (whoever), **որ ինչ** (whatever).

Indefinite pronoun

There are two groups of indefinite pronouns (also used as adjectives) in Armenian: **ոմն** for persons and **իմն** for things; and **ոք** for persons and **ինչ** for things. The neuter indefinite pronoun **իմն** does not occur in all declined forms; the lacunae are supplied by **իմիք** etc.

Singular

Nom.	ոմն	իմն
Acc.	ոմն	իմն
Gen.	ուրումն	
Dat.	ումիմն	
Loc.	ումիմն	
Abl.	ումիմնէ	(իմիմնէ)
Instr.	ոմամք	

LESSON IX

Plural

Nom.	ոմանք	No plural
Acc.	ոմանս	
Gen.	ոմանց	
Dat.	ոմանց	
Loc.	ոմանս	
Abl.	ոմանց	
Instr.	ոմանք	

Nom.	ոք	ինչ
Acc.	ոք	ինչ
Gen.	ուրուք	իրիք
Dat.	ումիք	իմիք
Loc.	ումիք	իմիք
Abl.	ումիքէ	իմիքէ
Instr.	ումիքէ	իւիք
	No plural	No plural

Parallel to ոք is the neuter իք, only found in the negative չիք (there is not, there does not exist), e.g.: չիք ոք այլ Աստված (there is no other God).

ինչ can be declined as a noun meaning "thing": ինչ, ընչիք. The negative ոչինչ, ոչընչի means "nothing," especially in the sense of creation *ex nihilo*, e.g. յոչընչէն արար զնոսա (God) created them from nothing.

The ոք (etc.) and իրիք (etc.) forms, though not ինչ, are not generally used alone in simple statements; they occur in negative, interrogative, conditional and relative clauses and with the pronoun իւրաքանչիւր (see Lesson XI). Thus

someone was ill: էր ոմն իւրանդ
But, it is nobody: ոչ ոք է (see further J §233)

The indefinite adverb of time is իրիք or իրիքն, with the same distinction that pertains between ոք and ոմն. (So ոչ իրիք - never.)

LESSON IX

Exercise: Identify and analyse the interrogative, relative and indefinite pronouns and adjectives in the chrestomathy, p. 128.

Learn the vocabulary in the following simplified version of the chrestomathy, p. 128, and study the syntax.

Եւ գայ ՅԱ Եւ գտանէ զաշակերտսն զի⁽¹⁾ ննշեինք Եւ ասէ ցՊետրոս: Անշնս, հչ կարացեր⁽²⁾ ժամ մի⁽³⁾ արբուն կալ. Եւ դարձեալ չոգաւ, եկաց յաղաւը Եւ զնոյն քնոս ասաց. դարձան միւսանգամ⁽⁴⁾ անդրէն,⁽⁵⁾ Եւ եզիս զնոսա ի բուն, բանզի եին ոչք նոցա ծամբ, Եւ ոչ գիտեին երե զինչ⁽⁶⁾ պատասխանի տայցեն նմա. գայ միւսանգամ⁽⁴⁾ Եւ ասէ զնոսա: Եհան վախճան, եկն ժամ, ահա մատնի որդի մարդոյ ի ճեռս մեղաւորաց. ահաւասիկ⁽⁷⁾ մերձեցաւ որ մատնեցէ զիս. մատնիչն նշան ետ Եւ ասէր: ընդ որում ես համրուրեցից նա է. Եւ նոքա արկին ի նա ճեռս Եւ կալան զնա. Եւ մի⁽³⁾ ոմն յայնցանէ որ⁽⁸⁾ զնովաւն⁽⁹⁾ կային՝ ձգեաց սուր, Եւ եհար զծառայ բահանայապետին, Եւ ի բաց եհան զունկն նորա. պատասխանի ետ ՅԱ Եւ ասէ զնոսա. իբրեւ⁽¹⁰⁾ ի վերայ աւազակի ելէք սուսերաւք ունել⁽¹¹⁾ զիս. հանապազ առ ձեզ եի Եւ ուսուցանեի ի տաճարին, Եւ ոչ կալայք զիս, այլ զի լցցին գիրք մարգարէիցն. յայնժամ բողին զնա աշակերտքն Եւ փախեան.

Notes

1. See Lesson VII, note 4.
2. Note aorist in *-ացի* for **կարեի** (cf. Lesson V).
3. **մի:** "one" (also used as an indefinite particle). The accusative is used to express length of time. See also Lesson XII note v.20.
4. **միւսանգամ:** "again, another time." **անգամ** is used with numbers to express x "times."
5. **անդրէն:** "to the *same* place," cf. Lesson VI.
6. Subordinate interrogative clauses often take **երե** in addition to the interrogative word. Cf. chrestomathy, Mk. 14.1.

LESSON IX

7. աւասիկ, աւադիկ, աւանիկ (here is, etc.) are often used in conjunction with ահա (behold).
8. որ is used here for the plural.
9. The demonstrative suffix often used in relative clauses is added to the first stressed word after the relative pronoun. Cf. Lesson XIII note to v.26.
10. իբրիւ: "as if." When followed by a noun զ is prefixed to the latter: զաւազակ, "like a bandit."
11. Infinitive of purpose.

Note the following verbal forms:

եկաց, եգիս, եհաս, եհար, եհան: 3 sing. monosyllabic aorists with augment.

(հարկանիս has aorist հարի)

եկն - irregular aorist for գամ, see p. 92.

եսն - irregular aorist for տամ, see p. 92.

լցցին - aorist subjunctive of լնում, լցի (I fill, fulfil).

Translate into Armenian:

"From which teacher did you receive such teaching, O pupils?"

We said:

"From the teacher to whom God spoke the true words."

He asked:

"Who is that, and whose name did he teach?"

When the betrayer had given a sign to the soldiers who were with him, they seized our brother. But we drew our swords in order to strike them and they fled. Then we knew that our fathers' sayings were fulfilled.

Lesson X

Participles

There are several participles in classical Armenian; one is formed from the infinitive, one from the present stem, and one from the aorist stem.

A. From the infinitive are formed participles in **-ոց**. These indicate what will or should happen. Thus:

սիրելոց է	he should love, he should be loved
որ գալոցն է	which will come

There is no grammatical distinction between the active and passive in these participles, nor are they declined.

Also formed from the infinitive are verval adjectives in **-ի**. E.g.

սիրելի	desirable, lovely
երեսելի	visible, apparent
գովելի	praiseworthy

These are declined like nouns of the **սեղի** group: **սիրելոյ**, **սիրելեաց**, etc.

B. From the present stem is formed a participle in **-ող**:

սիրող	loving, loved (gen. pl. սիրողաց)
տեսանող	seeing
կարող	able

These participles often have the meaning of substantives: e.g. **լսող** hearer. In such cases the spelling **-աւղ** in the Nom. sing. is common, e.g. **շինաւղ** builder (but **շինողաց**). In many cases this participle is formed from the aorist stem:

ծնող	parent
տուղող	giver

LESSON X

C. From the aorist stem is formed a participle in **-հալ** (gen. pl. **-հլնց**) which has both an active and a passive meaning. Thus:

ասացհալ	said, having spoken
մեռհալ	dead
քրիհալ	carried, having carried

Often with "weak" verbs in **-հցի**, **-հցայ**, the **-հց** falls:

սիրեմ-սիրեցի	but սիրեալ loved,
գրեմ-գրեցի	but գրեալ written

However, **սիրեցհալ**, **գրեցհալ** etc. are also found.

Verbs whose aorist ends in **-հայ** form the aorist participle from the corresponding factitive

մատչիմ	(I approach)	մատեայ - մատուցհալ
փախչիմ	(I flee)	փախեայ - փախուցհալ

Use of the aorist participle

The aorist participle can be used either (a) as an adjective or (b) as a verb.

(a) կարծեցհալ աստուածք	supposed gods
զոռուալ հրամանս կատարել	he fulfilled the commands that had been given.
Substantively: ասացհալք մարգարեին	the prophet's words (sayings)
ըմկալայ զգիեալս քո	I received your letter

Note also the use of the participle in such sentences as: He saw Levi sitting: **հենի զվերի նստեալ** (instead of **զի նստեր**, cf. Lesson VIII note 4).

(b) The aorist participle is widely used as a verb, either with an auxiliary or alone.

LESSON X

1. In conjunction with the verb "to be":

This construction also expresses the perfect: and, with the imperfect of the auxiliary verb, the pluperfect:*

Ժամանակ իմ չեւ է հասեալ my time has not yet come.

... ուր դպիրքն եւ ծերք
ժողովեալ ենն.

... where the scribes and elders
had gathered.

However, the auxiliary verb is often used impersonally (in the singular) and then the subject of the clause is put into the GENITIVE:

Եկեղեցին զոր շինեալ էր
Մհծին Գրիգորի

the church which Gregory the
great had built

իւ զայս նշ է բնիքերցիալ ձեր and have you not read this?

արկեալ էր նոցա ուռկամս ի ծով
they had thrown (their) nets into the lake

Often the auxiliary verb is omitted entirely:

ხა ხმ հաց կենդանի որ
յերկնից իշեալ

I am the living bread who have
descended from heaven.

Such constructions are indistinguishable from usage 2:

2. The participle in *-hawq* is also used, without an auxiliary, as a simple past tense:

a) in a subordinate clause:

մատուցեալ քորոն մի երկիր a leper approached and worshiped him (= having approached ...).

The subject can also be genitive, even if it is the same for both verbs:

բռղբալ Յիսուսի զժողովուրդսն Jesus left the crowds and
եկա ի տուն went to the house.

* A future perfect is also found with the subjunctive of **but**; see p. 107.

LESSON X

իւ նոցա առեալ զարծարն
արարին որպէս ուսանեն

and they took the money and
did as they had been told.

(b) used as a main verb (very common in historical narrative):

... սմեալ իւ ուսեալ Տրդատէս Tiridates...was raised and edu-
առ ի կոմսի ուսմսն Լիկիանէս cated in the house of a
անոն կոչեցելոյ certain count called
Likianes.

արդ հաւը արարչի խորհուրդ then the Father Creator took
ի մէջ եղեալ ընդ արարչակից counsel with the co-creator
որդույ իւ ընդ արարչակից Son and co-creator Spirit.
հոգւոյ

զայսու ժամանակաւ* about this time the Alans
միարանեալ Ալանք ... united ... and in a great
մեծաւ ամրոխիւ տարածեալ host spread over our land.
ընդ աշխարհս միը

Exercise: The following passage is from the chrestomathy, p. 129.
Study the syntax and learn the vocabulary.

իսկ քահանայապետքն խնդրին հակառակ Յի վկայութիւն
ինչ զի սպանանիցեն զնա, եւ ոչ գտանեին. այլք յարուցեալ(1)
վկային սուտ(2) զնմանէ(3) իւ ասեին թէ մեք լուաք(4) ի դմանէ
զի(5) ասէք: ես քակեցից զտանարդ զայդ ձեռագործ. սակայն չեր
նման վկայութիւն նոցա. ապա յարուցեալ(1) քահանայապետն ի
մէջ(6) հարցանեէր զՅս, եւ ասէք. հչինչ տաս պատասխանի. եւ նա
լուու եւեք կայր եւ չտայր ինչ պատասխանի. դարձեալ
քահանայապետն հարցանեէր զնա կրկին(7) անգամ: դո՞ւ ես Քս
որդի աւրինելոյն.(8) պատասխանի ես Յս: դո՞ւ ասացեր թէ ես
իմ. քայց տեսանիցէք զորդի մարդոյ նստեալ ընդ(9) աշմէ(10)
զաւրութեանն, եւ եկեալ(11) ընդ ամպս երկնից. եւ ասէ
քահանայապետն: ահա լույք զհայիութիւն ի քերանոյ դորայ.
զիմք թուի ձեզ. եւ դատապարտեցին զնա թէ մահապարտ է.

---

* For this use of q + Instr. see p. 105.

LESSON X

Notes

1. **յանձնել-յանձնայ**; so the participle is from the factitive.
2. Adjective use adverbially, cf. Lesson VI.
3. **զ + Abl.**: "about, concerning." See p. 43.
4. **լսել** (Ihear) has irregular aorist **լսւայ**, see p. 92.
5. See Lesson IV n. 7.
6. Locative.
7. **կրկին**: double; on **անգամ** see Lesson IX note 4. So "a second time."
8. Participle used as a substantive.
9. **բնի** + Abl.: "on the side of."
10. This Ablative is formed from the Locative **-ութ**, which is found in several adjectives of the **-ոց** group. See M. §74.
11. From **զալ-ելի**, see p. 92.

Translate into Armenian:

The audience, having received the true words of the praiseworthy prophet, fulfilled all his commands.

Let us imitate the saints who have gone to rest (participle of **հանգչիւթ**).

Seeing the angel sitting in the temple, they fled.

Gathering outside their friend's house, the women listened to the testimony of the citizens.

O impious ones, you have not obeyed God's saying.

Lesson XI

Reflexive and Intensive Pronouns

For the third person reflexive pronoun the following forms are found:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
	No nominative	
Acc.	---	իւրիանս
Gen.	իւր	իւրիանց
Dat.	իւր	իւրիանց
Loc.	իւր	իւրիանս
Abl.	իւրմէ	իւրիանց
Instr.	իւրեւ, իւրեաւ, իւրիամբ	իւրիամբք

Note that the genitive can be used as the subject with participles: ... զոր իւր չեր զործեալ ... (the sins) which he had not committed; here the subject of the relative clause is the same as that of the main clause.

For the missing forms can be substituted the corresponding cases of իմքն (self), which is used for first, second and third persons:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	ինքն	ինքիանք
Acc.	ինքն	ինքիանս
Gen.	ինքիան	ինքիանց
Dat.	ինքիան	ինքիանց
Loc.	ինքիան	ինքիանս
Abl.	ինքիմէ	ինքիանց
Instr.	ինքիամբ	ինքիամբք

LESSON XI

This pronoun is also used in an *intensive* sense. An emphatic form **իւրաքանչին**, with suffix **-ին**, is also found (cf. **Աւ-Առյան**, **Առքա-Առքին** etc.).

For the first and second persons in an intensive sense (in addition to **իւ ինքնին** etc.) there are special ablative forms of the personal pronoun: **ինձեն**, **քեզեն**, **մեզեն**, **ձեզեն** (cf. p. 61).

E.g. **որպէս իւ դուք իսկ ձեզեն** as you yourself have borne
վկայեցէք witness
իւ անձեն գիտեմ ... I myself know.

Widely used for a reflexive is also the noun **անձն** (person):

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	անձն	անձինք
Acc.	անձն	անձինս
Gen.	անձին	անձանց
Dat.	անձին	անձանց
Loc.	անձին	անձինս
Abl.	անձնէ	անձանց
Instr.	անձամք	անձամք (See Lesson VI 2)

This is usually found in combination with a possessive pronoun or adjective. E.g.

յայտնեաց զանձն իւր he revealed himself
 But **ոչ ունիք կեամս յանձինս** you do not have life in yourselves.

Possessive pronouns and adjectives

The genitive of the personal pronoun is used for the first and second persons, and **իւր** for the third person. From them are derived the possessive adjectives. Thus:

LESSON XI

Singular

	My	Your	His, Her (reflexive)
Nom.	իմ	քո	իւր
Acc.	իմ	քո	իւր
Gen.	իմոյ	քոյոյ քոյ	իւրոյ
Dat.	իմում	քում	իւրում
Loc.	իմում	քում	իւրում
Abl.	իմմէ	քոստ	իւրմէ
Instr.	իմով	քոյով	իւրով

Plural

Nom.	իմք	քոյք	իւր (= sing.)*
Acc.	իմս	քոյս	իւր (= sing.)*
Gen.	իմոց	քոյոց քոց	իւրոց
Dat.	իմոց	քոյոց	իւրոց
Loc.	իմս	քոյս	իւրում (= sing.)
Abl.	իմոց	քոյոց	իւրոց
Instr.	իմովք	քոյովք	իւրովք

	Our	Your (pl.)	Their (reflexive)
Nom.	մեր	ձեր	իւրեանց
Acc.	մեր	ձեր	
Gen.	մերոյ	ձերոյ	
Dat.	մերում	ձերում	
Loc.	մերում	ձերում	
Abl.	մերմէ	ձերմէ	
Instr.	մերով	ձերով	

---

* The forms իւրք and իւրս are found as substantives: e.g.
 յիւրսն եկն եւ իւրքն he came to his own and his
 զնա ոչ ընկալան own did not receive him.

LESSON XI

Plural

Nom.	մերք	ձերք	իւրեանց
Acc.	մերս	ձերս	
Gen.	մերոց	ձերոց	
Dat.	մերոց	ձերոց	
Loc.	մերս	ձերս	
Abl.	մերոց	ձերոց	
Instr.	մերովք	ձերովք	

E.g. **ձեռամք իւրով** with his own hand
ես ոչ ինչ յանձնել իմմէ խաւսիմ I say nothing by myself

Note that plural form nouns with singular meaning often take a singular possessive adjective:

յերեսաց քոց from your face
But յաւրենս քում in your law.

Reciprocal Pronouns

There are two reciprocal pronouns in classical Armenian: **միմեանս**, which is by far the more frequent, and **իրեարս**.

No nominative

Acc.	միմեանս	իրեարս
Gen.	միմեանց	իրերաց (եա > ի)
Dat.	միմեանց	իրերաց
Loc.	միմեանս	իրեարս
Abl.	միմեանց	իրերաց
Instr.	միմեամբք	իրերաւք

E.g. **եւ հրաժարեցաք ի միմեանց** and we took leave of each other

զի սիրիցեք զմիմեանս that you may love each other

եին հակառակք իրերաց they were opposites to each other

LESSON XI

Collective pronouns

From the adjectives ամեն (all) and բոլոր (the entire) are derived plural forms: ամենքեան* (everyone) and բոլորքեան (all together)

Nom.	ամենեքեան, ամենեքին	բոլորքեան, բոլորքին
Acc.	ամենեսեան, ամենեսին	բոլորեսան, բոլորեսին
Gen.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Dat.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Loc.	ամենեսեան, ամենեսին	բոլորեսան, բոլորեսին
Abl.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Instr.	ամենեքումք	բոլորքումք

Distributive Pronoun

The form իւրաքանչիւր is used both as an adjective and a substantive (in which case it is usually followed by ոք):

E.g. կալամ զիւրաքանչիւր իշխանութիւն	they held each one his own principality
և նա իւրաքանչիւր ումեք ի նոցանէ դմէք ձեսու	and he placed hands on each one of them

Exercise: Learn the vocabulary and study the syntax of the following passage:

ի սկզբանէ էր քանն, եւ քանն էր առ Աստուած. ամենայն ինչ
նովաւ եղեւ,(1) եւ առանց նորա եղեւ եւ ոչինչ որ ինչ եղեւն. նովաւ
կեանք էր,(2) եւ կեանք էր լոյս մարդկան. եւ լոյսն ի
խաւարի անդ լուսաւոր էր, եւ խաւար նմա ոչ եղեւ հասու.(3)
եղեւ այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նմա Յովիաննէս. սա
եկն(4) ի վկայութիւն. ոչ էր նա լոյսն. լոյսն յաշխարհի էր եւ

* On the plurals in -եքեան cf. below Lesson XIII, Numbers.

LESSON XI

աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ.(5) յիւրան եկն, եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան. իսկ որք ընկալան զնա, ետ(6) նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լիմել, որոց հաւատացան յանուն նորա. ոյք ոչ յարենէ եւ ոչ ի կամաց մարմնոյ եւ ոչ ի կամաց մարդկան, այլ յԱստուծոյ ծնան. եւ քանի մարմին եղեւ եւ բնակեաց յաշխարհիս. եւ տեսաք զփառս նորա, լի շնորհաւք(7) եւ նշմարտութեամբ. Յովիաննես վկայէ վասն նորա, եւ ասէ. սա է զորմէ ասեի: զԱստուծ ոչ ոք ետես երբեք բայց(8) միածինն որդի.

Notes

1. **եղեւ:** 3 s. aorist of **եղանիմ**, **եղէ:** see p. 91.
2. Many nouns in Armenian are plural in form though singular in meaning. They often take singular adjectives (cf. p. 85) and singular verbs, as here.
3. The ending **-ու** on verbal stems can be used to form a substantive indicating an agent (M §31 c) or an adjective.

E.g.:

երկիր պագանիմ	(I worship) երկրպագու worshipper
ահ (scar) արկանիմ	(I cast) ահարկու fearful հասանիմ (I attain, comprehend) հասու comprehending

4. **եկն:** 3 s. aorist of **զամ**, **եկի:** see p. 92.
5. **ծանեաւ:** 3 s. aorist of **նանաշիմ**, **ծանեայ:** see p. 52.
6. **ետ:** 3 s. aorist of **տամ**, **ետու:** see p. 92.
7. **լի** (full) takes the instrumental.
8. **բայց:** "but" – here: "except."

LESSON XI

Translate into Armenian:

They did not receive their own friends but regarded them as enemies.

You yourselves know that your prophet's words are true.

We have an evil spirit (*w̄ju*) in ourselves.

The armies struck each other and everyone was killed.

All those born in Armenia are Armenians, and each one dwells in his own house.

The disciples did not recognise their teacher but said: "Are you the one of whom the prophet said: 'He has been sent by God to preach to my people'?"

Lesson XII

The Imperative

There are imperative forms for both the present and aorist stems. However, the present imperative is only used for prohibitions (with negative մի), while the aorist is only used for commands. There is a special imperative form for the second person only; for the first and third persons (let us, let him, etc) the subjunctive is used.

Present imperative

The singular is formed by the addition of -ը to the present stem plus the characteristic vowel. Thus:*

մի սիրեք   մի սիրիք   մի լար   մի հեղուք

The plural is the same as the 2 p. pl. of the indicative:

մի սիրեք   մի սիրիք   մի լայք   մի հեղուք

Aorist imperative

As in the aorist indicative and subjunctive there is a distinction between the active and the middle/passive.

Active:

The singular is formed from the aorist stem; the augment is omitted, and the final -ց of weak verbs is also omitted except in monosyllables:

սիրեմ - սիրեցի (աիրեաց) - սիրեա

ասեմ - ասացի (ասաց) - ասա

բերեմ - բերի (երեր) - բեր

---

* Note that the imperative of the verb իմ: եր, էք is only used in the expression ողջ եր (χαιρέει), ողջ էք (χαιρέτε) "be well, greetings."

LESSON XII

ցուցանիմ - ցուցի (ցուցյ) - ցոյց
լամ - լեցի (նլաց) - լաց

Polysyllabic verbs in -ուցանիմ drop -յց. Thus

ուսուցանիմ - ուսուցի (ուսոյց) - ուսու

The plural is identical with the 2 p. pl. of the aorist indicative:

սիրեմ	-	սիրեցի	-	սիրեցէք
ասեմ	-	ասացի	-	ասացէք
քերեմ	-	քերի	-	քերէք
ուսուցանիմ	-	ուսուցի	-	ուսուցէք

Middle/Passive

The singular of weak verbs is identical with the aorist stem:
սիրիմ - սիրեցայ - սիրեաց

The singular of weak aorists in -ացայ sometimes also loses the -ց:

լուանամ - լուացայ - լուա (i.e. wash yourself)

մոռնամ - մոռացայ - մոռա

but մարգարեանամ - մարգարեացայ - մարգարեաց prophesy
իմանամ - իմացայ - իմաց or իմա understand

The singular of strong aorists is formed by adding -իր to the aorist stem:

քերիմ - քերայ - քերիր
հեղում - հեղայ - հեղիր

This ending is occasionally found in weak verbs also

գործեմ - գործեցի - գործեաց or գործեցիր (bc done)
բանամ - բացի - բացիր (bc opened)

The singular of verbs in -եայ is formed the same way:

փախչիմ - փախեայ - փախիր

LESSON XII

The plural is formed by adding **-արութ** to the aroist stem:

սիրիմ - **սիրեցայ** - **սիրեցարութ**

քերիմ - **քերայ** - **քերարութ**

հեղում - **հեղայ** - **հեղարութ**

For aorists in **-եայ** the ending is **-երութ**:

փախչիմ - **փախհայ** - **փախերութ**

(Occasionally this form has been taken over into the aorist indicative: cf. chrestomathy p. 128, v.49: **եւ ոչ կալարութ զիս** "and you did not arrest me.")

Occasionally a form based on the subjunctive is found for the imperative: **-ցիր** for the singular and **-ցիր** for the plural. No distinction is made between active and passive.

E.g. **սիրեմ սիրիմ** - **սիրեսցիր, սիրեսցիր** (love, be loved)
քերեմ քերիմ - **քերցիր, քերցիր**

Cf. the forms in **-իցիր, -իցիր** which are sometimes found in the present subjunctive, Lesson VIII.

There are several verbs with irregularities in the aorist, and especially in the imperative. The most frequent are:

եմ (I am) has no aorist: the aorist indicative and participle are supplied by **եղանիմ**, and the aorist subjunctive by **լինիմ**.

լինիմ (I become) is regular in the present but has no aorist indicative; the aorist subjunctive is **լիցիմ** and the participle **լիալ**.

եղանիմ (I become) is regular in the present. The aorist indicative is **եղէ, եղեր, եղեւ**; the subjunctive **եղեց, եղեցիս** etc.; the imperative **եղիչիր, եղերութ**; and the participle **եղեալ**.

LESSON XII

առնիմ (I do, make) is regular in the present, but the aorist indicative is արարի etc.; the subjunctive արարից but արարեն etc.; the imperative ար, արարէք and the participle արարեալ.

լուսի (I hear) is regular in the present, but the aorist indicative is լուսայ etc.; the subjunctive լուսայց, լուսիցեն etc.; the imperative լուր, լուսարուք and the participle լուսեալ.

դնիմ (I place, set) is regular in the present, but the aorist indicative is եղի, եղիր, եղ; եղաք, եղիք, եղին; the subjunctive եղից, դիցեն etc.; the imperative դիր, դիք; and the participle եղեալ.

տում (I give) is regular in the present, but the aorist is ետու, ետուր, ետ; տուաք, ետուք, ետուն; and the participle տուեալ.

գամ (I come) is regular in the present, but the suppletive aorist indicative is եկի, եկիր, եկն; եկաք, եկիք, եկին; the subjunctive եկից, եկեցեն etc.; the imperative եկ, եկայք; and the participle եկեալ.

երթամ (I go) is regular in the present. The suppletive aorist indicative չոգայ is regular. But the aorist subjunctive is երթայց, երթիցեն etc.; the imperative երթ, երթայք; and the participle երթեալ.

ուտնիմ (I eat) is regular in the present, but in the suppletive aorist active and middle forms are intermingled. The aorist indicative is կերայ, կերար, եկեր; կերաք, կերայք, կերամ; the subjunctive կերայց, կերիցեն etc.; the imperative կեր, կերայք and the participle կերեալ.

Note also the active imperative of some middle verbs:

յառնիմ (I arise) - յարեայ : արի, արիք

տանիմ (I lead) - տարայ : տար, տարիք

LESSON XII

Աստիմ	(I sit) - Աստայ : Ախստ բա Աստարուք (Աստիմ is only found in the present - մի Աստիմ)
ունիմ	(I have, hold) - կալայ : կալ or կա, կալարուք (cf. լսիմ above).

Exercise: It is now possible to begin the chrestomathy again and read the texts as they stand. Only irregular forms and constructions not yet explained will be elucidated in the notes.

- v.1 **եկն:** see զամ.
- v.2 **եղին:** see եղանիմ.
- v.4 **եղին:** see եղանիմ.
- v.5 **խո:** see տամ.
- v.6 **յարիաւ:** see յառնիմ.
եկայք: see զամ.
- v.7 **քան + q + Acc:** "than" (on comparisons see Lesson XIV).
- v.9 **զոսա:** ոտմ-ոտին (foot) loses the ո in the plural like ձեռն (see Lesson VII). Plural ոտք-ոտից.
- v.11 **եղիւմ:** see եղանիմ.
- v.12 **առեալ:** participle from առնում, առի.
խոնին: see տամ.
- v.13 **գիշերի:** locative in -ի for some nouns of the **ո** type:
cf. Lesson I.
- v.14 **եթի:** if (on conditional clauses see Lesson XVII).
- v.18 **տուաւ:** 3 s. passive of տամ, խոն.
- v.20 **զամինայթ աւուրս:** q + Acc. to express a duration of time; the accusative without q is also found, cf. Lesson IX, n.3.

Lesson XIII

Cardinal Numbers

The first four numbers are declined whether they precede or follow the noun:

1. մի, which is also used as an indefinite adjective (after the noun:
այս մի a man)

Gen. միոյ, միոջ Dat. միում Loc. միում, միոջ Abl. միոցէ
Instr. միով

2. երկու Acc/Loc. երկուս G/D/Abl. երկուց Instr. երկուք

3. երիք Acc/Loc. երիս G/D/Abl. երից Instr. երիք

4. չորք Acc/Loc. չորս G/D/Abl. չորից Instr. չորիք

The numbers from 5 to 10 are usually only declined when they follow the noun (Nom. and Acc. are identical):

5. հինգ G/D/Abl. հինգից or հինգաց Instr. հինգիւք or հինգաւք

6. վեց G/D/Abl. վեցից Instr. վեցիւք

7. երես* G/D/Abl. երեսնց Instr. երեսմբք

8. ութ G/D/Abl. ութից Instr. ութիւք

9. ինն G/D/Abl. լննից Instr. լննիւք

10. տասն G/D/Abl. տասնմբք Instr. տասնմբք

Other numbers are not usually declined unless they are used alone as substantives; but if declined, 11 - 16 have G/D/Abl in -ից, and 17 - 19 follow տասն.

11. մետասն	16. վեշտասն
12. երկոտասն	17. երեն եւ տասն
13. երեբոտասն	18. ութ եւ տասն
14. չորեբոտասն	19. ինն եւ տասն
15. հնգետասն	

---

* Note the modern spelling երեն often found in printed texts.

LESSON XIII

If declined, the tens have G/D/Abl. in **-ի** or **-ից**, Instr. in **-ին** or **-իցիք**:

20. բասն	(բասից)
30. երեսուն	(երեսնից)
40. քառասուն	
50. յիսուն	
60. վաթսուն	
70. եւթանասուն	
80. ութսուն	
90. իննսուն	

If declined, the hundreds have G/D/Abl. in **-ոյ** or **-ոց**, Instr. in **-ով** or **-ովք**:

100. հարիւր	
200. երկերիւր	
300. երեքհարիւր	
400. չորեքհարիւր	
500. հինգհարիւր	
600. եւթնհարիւր	
800. ութնհարիւր	
900. իննիհարիւր	
1,000 հազար (Gen. հազարի, հազարաց, as ամ)	
2,000 երկու հազար	
etc.	
10,000 քիւր or քիւր (Gen. քիւրոյ, քիւրից, as ծով)	

In compound numbers the larger numbers are put first and **և** is added before the last:

E.g. 99 իննսուն եւ ինն
 1,335 հազար երեք հարիւր երեսուն հինգ
 41,500 քառասուն եւ մի հազար եւ հինգ հարիւր

With an inflected cardinal numeral the substantive is always declined:

E.g. զերիս աւուրս for three days
 ի չորից հողմոց from the four winds

LESSON XIII

With uninflected numerals the substantive is usually (but not always) in the singular after the number:

E.g. ի վերայ տասն քաղաքի   over ten cities
but եւթն հրեշտակացն   to the seven angels

If the numeral follows the substantive then the substantive is declined normally, and the numeral usually so:

E.g. առաքելոցն երկոտասանց   of the twelve apostles
but ողջիս եւթանասուն եւ հինգ   seventy-five souls

When the cardinal numbers 2 - 4 occur in compound nouns or adjectives, there are slight changes:

E.g. երկու բւլ երկոտասան (12), երկիամ a two year period,
երկսայրի (double-edged)
երեք բւլ -եր in compounds: e.g. եռապատիկ (triple)
չորս բւլ, չորեքտասան, չորեքհարիւր (14; 400), չորեկին
(quadruple)

Compounds with քառ- (cf. 40) are very common:
քառամիւր (composed of the four elements)

Ordinal Numbers

For "first" առաջին is used: G/D/ առաջնոյ, Loc. առաջնում, Abi. առաջնեւ, Instr. առաջնով.

All other ordinals are formed by adding -երորդ to the cardinal (but note the forms 2, 3, 4):

Second: երկրորդ   (declined like ամ)
Third: երրորդ
Fourth: չորրորդ

LESSON XIII

Fifth: հիմգերորդ (no reduction of ի)
 Sixth: վեցերորդ
 etc.

(առաջնորդ is a substantive meaning "leader")

In compound ordinal numbers linked by և only the last numeral usually has the ordinal suffix; in other compounds all the numerals have the suffix:

E.g. Twenty-fourth բասմ եւ չորրորդ
 but: Sixty-sixth վարսուներորդ վեցերորդ
 (The examples are taken from different writers; there is no general rule concerning the use of և in such cases.)

The ordinal numbers in conjunction with nouns follow the rules for adjectives (see Lesson I). But note that sometimes the cardinal number is found where the ordinal would be expected; see the example on p. 105.

There are several collective forms for the numerals.

1. A form in -երեամ, parallel to ամեներեամ (Lesson XI)
 երկորեամ both
 երեքեամ all three
 չորեքեամ all four
 հինգեքեամ all five (no reduction of ի)
 etc.

They are declined as follows:

Nom.	երկորեամ	երեքեամ
Acc.	երկոսեամ	երեսեամ
Gen.	երկոցունց or երկոցուն	երեցունց
Dat.	երկոցունց	"
Loc.	երկոսեամ	երեսեամ
Abl.	երկոցունց	"
Instr.	երկորումբ	երեքումբ

LESSON XIII

A form in **-ին** is also found, e.g. երկորին (A/Loc. երկոսին, G/D/Abl. երկոցունց Instr. երկորումբբ)

2. A form in **-հակ** for abstract collectives:

երրիակ trinity (Gen. երրեկի-աց)
տասնհակ decade

3. A form in **-կին** for multiples

երեքին threefold (Gen. երեքնի or երեքնոյ, pl. երեքնաց)
cf. the verb երեկնեմ I repeat three times

4. A form in **-իցս** for iteratives

երիցս three times (cf. also անգամ, Lesson IX note 4)

For further details see J §187 - 197.

Note also the interrogative քանի՞:

քանի՞ նկանակ ունիք how many loaves have you?

քանի՞ is also used in exclamations:

քանի՞ վարձկանք իցեն ի how many hired servants

տան հաւը իմոյ there are in my father's

հացալիցք house sated with bread!

The iterative is քանիցս (usually with անգամ եթի):

քանիցս անգամ եթի ուտիցէք as often as you eat this bread

զհացս զայս եւ զրաժակս and drink this cup

ըմպիցէք

քանիցս can also be used in an interrogative sense:

քանիցս անգամ՝ եթի մեղիցէ how many times, if my brother

եղբայր իմ, եւ բողից նմա sins against me, shall I

forgive him?

LESSON XIII

Exercise: Read the chrestomathy, pp. 124-125. Learn the vocabulary and study the syntax.

The following notes only refer to points not yet discussed. The irregular verbs noted in the previous lesson are not explained again.

- v.2. Մինչեւ: "until" (with infinitive of result); cf. v.12 below.
- v.3. Մի: indefinite use of the numeral.
- v.7. The first part of the sentence reflects confusion in the rendering of the Greek text of Mk. 2.7, where *τι* means "why" but is rendered in the Syriac and Armenian as "what." Do not take this clause as a model of Armenian to be imitated.
- v.8. զի՞: "why?" (not *what?*).
- v.9. դիւրին is here comparative (cf. below Lesson XIV). թի: "or." A common usage in double questions, cf. M §180.
- v.12. Մինչեւ with infinitive of result. Note that the subject of the infinitive is put into the *Genitive*, cf. Lesson XVI.
- v.19. Մի կրի introduces a question expecting the answer "no": surely it would not be possible for ... See also note v.27 below.
- v.20. ապա թի ոչ: "otherwise."
- v.25. Ամայն. Here the pronoun has taken the demonstrative particle common in relative clauses, cf. Lesson IX note 9. (The prepositions are not stressed and cannot take suffixes.) When this occurs the final *ս* of Ամա etc. becomes -այ. See M §64 and 155.
- v.27. ոչ կրի is an emphatic negative. See M §181.

Lesson XIV

Comparisons

There are no special forms in Armenian for the comparative and superlative states of adjectives or adverbs. There are, however, various intensive forms which are widely used; the most common of these is formed by the addition of the suffix **-ա-զոյն**.

իմաստուն	(wise)	իմաստմազոյն	(very wise)
վաղ	(soon)	վաղազոյն	(sooner, very soon)
բարի	(good)	բարեզոյն	(very good)

More precisely comparative is the construction involving the adverbs **ավելի** or **առավել** (more) or **հետ** (still, even).

հետ չար հետ պատումն լինի	and the split becomes even worse
որ սիրի զհայր կամ զմայր	....whoever loves his father or
առավել քան զիս	mother more than me ...

In comparative clauses the particle **քան** is used for "than." If the object of comparison is a noun, pronoun or adjective, it is normally put into the accusative case with the prefix **զ-**, as in the previous example.

ցանկալի է նա քան զուկի	it is more desirable than gold
հզարազոյն քան զնա	stronger than he
սիրեցին մարդիկ զիսաւար	men loved darkness more
առավել քան զլոյս	than light

As is clear from these three examples, the use of **քան** alone is sufficient to indicate comparison; in such clauses the simple form of the adjective is common:

փոքր է քան զամենայն	it is smaller than all seeds, i.e.
սերմանիս	it is smallest of all seeds.

LESSON XIV

Examples of բան without գ-

լաւ է կոյր աշաւք բան
կոյր մտաւք
դիւրագոյն լիցի երկրին
սոդոմացւոց բան
բաղադիմ այնմիկ
...բազմագոյն բան առ
հարբն նորա երթայր
յարքունիս
բան ամենամ ուրեք
առաւել յնիկնոս
պաշտեիմ զԱրտեմիս

... it is better to be blind in the
eyes than blind in the mind
it will be easier for the land of
Sodom ... than for that city
(the tax revenue) came to the
treasury more abundantly
than in the time of his father
Artemis was worshipped more in
Ephesus than anywhere else

(for the use of the 3 pl. in general statements, cf. Lesson VII note 9)

Superlatives

A comparative involving the adjective ամենայն or the pronoun ամենիքնան is common:

E.g. (the example above)

փոքր է բան զամենայն
սերմանիս.

որ փոքրիկն է յամենիսեան
ի ձեզ

whoever is the smallest among
you all

But the adjective can also stand alone:

E.g. գեղեցիկդ* ի կանայս
փոքր կոչեսցի

you most beautiful among women
he will be called the smallest

There are also several adjectival formations which express the idea of a superlative:

---

* For դ in vocative see Lesson II.

LESSON XIV

1. The suffix **(-ա)-գոյն**, as noted above.

2. The reduplication of short adjectives (with **-ա-** before a consonant):

E.g. **միծամիծ** greatest; this is often used as a substantive: **միծամիծք** the magnates, the most important nobles

բարձրաբարձ very high (variant: **բարձրաբիրձ**; but **բիրձ** is a noun)

Adjectives and adverbs can also be repeated with a similar intensive meaning:

արագ արագ very fast

cf. also **ի կողմանց կողմանց** from each region
ի միոցէ միոցէ from each one

3. Combinations of **ամեն-ա** plus an adjective:

E.g. **ամենաքարի** very good
ամենասուրբ most holy

(Note that in combination with a noun or verbal stem the meaning is different:

ամենափրկիչ Saviour of all
ամենակալ omnipotent)

Exercise: Read the chrestomathy, pp. 126-127, Mk. 14, v. 1-26; learn the vocabulary and study the syntax.

Notes

- v.1. Note that **իպի** can introduce a subordinate clause even when the latter is interrogative and begins with a question word **-զիարդ**; see Lesson IX n.6.
- v.2. Here **քի** (= **իպի**) introduces direct speech.
- v.5. **դահլեկամի:** genitive of price or value.
- v.6. **բոյլ տալ** is often used to mean "allow" in the special sense of "do not prevent, do not hinder." For **առւր** see the irregular verbs in Lesson XII.

LESSON XIV

v.8. **յառաջագոյն** adverbially.

v.12. **զենուին**: impersonal use of the 3 pl.

v.13. **երբայք**: irregular imperative from the present stem; see Lesson XII.

v.18. **դեռ** (while) is often found in combination with **մինչ** (**մինչդեռ**) as in v.22.

v.19. **միբե** (= **մի իբե**) - see Lesson XIII, note to v.19.

v.21. **լաւ**: comparative; for **բե** "if," see Lesson XVII.

v.22. **առէք**: imperative from **առնել**, **առի**.

v.23. **արրին**: suppletive aorist for **ըսպիս**; see Lesson V.

v.25. **յաւելում** is often used (with the infinitive) in the sense "do again, repeat."

v.26. **ձիբենիաց**: **-ենի** is the suffix for names of trees derived from the fruit (here **ձեր**, olive); cf. **բուզ**, **բզենի** (fig., fig-tree).

Lesson XV

Time

The preposition **ի** with the locative case is normally used to express the time at which something occurs:

E.g. ի հինգերոյն ժամու	at the fifth hour
ի տասներորդում աւուր	on the tenth day of the month
ամսոյն	
ի ամսեամն չորրորդի	in the fourth month

If the noun **աւր** is omitted, then the date is expressed by the cardinal number:

ի քսան եւ չորս ամսոյն on the twenty-fourth of the month.

Note the following nouns:

ժամ - ժամու	hour
աւր - աւուր	day
ամիս - ամսոյ	month (but the locative is usually ամսեամն)
ամ - ամաց	year

For the four seasons see Lesson VII. These nouns are often found without the preposition **ի**: **ամարային** or **յամարային**,* in the summer, etc.

Note also their occurrence with the ending **-ոց** (for place names):

ամարանց **summer quarters, etc.**

For the time from which something happens, **ի** with the ablative case is used:

---

* On the ending **ի** cf. **գիշերի**, Lesson XII note to v.13, and Lesson I.

LESSON XV

E.g. սկսեալ ի չորրորդ ամեն	... beginning from the fourth year
մինչեւ ի մետասան*	up to the eleventh year of
ամեն իւրոյ տէրութեան	his reign

For the time during which something happens the accusative case is used, with or without the q:

E.g. զաւուրս երիս	for three days
ժամ մի	for one hour

Note also the construction with առ and q + Instrumental:

առ հնաւթեան թագաւորաւթեան	in the time of the ancient kings
առ Արտաշիսի թոռամբ	in the time of Artashes, grand-
Վալարշակայ	son of Valarshak
զայսու ժամանակաւ	about this time

And ըստ + ablative: աւր ըստ աւրէ day by day

For the time up to which something happens մինչեւ with ց or ի and the accusative case is used:

E.g. եւս նոցա դատաւորս մինչեւ	he gave them judges up to the
ի Սամուել մարգարէ	prophet Samuel
մինչեւ ցայսաւր	up to today

Temporal clauses

We have already noted the use of իբրեւ with the aorist indicative in the sense "when," "after."

E.g. իբրեւ տեսին զմա, երկիր	when they saw him, they
պազին նմա	worshipped him

---

* Note the cardinal number

LESSON XV

ହେବାରୀ and **ଯୁଦ୍ଧମୁଦ୍ରା** are also used in a future sense:

E.g. իբրև մտանէք ի քաղաք,
պատահեսցէ ձեզ այր մի
... մինչեւ ցաւըն ցայն
յորժամ արքից զնա նոր
when you enter the city, a man
will meet you
until that day when I shall
drink it afresh

To express contemporaneity the conjunction մինչ is used, often reinforced by դեռ or իւ (the latter is written as one word: մինչիւ; but մինչդեռ or մինչ դեռ).

E.g. մինչդեռ անցամէք ետք
այս մի

əhn is also used alone:

E.g. իբրև բազմեցան իւ դեռ ուտեիմ when they had sat down and while they were still eating ...

մինչ, and մինչին are also used to express time "until":

E.g. մի նաշակեսցին զմահ մինչեւ they will not taste death until
 տեսցին զարքայութիւն they see the kingdom of God
 Աստուծոյ եկեալ coming to power.
 զաւրութեամբ
 մինչեւ գամ ես, միտ դիր* until I come, attend to the read-
 բնթերցուածոց! ings

* Aorist imperative sing. from *ŋšuš*, *hnh*, see Lesson XII.

1 The suffix **-niuð** gives a noun from a verbal root:

cf. ունիմ, կալայ: կալուած, possessions

յաւելում, յաւելի: յաւելուած addition

See further M § 33 b.

LESSON XV

With an infinitive մինչեւ can also be used to express result, with the subject in the *genitive*.

E.g. մինչեւ զարմանալ ամենեցուն so that everyone was amazed

To express time before something happened մինչ չեւ (often written մինչչեւ) is used:

E.g. գիտէ հայրն ձեր զինչ պիտոյ your father knows what you
է ձեզ մինչչեւ ձեր իմոդրեալ need before you ask anything
ինչ իցէ* ի նմանէ from him
մինչ չեւ բնաւ էր ինչ before anything at all existed
մինչչեւ հաւու խաւսեալ իցէ, before the cock crows you will
իրիցս ուրացիս զիւ deny me thrice

Constructions involving քան are also found:

յառաջ քան զինելն before Abraham came into ex-
Արքահամու եմ ես istence, I am

(For this use of the accusative of the infinitive see Lesson XVI.)
ցորքան ունիցին զիեսայն as long as they have the groom

Exercise: Read the chrestomathy pp. 127-128, vv. 27 - 53. Learn the vocabulary and study the syntax.

Notes

v.27. յինէն: with the ablative to indicate the agent when the verb (here the future participle) is passive.

v.30. երիցս: "three times," cf. Lesson XIII.

---

* I.e. a future perfect

LESSON XV

v.31. եւս: "even" in both cases

v.32. կալ յաւզարս is the usual expression for saying one's prayers; ազաւթիս has overtones of praying or asking for something specific.

v.35. իթ: "if," see Lesson XVII.

v.37. զի: see Lesson VII, note 4.
ժամ մի: accusative of duration of time.

v.40. թի: see Lesson XIV, note to v.1.

v.42. արիք: aorist imperative plural from յանմիս, see p. 92.
որ: note that relative clauses do not need their antecedent to be expressed specifically.

v.44. կալչիք, տարչիք: on these forms see Lesson XII.

v.49. կալարուք: see Lesson XII.

v.51. ի միրկուց is a *hapax* (translating ἐπὶ γνωνοῦ) (միրկուց is found in Matthew of Edessa). Cf. Moses Khorenatsi II 33:
ի տարապարսուց (unjustly).

Lesson XVI

Use of the Infinitive

We have already noted the use of the infinitive (a) in purpose clauses and (b) after verbs such as *կապի* etc. The infinitive is also used after many other verbs including

կամիմ	I wish to
ունիմ	I have to
տամ	I have (someone, dat.) do something
սկսիմ	I begin to
երկթշիմ	I am afraid to
թողում	I allow

and after such expressions as

The infinitive is also widely used as a substantive (declined according to the -*n* group).

Nominative

միս ուստի ո, ին մեղք eating meat is not a sin

Accusative

յառաջ բան զլինելն
աշխարհի

(Note the genitive with the infinitive)

յամուսնանալ բռնադատեցաւ **he was forced into marriage**

LESSON XVI

Genitive

վասն իմոյ տանջելոյ ի քեն	because I am being tortured by you
առանց յապաղելոյ	without delay
յետ կարգելոյ գոտուն	after putting the king's house in order
բագաւորիմ	
մինչեւ ցաւը տալոյ Տիառն	until the day when the Lord gives a shepherd
հովիր	

(Note the genitive with the infinitive)

Dative

ակն ութեին ջրոցն յուզելոյ	they were waiting for the movement of the waters
որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցի	let him who has ears to hear, listen

Locative

This is very common in temporal clauses:

ի քանալ տէրութեանն	when rule was taken from
յԱրտաւանայ, ի սպանանել	Artavan and when Artashir

զնա Արտաշրի

killed him

(Note the genitive with the infinitive)

ի սերմանելն իւրում	while he was sowing
եւ ի ցրտանալ հիւսիսոյ ի	and when the North became
դառնահոս փշելոյ, իշանէ*	cold from the bitter wind,
ի դաշտն	he descended to the plain
եւ ի չառնուլ յանձն	and as Artashes did not
Արտաշրի...	not consent

---

* Note the "historic" present, common in narratives.

LESSON XVI

Ablative

ի դառնահոտ փշելոյ
գտաք զա զի արգելոյր ի
տալոյ հարկս կայսեր
իսկ սպարապետն Պարսից
եկեալ ի Հայս, ի ձեռատու
լինելոյ նախարարացն
առնու զամուրն Անի

(in the example above)
we found him preventing the
giving of tribute to Caesar
The Persian general came to
Armenia, and since the
nobles lent him support
he captured the fortress
of Ani

Instrumental

զայդ բանս ասելով եւ զմեզ
թշնամանես

by saying these words
you also insult us

The instrumental is also widely used instead of a participle.

աւրինադրէ թագաւորն զիմբն the king set order his own
եւ զոռն իւր, սկիզբն person and his house,
առնելով ի գլխոյն իւրմէ beginning with himself
եւ ի թագէ and the crown

(Moses Khorenatsi II 7; i.e., the king instituted a reform of the
monarchy.)

աղաչեաց զիմբնակալն he implored the emperor
թեոդոս, խնդրելով ի նմանէ Theodosius, seeking aid
աւզմականութիւն from him

Note the "absolute" use of the instrumental of the infinitive with
the subject in the genitive:

եկմ ներսէս ի մէջ նոցա եւ Nerses came amongst them
արար խաղադութիւն,
լսելով նմա թագաւորին եւ and made peace, the king
նախարարացն
... գետոյն հզաւրի ընդ մէջ ... a powerful river flowing
անցանելով in between...

LESSON XVI

Exercise: Read the chrestomathy pp. 129-130, v. 55 - 72. Learn the vocabulary and study the syntax.

Notes should not be necessary for this passage.

Lesson XVII

The Conjunction իթ

There are several uses for the conjunction թ or իթ.

a) to introduce reported speech. It is also used with indirect questions - see Lesson XIV note 1 - and with verbs such as "to remember that," "to hope that":

E.g. յիշեցին իթ այն է	they remembered that that was
որ գրեալն է վասն	what had been written con-
նորա	cerning him
ոչ կամէր եթի ոք գիտացէ	he did not want anyone
	to know
ոչ գիտէին եթի զինչ	they did not know what
պատասխանի տայցեն	answer to give him
նմա	

b) with մի and ոչ:

մի եթի	: surely not? cf. Lesson XIII note to v. 19
ոչ եթի	: certainly not, cf. Lesson XIII note to v. 27
ապա թի ոչ	: otherwise, cf. Lesson XIII note to v. 20

c) in double questions, meaning "or" between clauses:

արժանի է հարկ տալ կայսեր	is it right to pay tribute to
թէ ոչ տացուք թէ ոչ	Caesar, or not? Shall we
տացուք	pay or not pay?

d) Note also the compound թեաէտ, "although," which is usually followed by եւ: թի եւ is also found:

թեաէտ եւ ամենեթեան	although everyone will stumble
գայթագողեսցին ի քէն,	(fall away) because of you,
սակայն ես ոչ	yet I shall not stumble
գայթագողացայ	

LESSON XVII

թե եւ տրտմեցուցի զնեց   even if I pained you by the
թդրով ոչ զդամամ   letter, I do not repent.

e) եթի is also used with the meaning "if":

տեսցուք եթի գայ Եղիա   let us see if Elias comes
փրկել զդա   to save him

A. Hypothetical conditional clauses

The imperfect or pluperfect indicative is used in both clauses according to the sense.

Past:

եթի աստ լիալ եիր, եղրայրն   if you had been here, my
իմ չեր մինեալ   brother would not have
died

Present:

սա եթի մարգարէ ոք էր,   if he were a prophet, then
ապա գիտէր   he would know
թե գիտեի թե կայցէ յուխտին   if I knew that he would ob-
իմում, արձակեի զնա յիւր   serve my pact, I would send
աշխարհն   him to his own country

B. Possible conditional clauses

1. If the conditional clause expresses a present fact or possibility, then the present indicative is used in the եթի clause and the present or future in the main clause according to the sense.

եթի կամիս, կարող ես   if you wish, you can
եթի ոչ լսեն, եւ ոչ   if they do not listen, neither
հաւատացնեն   will they believe

2. If the conditional clause expresses a future fact or possibility, the the future is used in both clauses.

եթի լուր լիցի այդ առ   if word of this reaches the
դատավորն, մեք հանեսցուք   judge we shall satisfy
զնա   him

LESSON XVII

զայս ամենայն քեզ տաց, եթե I shall give you all this if you
երկրպագանիցն ինձ worship me
եթե ոք ուտիցէ ի հացէ if anyone eats from this bread,
յայսմանէ, կեցցէ ի he will live for
յաւիտեան ever

Exercise: Read the extract from Eznik in the Chrestomathy, pp. 135-138.

Notes

- p. 135, line 4, եռութամբ: Instrumental for predicate "as an οὐσία".
- p. 135, line 17, յինէն: "I myself," cf. Lesson XI.
- p. 135, line 31, գիտասցիր: on this imperative form see Lesson XII.
- p. 136, line 1, զահի (հարկանիլ): a rare use of զ with the Locative, cf. M §93.
- p. 136, line 23, զայր: զամ with another verb indicates continuous action.
- p. 138, line 1, գնց: Genitive of price or value.

Consonantal Clusters

In Armenian clusters of as many as six consonants pose a problem for syllabification and pronunciation. The position of the unwritten shewa (ը) is difficult to guess at, so the following rules may help to bring some (but not complete) order to apparent chaos.

The basic rule is that syllables begin with a consonant, except for words with an initial vowel. But see 1 A below.

1. Clusters of two consonants.

A. *Initial:* Shewa follows C1 except for զ and ս followed by occlusives or affricates:

նման	(similar)	նը-ման
կրակ	(fire)	կը-րակ
սրել	(to cut)	սը-րել
սխալ	(mistake)	սը-խալ
շիոր	(confusion)	շը-իոր
բազալ	(to feel)	բզ-գալ

(this rule also applies to the common prefix զ with the accusative, ablative or instrumental զարկն (the roof)
ըզ-յար-կըն)

սքանչելի	(wonderful)	ըս-քանչ-չելի
----------	-------------	--------------

Exception: initial շո:

շումարան	(barn)	ըշ-տհ-մա-րան
շուպել	(to hasten)	ըշ-տա-պել

B. *Medial:* C1 closes the preceding syllable, C2 begins the next:

ապրել	(to live)	ապ-րել
տարբեր	(different)	տար-բեր

CONSONANTAL CLUSTERS

C. *Final*: The two consonants are run together with the following exceptions:

a) Final Շ:

ոսն	(foot)	ո-տըն
վասն	(because)	վա-սըն
ձմինն	(winter)	ձը-մի-նըն

b) Sibilants plus liquids or nasals:

այժմ	(now)	այ-ժըմ
ասր	(wool)	ա-սըր

(But note that in այժմ the shewa comes where a vowel has been lost: *այժ ժամ. See further 2 B)

c) Nasals plus nasals:

իմն	(nine)	ի-նըն
ոմն	(someone)	ո-մըն

Regular are:

մանաւանդ	(especially)	մա-նա-ւանդ
յաշտ	(sacrifice)	յա-շտ
իմա	(to me)	իմա
մարս	(excise tax)	մա-րս
etc.		

2. Clusters of three consonants

A. *Initial*: C3 begins a syllable; shewa between C1 and C2:

իմդալ	(to rejoice)	իմ-դալ
հմչիւն	(noise)	հմ-չիւն
վրէժ	(vengeance)	վր-րէժ, but ըր-վրէժ

CONSONANTAL CLUSTERS

B. *Medial*: C3 begins a syllable. Rules in 1 C apply to C1 and C2:

քարգման	(interpreter)	քարգ-ման
ստմահարիլ	(to trample)	ս-տըն-հա-րիլ

But where an original vowel has dropped shewa is found

E.g. ամքծութիւն (purity) ամ-քչ-ծու-թիւն
not ամք, because it is derived from *ան-քիծ (> ամքիծ)

Note that the negative prefix -ան is not split:

անհնար	(impossible)	ան-հը-նար or ան-հնար
--------	--------------	----------------------

C. *Final*: Shewa between C2 and C3:

դուստր	(daughter)	դուս-տսր
շերմն	(warm)	շեր-մըն
սկիզբն	(beginning)	ս-կիզ-բըն

(In modern Armenian աստղ (star) is pronounced without shewa, but արկդ (box), անգդ (vulture) etc. generally have two syllables.)

3. Clusters of four consonants

A. *Initial*: The basic rule is that shewa must be inserted where an original vowel has dropped after C1 or C2. The consonants on either side of the shewa belong to the same syllable:

ծնննդ	(birth)	ծննդական:	ծը-նըն-դա-կան
բժիշկ	(doctor)	բժշկութիւն:	բը-ժըշ-կու-թիւն
խուժ	(ferocious)	խժդագոյն:	խըժ-դը-ժա-գոյն
քիրսն	(sweat)	քրսնիլ:	քըրս-նիլ

If the original vowel was after C3 then there is shewa between C1 and C2:

հնչումն	(cry)	հնչման:	հընչ-ման
---------	-------	---------	----------

CONSONANTAL CLUSTERS

B. *Medial*: Shewa is inserted where an original vowel has dropped except when the consonant after the original vowel begins a syllable:

խորհուրդ (mystery) խորհրդոյ : խոր-հըր-դոյ
անսրբութիւն (impurity) ան-սըբ-րու-թիւն : (cf. սուրբ)
եւ չարախնդրաց (gen. pl. those who seek evil)
չա-րա-խնդրաց (cf. խնդիր)

C. *Final*: No words except proper names end in four consonants unless C4 is a demonstrative suffix – on which see below.

Արիման (Ahriman)

Արի-ման

4. Clusters of five consonants

A. *Initial*: C5 begins a syllable. Shewa is placed after C1 and C3 or where a vowel has dropped. The same exception applies as in 3 B:

տրտմշիւն (murmur) տըր-տըն-շիւն
նշգրտութիւն (truth) նըշ-գըր-տու-թիւն (cf. նշգրիտ)
բւլխնմտութիւն (remorse) խըդն-մը-տու-թիւն (cf. խիդն, միտ)

B. *Medial*: Only occurs in compounds

անխնդրող (not demanding) ան-խնդրող (cf. 3 B)

C. *Final*: Do not exist.

5. Cluster of six consonants:

Shewa occurs where a vowel has dropped:

անխնդմտանք (lack of scruple) ան-խնդն-մը-տանք
(cf. խիդն, միտ)

բըրբմնշիւն (murmuring, complaint) բըրբ-մըն-շիւն
(cf. բարբմնշուն)

տրտմնշման (gen. complaint) տըր-տընշ-ման (from տրտունշ –
so not տըրտ-նըշ-ման)

CONSONANTAL CLUSTERS

Plural Markers

The markers **ք** (for the nominative and instrumental) and **ս** (for the accusative and locative) coalesce with a preceding vowel or diphthong in **-յ**:

տեղիք, տեղիս	(places)	տե-դիք, տե-դիս
Հայք, Հայս	(Armenians)	one syllable

After consonants and diphthongs in **-ւ** the following rules apply:

a) **ք** is run together with preceding consonant(s) except after **գ, կ** or **ք:**

բանք	(words)	one syllable
գանձք	(treasures)	one syllable
լաւք	(good)	one syllable
բուտ ազգք	(nations)	ազ-գըք
բաղաքք	(cities)	բա-դա-քըք

b) **ս** is always dissimilated:

բանս	- բա-նըս
գանձս	- գան-ձըս
լաւս	- լա-ւըս

Demonstrative Suffixes

The demonstrative suffixes **ս**, **դ** and **ն** coalesce with a preceding vowel but not with a preceding consonant or diphthong:

տեղին	(place)	տե-դին
բանդ	(word)	բա-նըդ
Հայս	(this Armenian)	Հայ-ըս

And after plural markers:

աշակերտքն	(pupils)	ա-շա-կերտ-քըն
աշակերտսն	(pupils)	ա-շա-կերտ-սըն

Note that in the passages for reading several later forms have been left as they appear in some printed editions. Thus, infinitives of verbs in -hl may sometimes appear as -hl rather than -hl, and the imperfect may appear as -hh etc. instead of -hh. However, o throughout has been corrected to u, and the gen. of nouns and adjectives in -h appear as -ng, not -ng. Note also that there are variations in the punctuation, which has not been standardized to conform to a uniform pattern.

Texts

Matthew, ch. 28

1. Եւ յերեկոյի շարաթում՝ յորում լուսանայր միաշարաթին, եկն Մարիամ մազդաղենացի եւ միւս Մարիամն՝ տեսանել զգերեզմանն: 2. Եւ ահա շարժումն մեծ եղեւ. զի երեշտակ Տեանն իշեալ յերկնից՝ մատուցեալ ի բաց բաւալեցոյց զվեմն ի դրաց անտի, եւ նստէր ի վերայ նորա: 3. Եւ էր տեսիլ նորա իրրեւ զփայլակն, եւ հանդերձ նորա սպիտակ իրրեւ զձին: 4. Եւ յահէ անտի նորա խռովեցան պահապամքն. եւ եղեն իրրեւ զմենեալս: 5. Պատասխանն եւ զիրեշտակն եւ ասէ ցկանայն. մի երկնչիք դուրք, գիտեմ զի զիտուս զիսաշեկեալն իմզրէք: 6. Զէ աստ, բանգի յարեաւ, որպէս ասացն: եկայք տեսէք տեկղին ուր կայր: 7. Եւ վաղվաղակի երթայք ասացէք աշակերտացն նորա թե յարեաւ. եւ ահա յառաջանայ բան զանգ ի Գաղիդեա, անդ տեսանիցէք զնա. ահա ասացի ձեզ: 8. Եւ եկեալ վաղվաղակի ի գերեզմանէ անտի ահիւ եւ խնդութեամք բազմաւ՝ ընթանային պատմել աշակերտացն: 9. Եւ ահա պատահեաց նոցա Յիսուս եւ ասէ. ողջ էք. եւ նոքա մատուցեալ կալան զուս նորա եւ երկիր պագին նմա: 10. Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս. մի երկնչիք, երթայք ասացէք եղբարցն իմոց՝ զի երթիցեն ի Գաղիդեա, եւ անդ տեսցեն զիս: 11. Երրեւ նոքա զնացին, ահա ոմանք ի զաւրակ անցն եկին ի քաղաքն՝ եւ պատմեցին բահանայալացն որ ինչ եղեւն: 12. Եւ նոքա ժողովեալ հանդերձ ծերովքն, իորիուրդ առեալ՝ արծար յոյժ եսուն զաւրականացն, 13. Եւ ասեն. ասասիք՝ եթե աշակերտն նորա եկեալ գիշերի գողացան զնա մինչ մեք ի բուն եաբ: 14. Եւ եթե լուր լիցի այդ առ դատաւորն, մեք համեսցուք զնա եւ զանգ անհոգս արացուք: 15. Եւ նոցա առեալ զարծարն, արարին որպէս ուսանն. եւ ել համբաւս այս ի Հրէից մինչեւ ցայսաւը: 16. Խսկ մեսասան աշակերտն զնացին ի Գաղիդեա ի լսանն՝ ուր ժամադիք եղեւ նոցա Յիսուս: 17. Երրեւ տեսին զնա, երկիր պագին նմա, եւ ոմանք յերկուացան: 18. Եւ մատուցեալ Յիսուս խաւսեցաւ ընդ նոսա եւ ասէ՝ տուալ ինձ ամենայն իշխանութիւն

TEXTS

յիրկինս եւ յիրկրի. արպէս առաքեաց զիս հայր, եւ ես առաքեմ զանգ: 19. Գնացէք այսուհետեւ՝ աշակերտեցէք զամենայն հերանոսս. մկրտեցէք զնոսա յանուն հաւը եւ որդուոյ եւ հոգուոյ սրբոյ: 20. Ուսուցէք նոցա պահել զամենայն որ ինչ պատուիրեցի ձեզ. եւ ահւասիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս միմչեւ ի կատարած աշխարհի:

1. Եւ մտեալ դարձեալ ի Կափառնայում յիտ աւուրց, 2. լուր եղեւ երե ի տան է. եւ ժողովեցան քազումք միմչեւ տեղի եւս ոչ լինել՝ եւ ոչ առ դրանն. եւ խաւսէր նոցա զրանն: 3. Եւ զային առ նա՝ քերեին անդամալոյծ մի քարձեալ ի չորից: 4. Եւ իրեւ ոչ կարեին մերձենալ առ նա յամրոխէ անտի, բակեցին զյարկն ուր էր Յիսուս, եւ քացեալ զառաստաղմ՝ իշուցին զմահինսն յորում կայր անդամալոյծն: 5. Եւ տեսեալ Յիսուսի զհաւատս նոցա, ասէ ցանդամալոյծն. որդիսկ, բողեալ լիցին քեզ մեղք քո: 6. Եւ եին ոմանք ի դպրաց անտի՝ որ անդ նստեին. եւ խորհեին ի սիրուս իւրեանց. 7. Զինչ է այս՝ որ խաւսի սա զհայիոյութիւնս. ի կարէ բողուլ զմեղս, երե ոչ մի Աստուած: 8. Եւ գիտաց Յիսուս յոգի իւր՝ երե այնպէս խորհեին ի սիրուս իւրեանց, եւ ասէ. Զինչ խորհիք զայդ ի սիրուս ձեր: 9. Զինչ դիւրին ե, ասել ցանդամալոյծն՝ բողեալ լիցին քեզ մեղք քո, թե ասել՝ արի առ զմահինս քո եւ երբ ի տուն քո: 10. Այլ զի գիտասչիք երե իշխանուրին ունի որդի մարդոյ ի վերայ երկրի բողուլ զմեղս, ասէ ցանդամալոյծն. 11. Քեզ ասեմ, արի առ զմահինս քո եւ երբ ի տուն քո: 12. Եւ վաղվաղակի յարեաւ առեալ զմահինսն, ել առաջի ամենեցուն. մինչեւ զարմանալ ամենեցուն, եւ փառաւոր առնել զԱստուած եւ ասել, թե այսպիսի ինչ երբեք ոչ տեսաք:

13. Եւ ել դարձեալ ի ծովեզրն, եւ ամենայն ժողովուրդն գայր առ նա. եւ ուսուցաներ զնոսա: 14. Եւ մինչդեռ անցամէր, եւս զՂեւի Աղիեայ զի նստէր ի մաքսաւորութեան, եւ ասէ ցնա. եկ զկնի իմ. եւ յարուցեալ զմաց զկնի նորա: 15. Եւ եղեւ ի քազմելն նորա ի տան նորա, եւ քազում մաքսաւորք քազմեալ եին ընդ Յիսուսի եւ ընդ աշակերտսն նորա. քանզի եին քազումք՝ որ երբային զիեւ նորա: 16. Իսկ դպիրքն եւ փարիսեցիք իրեւ տեսին թե ուտէ ընդ մաքսաւորս եւ ընդ մեղաւորս, ասեն ցաշակերտսն նորա. զի է՝ զի ընդ մեղաւորս եւ ընդ մաքսաւորս ուտէք եւ ըմպէք: 17. Երբեւ լուաւ Յիսուս ասէ ցնոսա. ոչ եկի կոչել զարդարս՝ այլ զմեղաւորս: 18. Եւ եին աշակերտքն Յովիաննու եւ փարիսեցիքն ի պահս. գան եւ ասեն ցնա. ընդէր աշակերտքն Յովիաննու եւ փարիսեցիքն պահեն, եւ

TEXTS

քո աշակերտքդ ոչ պահեն: 19. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. մի եթի մարք ինչ իցէ որդուց առագաստի՝ մինչ ընդ նոսա իցէ փեսայն՝ պահել. ցորքան ընդ իւրեանս ունիցին զփեսայն, ոչ է մարք պահել: 20. Այլ եկեսցեն աւուրք յորժամ վերասցի ի նոցանէ փեսայն, եւ ապա պահեսցեն յաւուրն յայնմիկ: 21. Ոչ ոք կապերտ նոր ամբափ արկանէ ի վերայ հմացեալ ձորանյ. ապա թե ոչ՝ առնու լրութեամբն իւրով նորին ի հնոյ անտի, եւ չար եւս պատառումն լինի: 22. Եւ ոչ ոք արկանէ գինի նոր ի տիկս հինս. ապա թե ոչ՝ պայրուցանէ գինին զտիկսն. գինի հեղու, եւ տիկքմ կորնչին, այլ գինի նոր ի տիկս նորս արկաննի է:

23. Եւ եղեւ նմա ի շարաբու անցանել ընդ արտորայս. եւ աշակարտքն ի գնալն իւրեանց սկսան հասկ կարգել եւ ուտել: 24. Եւ փարիսցիքն ասեն ցնա. տես զինչ գործեն աշակերտքն քո ի շարաբու զոր չէ արժան: 25. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. հչ երբեք իցէ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Դաւիթ, յորժամ պիտոյ եղեւ եւ քաղցեալ նա եւ որ ընդ նմայն եին: 26. Զիարդ եմուտ ի տունն Աստուծոյ առ Արիաբարաւ բահայանապետիւ, եւ զհացսն զառաջանութեան եկեր եւ ետ այնոցիկ որ ընդ նմայն եին, զոր ոչ էր աւրեմ ուտել, բայց միայն բահանայիցն: 27. Եւ ասէ ցնոսա. շարաբ վասն մարդոյ եղեւ, եւ ոչ եթե մարդ վասն շարաբու: 28. Ապա ուրեմն տէր է որդի մարդոյ եւ շարաբու:

1. Եւ էր զատիկն եւ բաղարջակերք յիտ երկուց աւուրց. խմբեին քահայանապետքն եւ դպիրք՝ երե զիարդ գմա նենգաւ կալեալ սպանանիցեն: 2. Բայց ասեին թե մի ի տաւեի ասո, զի մի խռովութիւն լինիցի ի ժողովրդեան: 3. Եւ մինչ էր ի թերանիա ի տան Սիմովնի բարուտի բազմեալ, եկն կին մի որ ութէր շիշ իւղոյ նարդեան ազնուի մեծգնոյ, եւ թեկեալ զշիշն՝ եկեղ ի վերայ գլխոյ նորա. 4. Եւ աշակերտքն զշարեին եւ ասեին. ընդէր եղեւ կորուստ իւղոյ այդորիկ: 5. Մարք էր զայդ եւդ վահառել աւելի քան երեքհարիւր դահեկանի, եւ տալ աղքատաց. եւ զայրանային նմա յոյժ: 6. Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. բոյլ տուր դմա. զի աշխատ առնեք, զի գործ մի բարի գործեաց դա յիս: 7. Յամենայն ժամ զաղքատս ընդ ձեզ ունիք, եւ յորժամ կամիք կարող էք առնել նոցա բարիս. այլ զիս ոչ յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք: 8. Դա զոր ունէր արար. յառաջագոյն խնկեաց զմարմին իմ ի նշան պատամաց: 9. Ամէօ ասեմ ձեզ, ուր եւ քարոզեսցի աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարի, եւ զոր արարդ դա խաւսեցի վասն յիշատակի դորին: 10. Եւ Յուղա սկարիովացի մի յերկոտասանից անտի զնաց առ քահանայապետսն՝ զի մատնեսցէ զմա նոցա: 11. Նոքա իրեն լուան՝ ինդացին, եւ խոստացան տալ նմա արծար. եւ խնդրէր թե զիարդ պարապով մատնեսցէ զմա:

12. Եւ յառաջնում աւուր բաղարջակերացն՝ յորժամ զզատիկն զենուին, ասեն ցնա աշակերտքն. ո՞ր կամիս՝ երբիցուք պատրաստեցուք զի կերիցես զզատիկն: 13. Եւ առաքէ երկուս յաշակերտաց անտի եւ ասէ ցնոսա. երբայք ի քաղաքն՝ պատահեսցէ ձեզ այր մի որ սափոր շրոյ յուս ունիցի, երբայք զիետ նորա: 14. Եւ յոր տուն մտանիցէ, ասասչիք ցտանուտէրն. վարդապետ ասէ՝ ո՞ր են իշավանքն, ուր աշակերտաւսու ուտիցեմ զզատիկն: 15. Եւ ցուցցէ ձեզ վերնատուն մի մեծ զարդարեալ. անդ պատրաստեսցիք մեզ: 16. Եւ զնացին պատրաստել աշակերտքն նորա. եկին ի քաղաքն, եւ գտին որպէս ասացն նոցա. եւ պատրաստեցին զզատիկն: 17. Եւ իրեն երեկոյ եղեւ՝ զայ երկոտասանիւքն հանդերձ:

18. Եւ իբրեւ բազմեցան եւ դեռ ուտեին, ասէ Յիսուս. ամէն ասեմ ձեզ, զի մի ոմն ի ձեմց մատնելոց է զիս, որ ուտէ իսկ ընդ իս; 19. Եւ նոքա սկսան տրտմել եւ ասել մի ըստ միոչէ. միբե ես իցեմ, եւ միւսն՝ միբե ես իցեմ; 20. Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա մի յերկառոտասանից այսի, որ մինեաց ընդ իս սկաւառակդ; 21. Այլ որդի մարդոյ երթայ՝ որպէս եւ գրեալ է վասն նորա. բայց վայ իցէ մարդոյն այմմիկ՝ յոյր ձեռս որդի մարդոյ մատնեցցի. լաւ էր նմա թէ չէր իսկ ծնեալ մարդն այն; 22. Եւ մինչդեռ ուտեին, առեալ Յիսուսի հաց՝ աւրինեաց եւ երեկ ետ նոցա, եւ ասէ. առեք՝ այդ է մարմին իմ; 23. Եւ առեալ բաժակ՝ գոհացաւ եւ ետ նոցա, եւ արրին ի նմանէ ամենեքեան; 24. Եւ ասէ ցնոսա. այս է արին իմ նորոյ ուխտի, որ փոխանակ բազմաց հեղու; 25. Ամէն ասեմ ձեզ, թէ ոչ եւս յաւելից ըմպել ի բերոյ որբոյ մինչեւ ցաւրն ցայն յորժամ արրից զնա նոր յարքայութեան Աստուծոյ; 26. Եւ գոհացեալ՝ ելին ի լեռն աիբենեաց:

27. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. ամենեքին գայթագղելոց էք յինէն յայսմ գիշերի. զի գրեալ է. թէ հարից զիովին՝ եւ ոչխարքն ցրուեցցին; 28. Այլ յետ յարութեան իմոյ՝ յառաջագոյն երթայց քան զաեզ ի Գաղղիդնա; 29. Պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցնա. թեպէս եւ ամենեքին գայթագղեսցին, այլ ես ոչ; 30. Եւ ասէ ցնա Յիսուս. ամեն ասեմ քեզ. թէ դու իսկ յայսմ գիշերի մինչեւ հաւու խաւեալ իցէ՝ երիցս ուրացցես* զիս; 31. Իսկ Պետրոս առաւել եւս պեղէր եւ ասէր. եթէ մեռանել եւս հասանիցէ ընդ քեզ՝ զքեզ ոչ ուրացայց. նոյնպէս եւ ամենեքեան ասեին; 32. Գան ի գեաւին որում անուն էս Գեսէմանի. եւ ասէ ցաշակերտսն. նստարուք աստ՝ մինչեւ ես յաղաւը կացից; 33. Եւ առնու ընդ իւր զՊետրոս եւ զթակովրոս եւ զթովիաննես, եւ սկսաւ տիրել եւ հոգալ; 34. Յայնժամ ասէ ցնոսա. տրտում է անձն իմ մինչեւ ի մահ, մնացէք աստ եւ արթուն կացէք; 35. Եւ մատուցեալ սակաւիկ մի յառաջ, անկաւ ի.

* Var. ուրացցիս.

վերայ երեսաց իւրոց յերկիր. եւ կայր յաղաւրս, զի երէ հմար ինչ է՝ անցգէ ի նմանէ ժամն: 36. Եւ ասէ. արրա հայր՝ ամենայն ինչ քեզ հնարաւոր է, անցո գրաժակս զայս յիմեն. քայց ոչ որպէս եւ կամիմ՝ այլ որպէս դու կամիս: 37. Եւ գայ գտանէ զնոսս զի ննշեին, եւ ասէ ցՊետրոս. Սիմոն, ննշես. հչ կարացեր ժամ մի արքուն կալ: 38. Արքուն կացէք եւ յաղաւրս կացէք, զի մի մտցիք ի փորձութիւն. ոգիս յաւժար է՝ քայց մարմինս տկար: 39. Եւ դարձեալ չոգաս եկաց յաղաւրս, եւ զնոյն քանս ասաց: 40. Դարձաւ միւսանգամ անդրէն, եւ եզիտ զնոսս ի քուն. քանզի եին աչք նոցա ծանրացեալ, եւ ոչ գիտին թէ զինչ պատասխանի տայցեն նմա: 41. Գայ երրորդ անգամ, եւ ասէ ցնոսս. ննշեցէք այսուհետեւ եւ հանգերութ զի հասեալ է վախճան. եկն ժամ՝ եւ ահա մատնի որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց: 42. Անմ արիք գնացութ. զի ահաւասիկ մերձեցաւ որ մատնելոց է զիս: 43. Եւ մինչդեռ նա զայն խաւսէր՝ գայ Յուդա սկարիովտացի մի յերկոտասանից անտի, եւ ընդ նմա ամրոխ սուսերաւթ եւ բրաւթ ի քահանայապետիցն եւ ի դպրաց եւ ի ծերոց: 44. Տուեալ եր նշան մատնչին՝ եւ ասէք. ընդ որում եւ համրութեցից՝ նա է. կալչիք զնա եւ տարշիք զգուշութեամբ: 45. Եւ մատուցեալ վաղվարակի՝ ասէ ցնա. ուարի ուարի. եւ համրութեաց զնա: 46. Եւ նոքա արկին զնա ձեռս եւ կալան զնա: 47. Եւ մի ոմն յայնցանէ՝ որ զնովան կային ճգեաց սուր, եւ եհար զծառայ քահանայապետին, եւ ի քաց եհան զունկն նորա: 48. Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսս. իբրեւ ի վերայ աւազակի ելէք սուսերաւթ եւ բրաւթ ունել զիս: 49. Հանապազ առ ձեզ եի՝ եւ ուսուցանեի ի տանարին, եւ ոչ կալարութ զիս. այլ զի լցցին գիրք մարգարէիցն: 50. Յայնժամ բողին զնա աշակերտքն ամենեքին՝ եւ վախեան: 51. Եւ ոմն երիտասարդ զիետ երթայր նորա՝ արկեալ զիւրեւ կտաւ մի ի մերկուց. ունեին զնա երիտասարդքն: 52. Եւ նորա բողեալ զկտան՝ փախեալ մերկ ի նոցանէ: 53. Եւ տարան զՅիսուս առ քահանայապետն կայիտափա. եւ գային ընդ նմա ամենայն քահանայապետքն եւ դպիք եւ ծերք: 54. Եւ Պետրոս երթայր

հեռաստանէ զեետ նորա մինչեւ ի ներքս իսկ ի գաւիք քահանայապետին, եւ նստէր ընդ սպասաւորսն եւ շեռնոյր առ լուսովն: 55. Խսկ քահանայապետքն եւ ամենայն ատեանն խնդրեին հակառակ թիսուսի վկայութիւն ինչ, զի սպանանիցեն զնա, եւ ոչ գտանեին: 56. Զի բազումք սուտ վկայութիւն վկայեին զնմանէ. եւ նման միմեանց ոչ էին վկայութիւնքն: 57. Այլք յարուցեալ վկայեին սուտ զնմանէ, եւ ասեին: 58. Թէ մեք լուաք ի դմանէ՝ զի ասեք. ես քակեցից զտանարդ զայդ ձեռագործ, եւ զերիս աւուրս շիմեցից այլ առանց ձեռագործի: 59. Սակայն եւ այնպէս չէր նման վկայութիւնն նոցա: 60. Ապա յարուցեալ քահանայապետն ի մէջ հարցանէր զթիսուս եւ ասէր. հչինչ տաս պատասխանի, զինչ դոքա զբէն վկայեն: 61. Եւ նա լուռ եւեթ կայր եւ չտայր ինչ պատասխանի: Դարձեալ քահանայապետն հարցանէր զնա կրկին անգամ եւ ասէր. դո՞ւ ես Քրիստոս որդի աւրինելոյն: 62. Պատասխանի ետ թիսուս եւ ասէ ցնա. դու ասացեր՝ թէ ես եմ. բայց տեսանիցէք զորդի մարդոյ նստեալ ընդ աշմէ զաւրութեանն, եւ եկեալ ընդ ամպս երկնից: 63. Եւ քահանայապետն պատառեաց վաղվաղակի զպատմունանս իւր՝ եւ ասէ. զինչ եւս պիտոյ են մեզ վկայք: 64. Ահա լուայք ամենեքին զհայինութիւն ի բերանոյ դորա. զի՞արդ քուի ձեզ. եւ ամենեքին դատապարտեցին զնա՝ թէ մահապարտ է:

65. Եւ ոմանք սկսան թքանել ընդ երեսս նորա, ձորա զգլիսով արկանել՝ կոփել եւ ասել. մարգարեաց մեզ Քրիստոս՝ ով է այն որ եհարն զբեզ. եւ սպասաւորքն պատակս հանեին նմա: 66. Եւ Պետրոս մինչդեռ էր ի խոնարհ ի գաւթին, գայ աղախին մի քահանայապետին, եւ տեսանէ զնա զի շեռնոյր. հայեցաւ ընդ նա եւ ասէ. 67. Եւ դու ընդ թիսուսի նազովրեցւոյ եիր: 68. Նա ուրացաւ եւ ասէ. ոչ նանաշեմ եւ ոչ գիտեմ զինչ դուդ ասես. եւ իբրեւ ել յարտաքին գաւթին, եւ հաւ խաւսեցաւ: 69. Դարձեալ ետես զնա աղախինն, եւ սկսաւ ասել ցայնոսիկ որ շուրջն կային, թէ եւ սա ի նոցանէ է: 70. Եւ նա դարձեալ ուրացաւ, եւ յետ սակաւ միոյ դարձեալ որ շուրջն կային, ասեն ցՊետրոս. արդարեւ եւ դու ի նոցանէ ես, քանզի գաղիղեացի ես եւ խաւսբդ իսկ քո նման են: 71. Եւ նա սկսաւ նզովել երդնուլ եւ

TEXTS

ասել, թե ոչ գիտեմ զայրն զորմէ դուք ասէք: 72. Եւ նոյնժաման
կրկին հաւ խաւսեցաւ. եւ յիշեաց Պետրոս զրամն զոր ասաց ցնա
Յիսուս, թե չեւ իցէ հաւու երկիցս խաւսեալ՝ զի դու երիցս
ուրասցիս* զիս. եւ սկասւ լալ:

---

* Var. ուրասցիս.

Eznik:

Zurvanism (Book II, I)

Մինչ չեւ բնաւ էր ինչ, ասեն, ոչ երկինք եւ ոչ այլ ինչ արարածք՝ որ յերկինս կամ յերկրի, Զրուան ուն անուն էր, որ քարգմանի քախտ կամ փառք: Զհազար ամ յաշտ արար՝ զի թերեւս որդի մի լինիցի նմա, որում անուն Որմիզդ, որ զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ. եւ յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ՝ սկսաւ ածել զմտաւ, ասէ. աւգուն ինչ իցէ յաշտս զոր առնեմ, եւ լինիցի ինձ որդի Որմիզդ, երէ ի զոր ինչ չանայցեմ: Եւ մինչ դեռ նա զայս խորհեր, Որմիզդ եւ Արհմն յղացան յարգանդի մաւր իւրեանց. Որմիզդն ի յաշտն առնելոյ, եւ Արհմն ի յերկուանալոյ անտի: Ապա իմացեալ Զրուանայ, ասէ. երկու որդիք են յորովայնի անդ, որ ոք ի նոցանէ Վաղ առ իս հասցէ՝ զնա քագաւոր արարից. Եւ ծանուցեալ Որմըզդի զիորհուրդս հաւրն՝ յայսնեաց Արհմնենին. ասէ, Զրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ որ ոք ի մէնչ Վաղ առ նա երթիցէ, զնա քագաւորեցուոցէ: Եւ զայն լուեալ Արհմնենին՝ ծակեաց զորովայնն, եւ ել եկաց առաջի հաւրն: Եւ տեսեալ զնա Զրուանայ, ոչ գիտաց երէ ո ոք իցէ. Եւ հարցաներ՝ երէ նվ ես դու: Եւ նա ասէ. ես եմ որդին քո: Ասէ ցնա Զրուան. իմ որդին անուշահոտ եւ լուսաւոր է, եւ դու խաւարին եւ ծանդահոտ ես: Եւ մինչ դեռ նոքա զայս ընդ միմեանս խաւսէին, ծնեալ Որմըզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր եւ անուշահոտ, եկն եկաց առաջի Զրուանայ: Եւ տեսեալ զնա Զրուանայ, գիտաց՝ երէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն որոյ զյաշտն առներ. Եւ առեալ զրաբսմունս զոր ի ձեռին իւրում ուներ, որովք զյաշտն առներ, ես ցՈրմիզդ եւ ասէ. ցայթմ ես վասն քո յաշտ առնեի, յայսմ հետէ դու վասն իմ առնիցես: Եւ ի տալ Զրուանայ զրաբսմունս ցՈրմիզդ եւ աւրինել զնա, մատուցեալ Արհմնենի առաջի Զրուանայ՝ ասէ ցնա. հչ այնպէս ուխտեցեր՝ թէ ո ոք յերկուոց որդուոցն իմոց յառաջ առ իս հասցէ, զնա քագաւոր արացից: Եւ Զրուանն առ ի չշրելոյ զուխտն՝ ասէ ցԱրհմնեն. այ սուտ եւ չարագործ, տուեալ լիցի բեզ քագուորութիւնն ինն հազար ամի, եւ զՈրմիզդն ի վերայ քո

TEXTS

արքայ կացուցեալ. եւ յետ ինն հազար ամի Որմիզդ թագաւորիսցէ, եւ զինչ կամիցի առնել՝ արասցէ: Յայնժամ սկսան Որմիզդ եւ Արհմին առնել արարածս. եւ ամենայն ինչ՝ զոր Որմիզդն առներ՝ բարի էր եւ ուղիղ, եւ զոր ինչ Արհմին գործէր՝ չար էր եւ թիւր:

Refutation of Zurvanism (Book II, 3)

Արդ մեր բողեալ զմոսա, հարցցուք զսոսա: Զրուանն, զոր յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, կատարեալ ոք էր, թէ անկատար: Եթէ ասիցեն՝ երէ կատարեալ էր, լուիցեն՝ երէ կատարեալն յումմէ կարաւանայր իմդրել որդի, որ գայցէ և զերկինս եւ զերկիր առնիցէ. զի երէ կատարեալ էր, իմբն իսկ կարող էր առնել զերկինս եւ զերկիր: Ապա երէ անկատար էր, յայտ է՝ թէ էր ոմն ի վեր քան զնա, որ զնորա թերակատարութիւնն լնու կարէր. եւ երէ էր ոք ի վեր քան զնա, նմա պարտ էր առնել զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առ ի ցուցանելոյ զիւր զբարեարութիւնն եւ զաւրութիւն. եւ ոչ Զրուանայ որդի շնորհել, որ զերկինս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ:

Այլ, ասեն, փառաց առներ զյաշտն:

Հարցցուք. փառքն յումեքէ աջողեալ էին նմա, թէ փասն զի մշտնչնաւոր էր՝ փառաւոր էր: Եթէ յումեք պարզեւալ էին նմա փառքն, հարկ է կարծել՝ եթէ էր ոմն ի վեր քան զնա զարագոյն եւ փառաւորագոյն, ուստի ի նա փառքն հասին: Ապա երէ չէր ոք ի վեր քան զնա, ի զուր էր զյաշտն հազարամեան առնել. զի փառքն ոչ եթէ անձնաւոր ինչ են, այլ ի յաջողութենէ ուրուք անուանին փառք, որպէս ի չաջողութենէ ուրուք անուանի թշուառութիւն. եւ երկոքին ի դիպաց արգասիք են, ոչ անձանց հաստատութիւնք:

Եւ այլ եւս. զի երէ արեգակն եւ լուսին չեւ եւս էին լեալ, որով ժամքն եւ աւուրբ եւ ամիսք եւ տարիք կարգին, հազար ամն ուստի երեւէր. զի չէին ի միջի լուսաւորքն, որք զբիւ աւուրց եւ ամսոց եւ տարեաց կարգէին. այլ յայտ է՝ թէ անմտութեամբ լի են բաշադանքն:

Դարձեալ թէ երկինք եւ երկիր եւ որ ի նոսայն՝ չէին, ո՞ր առներ զյաշտն կամ իւ: Յորժամ երկիր չէր եւ ոչ տունկք ինչ որ ի նմանէ, զբարսմունան ուստի գտանէր ունել ի ձեռին.

կամ թմաւ զինչ իսկ յագէր, զի անասունք չեւ եւս էին արարեալ: Եւ որ քան զամենայն անմտագոյն է, զիազար ամ, ասեն, յաշտ արար. եւ յիտ հազար ամին յերկուացաւ, ասէ՝ թէ լինիցի իմա որդի Որմիզդ, եւ երէ չլինիցի, եւ ի զուր ինչ վաստակիցին: Եւ այնու ցուցանէ՝ թէ տկար էր Զրուանն եւ կարաւու եւ առանց գիտութեան. եւ պատճառք չարեացն նոյն է, եւ ոչ Արհմն: Զի երէ նորա չէր յերկուացեալ, որպէս ասենն, Արհմնն ոչ լինէր՝ զոր չարեացն արարիչ համրաւն. այլ ինքն երկմտեաց, որ անհաւատն է եւ լի անկարգութեամբ:

Զի ոչ երբեք ի միոչէ աղբերէ երկու բղխմունք ելանեն, մինն քաղցր եւ միւսն դառն. եւ ոչ ի միոչէ ծառոյ երկու պտուղք՝ մին անոյշ եւ մին դաժան: Արդ երէ քաղցր գիտեն զմրուանն, ոչ պարտին զդառն պտուղն զԱրհմն ի նմանէ համարել. եւ երէ դառն հաշուին, չէ պատճառ զբաղցր պտուղն զՈրմիզդ ի նմանէ դնել: Եւ ի դեպ ելանէ նոցա աստուծական քարքան, որ ասէ. կամ արարէք զծառն քաղցր, եւ զպտուղ նորա քաղցր. եւ կամ արարէք զծառն դառն, եւ զպտուղ նորա դառն. զի ի ծառոյ անտի զպտուղն իւր նամաշի:

Եւ երէ արարածք յիւրաքանչիւր յաւրինուածս կամ, եւ երբեք զահիմանաւքն եղելաւք նոցա ոչ անցանեն, հրչափ եւս առաւել Զրուանն՝ երէ մշտենչենաւոր ոք էր, եւ արարածս առնելոյ հնարս խնդրէր՝ երէ անձամք եւ թէ այլով եւ թէ որդուվն՝ որպէս ասենն, պարտ էր կարգ ինչ ցուցանել եւ ոչ անկարգութիւն:

Զի ոչ երբեք տեսաք՝ թէ կովք էշս ծնան, եւ էշք եզինս, եւ ոչ գայլք մաքիս, եւ ոչ մաքիք աղոււսս, եւ ոչ առիւծք ձիս, եւ ոչ ձիք աւան. քայց միան մի ինչ ծնունդ է՝ զոր մարդիկ հնարեցան արտագոյ կարգաց թնութեան, ծնուցանել ի ձիոց եւ ի յիշոց ջորիս. եւ նոյնքն անսերմն եւ անծնունդ են. զի ոչ յԱսուծոյ կարգեցան՝ այլ ի մարդկանէ հնարողութեան: Արդ Զրուանն երէ արջան էր, զկարինն զԱրհմն զիարդ ծնանէր. եւ երէ զայլ էր, զգառն զՈրմիզդ իիմ ծնանէր. հչ ապարէն մարդկան մտաց բաշաղանք են:

TEXTS

Refutation of Marcion (Book IV, 1)

Մարկիոն մոլորեալ մուծանէ աւտարութիւն ընդդեմ աստուծոյն աւրինաց, եղեալ ընդ նմա եւ զիիւղն էութեամբ, եւ երիս երկինս: Ի միոցն, ասեն, բնակեալ է աւտարն. եւ յերկրորդումն աւրինացն աստուած. եւ յերրորդումն զաւրք նորա. եւ յերկրի հիւղն, եւ կոչեն զնա զաւրութիւն երկրի:

Եւ այնպէս կարգէ զաշխարհէ եւ զարարածոց, որպէս աւրեթբն ասեն: Այլ եւ յաւելու՝ թէ հաղորդութեամբ ընդ հիւղեայն արար զամենայն զոր արար. եւ որպէս թէ էզ ոք ինչ եւ կին ամուսնութեան էր հիւղն: Եւ յատ առնելոյ զաշխարհս ել ինքն զաւրաւքն հանդերձ յերկինս. եւ հիւղն եւ որդիք նորա մնացին յերկրի, եւ կալան զիւրաքանչիւր իշխանութիւն, հիւղն յերկրի, եւ աւրինացն աստուած յերկինս:

Եւ տեսեալ աւրինացն աստուծոյ՝ թէ գեղեցիկ է աշխարհս, խորհեցաւ առնել ի նմա մարդ: Եւ իշխալ առ հիւղն յերկիր, ասէ. տուր ինձ ի կաւոյդ քումէ, եւ յինէն տամ ոգի, եւ արացուրք մարդ ըստ նմանութեան մերում: Տուեալ նմա հիւղեայն յերկրէ իւրմէ, ստեղծ զնա եւ փշեաց ի նոս ոգի, եւ եղեւ Աղամ ի շունչ կենդանի եւ վասն այնորիկ անուանեցաւ Աղամ, զի ի կաւոյն արարաւ: Եւ ստեղծեալ զնա եւ զամուսինն նորա, եւ եղեալ ի դրախտին՝ որպէս եւ աւրեթբն ասեն, գային հանապազ պատուիրեին նմա, եւ ուրախ լինեին ի նմա իրեւ յորդուղ հասարակաց

Եւ տեսեալ, ասէ, աստուծոյն աւրինաց որ տէրն էր աշխարհի՝ թէ ազնուական է Աղամ եւ արժանի սպասաւորութեան, հնարեցաւ՝ երե զիարդ կարասցէ գողանալ զնա ի հիւղեայն, եւ յիւր կողմն միարանել: Առեալ զնա ի մի կողմն, ասէ. Աղամ, ես եմ Աստուած եւ չիք այլ ոք. եւ բայց յինէն այլ աստուած քեզ մի լիցի. ապա թէ ունիցիս զոր այլ աստուածս բայց յինէն, զիտասչիր զի մահու մառանիցիս: Եւ իբրեւ ասաց զայս ցնա, եւ յիշատակեաց նմա զանուն մահու,

զահի հարեալ Ադամայ՝ սկսաւ տակաւ զանձն մեկնել ի հիւղեայն:

Եւ եկեալ հիւղեայն՝ պատուիրել նմա ըստ սովորութեանն, տեսաներ՝ զի ոչ անսայր նմա Ադամ, այլ խորհեալ ի բաց մերժէր, եւ չմերձնեայր առ նա: Յայնժամ հիացեալ ի միտո իւր հիւղեայն, իմացաւ՝ թե տէրն արարածոց նենգեաց նմա: Ասէ. յականէ աղբերն պղտորեալ է չուր նորա. զինչ է այս, չեւ եւս բազմացեալ Ադամայ ծննդովք, եւ գողացաւ զնա անուամբ աստուածութեան իւրոյ յինէն: Որովհետեւ ստեաց զիս եւ ոչ պահեաց ընդ իս զդաշնն, ես արարից աստուածս բազումս, եւ լցից նորաւք զաշխարի գոյի իւրով, զի յմդրից՝ թէ ով իցէ աստուած, եւ ոչ գտանիցի: Եւ արար, ասեն, կուռս բազումս եւ անուանեաց զնոսա աստուածս, եւ ելից նորաւք զաշխարի: Եւ ընկերեցաւ անուն աստուածոյ, որ տեանն արարածոց, ի մէջ անուանց բազում աստուածոց, եւ ոչ ուրեք գտաներ: Եւ մոլորեցաւ ծնունդ նորա նորաւք, եւ ոչ պաշտէր զնա, զի ճգեաց զամենեսին առ ինքն հիւղն, եւ ոչ ետ բոյլ եւ ոչ միտում ի նոցանէ պաշտել զնա: Յայնժամ, ասեն, բարկացաւ տէրն արարածոց, զի բողին զնա եւ անսացին հիւղեայն. եւ մի ըստ միոցէ, որ ելանեին ի մարմնոց իւրեանց, արկաներ զնոսա առ ցասման ի գեհեն. եւ զԱդամ արկ ի գեհեն վասն ծառոյն. եւ այնպէս արկաներ գայր ի գեհեն զամենեսին, մինչի ցքսան եւ ինն դար:

Եւ տեսեալ, ասեն, աստծոյն բարոյ եւ աւտարի, որ նստէր յերրորդ երկինս, թէ այմչափ ազգք կորեան եւ տանչեցան ի մէջ երկուց նենգաւորաց՝ տեանն արարածոց եւ հիւղեայ, ցաւեաց նմա վասն անկելոցն ի հուր եւ տանչելոց: Առաքեաց զորդի իւր երթալ փրկել զնոսա, եւ առնուլ զնմանութիւն ծառայի, եւ լինել ի կերպարանս մարդոյ ի մէջ որդւոց աստուածոյ աւրինացն: Բժշկեսչիր, ասէ, զորոտս նոցա, եւ կեցուսչիր զմեռեալս նոցա, եւ բացչիր զկոյրս նոցա, եւ արասչիր ի նոսա թշկութիւնս մեծամեծս ճրի. մինչ զի տեսանիցէ զքեզ տէրն արարածոց, եւ նախանձիցի, եւ հանիցէ զքեզ ի խաչ: Եւ ապա ի մեռանելն բում՝ իջես ի դժոխս, եւ հանցես զնոսա անտի. զի չեն սովոր դժոխք՝ ընդունել ի միջի իւրեանց զկեանս: Եւ վասն

TEXTS

այնորիկ ելանես ի խաչ, զի նմանեսցիս մեռելոց. եւ բացցէ դժոխականն զրերանն իւր՝ ընդունել զբեզ. եւ մտցես ի մէջ նորա եւ բափուր արասցես զնա:

Եւ իրբեւ եհան զնա ի խաչ, ասեն, էջ ի դժոխսն, եւ բափուր արար զնա; Եւ հանեալ զոգիսն ի միջոյ նորա, տարաւ յերրորդ երկինսն առ հայրն իւր: Եւ տէրն արարածոց զայրացեալ, առ ցամանն եցել զպատմունանն իւր եւ զվարագոյր տանարին իւրոյ, եւ խաւարեցոյց զարեգակն իւր, եւ զգեցոյց բուխս աշխարհին իւրում, եւ նստաւ ի սուզ առ տրտութեանն:

Ապա երկրորդ անգամ իշեալ թեսու կերպարանաւր աստուծութեան իւրոյ առ տէրն արարածոց, դմէր դատ ընդ նմա վասն մահու իւրոյ: Եւ տեսեալ տեառն աշխարհի զաստուածութիւնն թեսուայ, գիտաց՝ թէ գոյ այլ աստուած արտաքոյ քան զնա: Եւ ասէ ցնա թեսու. դատաստան կայ իմ ընդ քեզ, եւ մի ոք լիցի դատաւոր ի միջի մերում, այլ քո իսկ աւրեթքն՝ զոր զբեցեր: Եւ իրբեւ եղին զարենսն ի միջի, ասէ ցնա թեսու. հչ դու գրեցեր յաւրենսդ քում՝ թէ որ սպանանիցէ, մեոցի. Եւ որ հեղու զարիւն արդարոյ, հեղցեն զարիւն նորա: Եւ ասէ. այս ես զբեցի: Եւ ասէ ցնա թեսու. արդ տուր զբեզ ի ձեռս իմ՝ զի սպանից եւ հեղից զարիւն քո, որպէս սպաներն դու զիս եւ հեղեր զարիւն իմ. զի արդար եմ իրաւամբք քան զբեզ, եւ երախտիս մեծամեծս արարի յարարածոն քում: Եւ սկսաւ համարել զերախտիսն, զոր արար յարարածոն նորա:

Եւ իրբեւ ետես տէրն արարածոց՝ թէ յաղթեաց նմա, եւ ոչ գիտէր զինչ խաւսիցի, քանզի յիւրոց աւրինացն պարտաւրեցաւ, եւ չգտանէր տալ պատասխանի, զի եղիւ մահապարտ փոխանակ մահուանն նորա, ապա յողոքս անկեալ աղաչէր զնա՝ թէ փոխանակ զի մեղայ եւ սպանի զբեզ յանգէտս, քանզի ոչ գիտացի՝ թէ աստուած իցես, այլ մարդ համարեի զբեզ, տուեալ քեզ ընդ այնը վրիժուց՝ զամենեսեսն որ կամիցին հաւատալ ի քեզ՝ տամել յո եւ կամիցիս: Ապա բողեալ զնա թեսուայն՝ յափշտակեաց առ զՊաւորս, եւ յայտնեաց նմա զգինսն, եւ

TEXTS

առաքեաց զնա քարոզել՝ թէ զնոց զնեալ եմք մեք. եւ ամենայն որ հաւատայ ի թեսու՝ վաճառեցաւ յարդարոյ անտի քարւոյն:

Այս սկիզբն է աղանդոյն Մարկիոնայ. բող զայլ քազում քարմատարսն. եւ զայս ոչ ամենեքին գիտեն, այլ սակաւը ի նոցանէ. եւ աւանդեն զուսումնն միմեանց ի քերանոյ. ասեն, աւտարին զնովք զնեալ է զմեզ ի տեսանեն արարածոց, եւ թէ որպէս կամ իւ զնեալ իցէ, զայն ոչ ամենեքին գիտեն:

Agat'angełos: St. Gregory destroys pagan temples (§809-815)

Եւ իրեւ եկմ եհաս ի սահմանս Հայոց՝ լուաւ Գրիգորիոս, թէ Վահեվանեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տարաւնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկով եւ արծաթով, եւ բազում նուերք մեծամեծ բազաւորաց ձաւնեալ անդ. ուրերորդ պաշտամ հոչակաւոր, անուանեալն Վիշապաքան Վահագնի, յաշտից տեղիք բազաւորացն Հայոց Մեծաց, ի սնարս լերինն Քարքեայ ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ եւ անուանեալ ըստ յանախաշատ պաշտաման տեղեացն՝ Յաշտիշատ. Զի յայնժամ դեռ եւս շեմ կային երեք բազինք ի նմա. առաջին՝ մեհեանն Վահեվանեան, երկրորդն՝ Ոսկեմաւր Ոսկեծին դից, եւ բազինն իսկ յայս անուն անուանեալ Ոսկեհատ Ոսկեմաւր դից. եւ երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, Սենեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ յունականին Ափրոդիտէս: Արդ՝ դիմեաց գալ սուրբն Գրիգորիոս, զի բանդեսցէ եւ զայն եւս, զի տակաւին իսկ տգէտ մարդիկ խառնակուրեան զոհին յայս բազինն մնացեալս:

Եւ իրեւ դարձեալ գայր նա ի կողմանցն Յումաց՝ բարձեալ թերեւ ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մարգարեին երանեալ մկրտչին Յովհաննու եւ զուրր Վկային Քրիստոսի զԱթանագինէի: Եւ իրեւ եկին հասին յանդիման մեհեանցն, մաւտ ի գետն Եփրատ՝ կամէր հանել զնոսա ի վեր, ի բարձրաւանդակ տեղի մեհեանցն, կործանել զրագինսն, եւ շինել զվկայարանս նոցա:

Իրեւ եկին մաւտ եղեն ի գետն Եփրատ իրեւ ձիոյ արշաւանաւք երկուք, եւ դեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին, ընդ ջուր մի սակաւ՝ զտեղի առին սպիտակ ջորիք կառացն, ուր կային զանձն աստուածային, նշխարք սրբոցն. ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն: Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր երեշտակ Տեառն՝ ասէ. "Հանեցաւ Տէր զբակել սրբոցդ Աստուծոյ ի տեղուցդ": Ուր եւ անդէն բազմութեան զաւրացն, մէն սակաւ սատարեալ՝ շինեցին զվկայարանն, եւ զուրբսն ի համգիստ փոխեցին:

Եւ մինչ դեռ զշինուած մատրանն կազմէին՝ երաման ետ Գրիգոր զաւրականին եւ իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի ելցեն եւ մըբաւար տապալեսցեն զշինուածս բազմացն: Որք եկեալ շատ շանացան, եւ ոչ կարացին զդուոս բազմացն գտանել՝ թէ ի ներքս մտցեն, զի ծածկեցին դեւքն ի նոցանեն. եւ ի կողմանէ արտաքուստ շանացան, եւ ոչ գծեաց անդ երկար գործույն: ապա փութացան հասին իշխանքն եւ պատմեցին նմա զամենայն:

Խսկ նա առնոյր զնշան տէրունական խաչին, եւ ելեալ ի առրակէն եկաց յանդիման բարձրաբերձ տեղեացն շինուածոցն եւ ասէ. "Հրեշտակ քո, Տէր, հալածեսցէ զնոսա": Եւ ընդ բանիցն հողմ ուժգին բղխեաց ի խաչանիշ փայտէն, զոր ունէր ի ձեռին իւրում սուրբ եպիսկոպոսն: Եւ երբայր հողմն ուռուցեալ լերինն հաւասար, եւ չոգաւ հարքեաց, տապալեաց, ընկէց զամենայն շինուածսն բազմացն: Եւ այնշափ կորոյս, զի յետ այսորիկ ոչ ինչ ոք յայնմ տեղուց նշմարանն կարեր գտանել, ոչ քարի եւ ոչ փայտի, ոչ ոսկեոյ եւ ոչ արծաթոյ, եւ ոչ ընաւ երեւէր թէ լեալ ինչ իցէ անդ: Եւ անթիւր կոտորեցան մարդիկ պաշտամանն բրմուրեան որ ի տեղուց անդ էին, եւ անհետ եղեն ոսկերք նոցա. Եւ որք տեսինն՝ անթիւ մարդիկ հաւատացին: Եւ ասէ սուրբն Գրիգոր. "Արդ տեսէք, թէ որպէս ջնշեցան գայթակղուրինքն ձեր, զի եւ չէին խսկ ինչ. այլ ծառայեցէք յայսմհետէ տեանն Աստուծոյ որ արար զերկինս եւ զերկիր":

Եւ յետ այսորիկ ելանէր նա ի տեղիս մեհենացն, եւ ժողով եալ դարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յաստուածապաշտուրիւն: Եւ եղ անդ զիինունս եկեղեցւոյն, եւ ուղեաց սեղան փառացն Քրիստոսի. զի նախ անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց: Եւ ուղեալ սեղան յանուն սուրբ Երրորդուրեանն, եւ կազմեալ աւազան մկրտուրեան, նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտուրեամբն՝ որ ընդ իւրն էին մեծամիծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երբեալ էին ի քաղաքն կեսարացւոց, եւ ապա զգաւառականսն, զբնակիչս երկրին: Աւուրս բան երեկաւը առնէր, եւ մկրտէր անդ աւելի բան զինն եւ տասն բիւր մարդկան, եւ կանգնէր սեղան ի վկայարանի

TEXTS

սրբոցն հանգստի զոր շինեացն, եւ մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, եւ բաշխէր անդ զմարմին եւ զարիւն կենարարին Քրիստոսի:

Եւ հրամայեաց կատարել անդ ամ յամէ, ի նմին տեղուց ժողովեալ ամենեցուն, զյիշատակ սրբոցն, որ աւր եաւթն էր ամսոյն սահմի, զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զաւր տաւնին խմբեցեն. զի նախ անտի սկիզբն արար շինելոյ զեկեղեցիս: Եւ կացուցանէր քահանայս ի տեղիս տեղիս. եւ ելից զվայրսն եկեղեցւովք շինելովք եւ քահանայիւք:

Koriun: Extracts from the *Life of Masl'oc'*

Առն զոր ի նախակարգ քանիս նշանակեմք, վասն որոյ եւ փոյք արարեալ մեր պատմելոյ, եր Մաշքոց անուն, ի Տարաւական գաւառէն, ի Հացեկաց գեղշէ, որդի առն երանելոյ վարդան կոչեցելոյ: ի մանկութեան տիսն վարժեալ՝ հելլենական դպրութեամբն, եկեալ հասեալ ի գաւառն Արշակունեաց թագաւորաց Հայոց մեծաց, կացեալ յարքունական դիւանին, լինել սպասաւոր արքայատուր հրամանին առ հազարապետութեամբն՝ աշխարհիս Հայոց՝ Առաւանայ ուրումն: Տեղեկացեալ եւ հմուտ եղեալ աշխարհական կարգաց, ցանկալի եղեալ զինուորական արուեստին իւրոց զարականացն, եւ անդէն ուշ եղեալ փուրով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց. որով առ ժաման լուսաւորեալ եւ թեւամուխ միջամուխ յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս, եւ ամենայն պատրաստութեամբ զանձն զարդարեալ, հարկանէր զիշխանացն սպասաւորութիւնն:

Եւ յետ այնորիկ ըստ աւետարանական չափուցն՝ ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ, մերկանայր այնուիետեւ զիշխանակիր ցանկութիւնն, եւ առեալ զինաշն պարծանաց, ելանէր զկնի ամենակեցոյց խաչելոյն: Եւ հանեալ հրամանացն՝ ի խաչակիր գունդն Քրիստոսի խառնէր, եւ անդէն վաղվաղակի ի միայնակեցական կարգ մտանէր. բազում եւ ազգի ազգի վշտակեցութիւն ըստ աւետարանին կրէր ամենայն իրաց. ամենայն կրթութեամբ հոգեւորացն զանձն տուեալ միաւորութեամբ, լինեակեցութեան, բաղցի եւ ծարաւոյ եւ թանջարանաշակութեանց, արգելանաց անլուսից, խարազնազգեստ եւ գետնատարած անկողնոց: Եւ բազում ամնգամ զիեշտական հանգիստ զիշերոյն եւ զիարկ քնոյ՝ յոտնաւոր տքնութեան ի թարափել ական վնարէր: Եւ զայս ամենայն առնէր ոչ սակաւ ժամանակս, եւ գտեալ եւս զոմանս՝ յինքն յարեցուցանէր աշակերտեալ նմին սովորական աւետարանութեան. եւ այնպէս ամենայն փորձութեանց ի վերայ հասելոց՝ կամայական բաջութեամբ տարեալ եւ պայծառացեալ, ծանալրական եւ հանոյ լիներ Աստուծոյ եւ մարդկան:

Առեալ այնուհետեւ երանելոյն զհաւատացեալս իւր, դիմեալ իշաներ յանկարգ եւ յանդարման տեղիս Գողթան: Այլ եւ ընդ առաջ ելաներ նմա իշխանն Գողթան, այր երկիւրած եւ աստուածասէր, ըստ աշակերտաց հաւատոցն Քրիստոսի: Իսկ երանելոյն վաղվաղակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկաներ գգաւառովն հանդերձ միամիտ սատարութեամբ իշխանին. գերեալ զամենեսեան ի հայրենեաց աւան-դելոց, եւ ի սատանայական դիւապաշտ սպասաւորութենէն՝ ի հնազանդութիւն Քրիստոսի մատուցաներ:

Եւ յորժամ ի նոսա զրանն կենաց սերմանեալ, յայտնի իսկ ընակչաց գաւառոյն՝ նշանք մեծամեծք երեւէին, կերպակերպ նմանութեամբ դիւացն փախստական լինելով, անկանեէին ի կողմանս Մարաց: Նոյնպէս առաւել հոգ ի մտի արկանէր՝ զհամաշխարհականս սփոփելով. եւ առաւել յաղաւրս մշտնշենամոռնչս, եւ բազկատարած պաղատանս առ Աստուած, եւ արտասուս անդադարս. զմտաւ ածելով զառաքելականն, եւ ասէր հոգալով. “Տրտութիւն է ինձ եւ անպակաս ցաւք սրտի իմոյ, վասն եղրարց իմոց եւ ազգականաց”:

Իսկ իրրեւ ի վերայ հասեալ թէ չեն բաւական նշանագիրքն՝ ողջ ածել զսիւդորայս եւ զկապս հայերէն լեզույն, մանաւանդ զի եւ նշանագիրքն իսկ յայլոց դպրութեանց բաղեալք եւ յարուցեալք դիպեցան. յետ այնորիկ դարձեալ կրկին անգամ ի նոյն հոգս դաննային, եւ նմին ելս իմդրէին ժամանակս ինչ: Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշքոցի դաս մի մանկաւոյ հրամանաւ արքայի, եւ միարանութեամբ սրբոյն Սահակայ, եւ հրաժարեալք ի միմեանց համրութիւ սրբութեանն՝ խաղայր գմայր ի հիմգերորդ ամի Վոամշապեռյ արքային Հայոց, եւ երբեալ հասաներ ի կողմանս Արամի՝ ի բաղաքս երկուց Ասորոց. որոց առաջինն նդեսիա կոչի, եւ երկրորդն Ամիզ անուն: Ընդդէմ լիներ սուրբ եպիսկոպոսացն. որոց առաջմոյն Բարիլաս անուն եւ երկրորդին Ակակիոս. հանդերձ կղերականաւքն եւ իշխանաւքն բաղադին պատահեալ, եւ բազում

մեծարանս ցուցեալ հասելոցն, ընդունէին հոգարարձութեամբ, ըստ Քրիստոսի անուանելոցն կարգի:

իսկ աշակերտասէրն վարդապետին՝ գտարեալսն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ, զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, եւ զոմանս յունական դպրութիւնն՝ անտի ի Սամուսատական քաղաքն գումարէր, եւ նորա իւրովք հաւասարաւք զսովորականն առաջի եղեալ զաղաւրս եւ զտքնութիւնն եւ զպաղատանս արտասուալից, զխստամբերութիւնս, զեռզս զաշխարհահեծս, յիշելով զասացեալսն մարգարէին, եթէ՝ "Յորժամ հեծեծեսցես, յանժամ կեցցես":

Եւ այնպէս բազում աշխատութեանց համբերեալ վասն իւրոյ ազգին բարեաց ինչ աւեան գտանելոյ: Որում պարգեւէր իսկ վիճակ յամենաշնորհողէն Աստուծոյ. հայրական չափուն ծնեալ ծնունդս նորող եւ սբանչելի սուրբ աշովն իւրով, նշանագիրս հայերէն լեզուին: Եւ անդ վաղվաղակի նշանակեալ անուանեալ եւ կարգեալ, յարիներ սիդորայիւք եւ կապաւք: Եւ ապա հրաժարեալ յեպիսկոպոսացն սրբոց, հանդերձ աւգնականաւք իւրովք իշանէր ի բարաբն Սամոսացւոց, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն եւ յեկեղեցւոյն մեծարեալ լինէր: Եւ անդէն ի նմին քաղաքի գրիչ ոմն հելլենական դպրութեան Հռովիանոս անուն գտեալ. որով զամենայն ընտրութիւնս նշանագրոյն՝ զնրագոյնսն զկարբն եւ զերկամն, զառանձինն եւ զկրկմատորն, միանգամայն յարինեալ եւ յանկուցեալ, ի բարգմանութիւն դառնային հանդերձ արամբք երկութ, աշակերտաւքն իւրովք. որոյ առաջնոյն Յովիան անուն կոչէին, յեկեղեց զաւոէն, եւ երկրորդին Յովսէի անուն՝ ի Պաղանական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն նախ յԱռակացն Սողոմոնի, որ ի սկզբանն իսկ ծանաւթս իմաստութեանն ընծայեցուցանէ լինել, ասելով եթէ "Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զիրատ, իմանալ զրանս հաննարոյ": Որ եւ գրեցաւ ձեռամբն այնորիկ գրչի. հանդերձ ուսուցանելով մանկունս գրիչս նմին դպրութեան:

Յետ այնորիկ ուշ եղեալ երկոցունց երանելեացն՝ զիւր-
եանց ազգին զդպութիւն առաւել յարգել եւ դիւրացուցանել,
ձեռն ի գործ արկանէր ի թարգմանել եւ ի գրել մեծն Խահակ՝
ըստ յառաջագոյն սովորութեանն: Որոց դարձեալ դէպ լինէր
եղրարս երկուս յաշակերտացն՝ յուղարկել ի կողմանս Ասորոց ի
քաղաքն Եղեսացւոց, զՅովսէփ, գոր ի վերոյն յիշեցաք, եւ
երկրորդն Եզնիկ անուն՝ Ալյրատեան գաւառէն ի Կողը գեղչէ,
զի Ասորական բարքառոյն՝ զնոցին հարցն սրբոց գաւանդու-
թիւնս, Հայերէն գրեալս դարձուցեն:

Իսկ թարգմանչացն հասեալ՝ ուր առաքեցանն, եւ կատար-
եալ զիրամանսն, եւ առ պատուկան հարսն առաքեալ, անցեալ
գնային ի կողմանս Յումաց. ուր եւ ուսեալք եւ տեղեկացեալք,
թարգմանիչս կարգէին ըստ Հելլենական լեզուին:

Ապա յետ ժամանակի ինչ ընդ մէջ անցելոյ՝ դէպ լինէր ո-
մանց եղրարց ի Հայաստան աշխարհէս, դիմել իշանել ի կող-
մանս Յումաց, որ եւ Ղեւոնդէս առաջնոյն անուն էր, եւ երկ-
րորդին Կորիւնս, եւ մատուցեալ յարէին յԵզիկն, իրրեւ առ ըն-
տանեզոյն սննդակից՝ ի Կոստանդինական քաղաքին, եւ անդ
միարանութեամբ հոգեւոր պիտոյիցն՝ զինդիրն վնարէին: Որոյ
յետ այնորիկ հաստառուն աւրինակաւք աստուածատուր գրոցն,
եւ բազում շնորհագիր հարց յետ այնը աւանդութեամբք,
եւ Նիկիական եւ Եփեսոսական կամոնաւք գային երեւելով աշ-
խարհին Հայոց, եւ առաջի դմէին հարցն զբերեալ կտակարանսն
ևկեղեցւոյ սրբոյ:

TEXTS

ԷՒՆԵ: Sasanian oppression in Armenia (from ch. 2)

Եւ յայսր ամենայնի վերայ այլ եւս չարութիւն խորա-
մանկեաց: Զմի ոմն ի հաւատարիմ ծառայիցն իւրոց ի գործ
առաքէր յերկիրն Հայոց՝ որում անունն էր Դենշապուհ. որ
եկեալ հասեալ երամանաւ արքունի, զողոյն բերեալ զմեծ
քագաւորին, եւ խաղաղասէր կեղծաւորութեամբ աշխարհագիր
առնելով ամենայն երկիրն Հայոց ի բողութիւն հարկաց եւ ի
բերեւութիւն ծանրութեան այրեածիոյն: Թէպէտ եւ ի վերին
երեսս կեղծաւորէր, այլ ի ներքոյ խորեւուրդք չարագոյն
ցուցանեին:

Առաջին, զազատութիւն եկեղեցւոյ արկանէր ի ծառա-
յութիւն:

Երկրորդ, միայնակեաց քրիստոնեայք որ բնակեալ էին ի
վանորայս, ընդ նովին աշխարհագրով արկ:

Երրորդ, զիարկ աշխարհին առաւել ծանրացոյց:

Չորրորդ, զնախարարեանն բանսարկութեամբ արկ ընդ
միմիեանս, եւ յամենայն տան արար խոռովութիւն:

Եւ զայս ամենայն առնէր՝ զի բերեւս զմիարանութիւնն
քակտեսցէ, եւ զուխտն եկեղեցւոյն ցըուեսցէ, եւ
զմիայնակեացսն փախուսցէ, եւ զշինականն վատնեսցէ. եւ առ
յոյժ աղքատութեանն՝ ակամայ դիմեսցն յալրէն մոգուց:

Եւ եւս չարագոյն հինգերորդն. բանզի որ հազարապետն էր
աշխարհին՝ իրքեւ զիայր վերակացու համարեալ էր աշխարհա-
կանացն քրիստոնեից. գրգռեաց յարոյց զամբաստանութիւն ի
վերայ նորա, եւ հանեալ զնա ի գործոյն՝ փոխանակ նորա
պարսիկ ած յաշխարհն, եւ մեւս եւս մոգպետ դատաւոր
աշխարհին, զի զեկնեցւոյ փառս աղաւաղեսցեն:

Բայց սակայն թէպէտ եւ ամենայն գործքս այս դժմեայ էին, չեւ էր ուրուք ձեռն արկեալ յայտնի յեկեղեցին. վասն այնորիկ եւ ոչ ոք ընդդիմացաւ նմա, թէպէտ եւ էր ծանրութիւն հարկացն: Քանզի ուստի արժան էր առնուլ հարիւր դահեկան, նոյնչափ կրկնեին եւ առնուին. սոյնպէս եւ եպիսկոպոսաց եւ երիցանց դմէին, ոչ միայն շինաց՝ այլ եւ աւերակաց: Նա ընաւ հվ իսկ կարէ պատմել վասն ծանրութեան մտից եւ սակից, բաժից եւ հասից, լերանց եւ դաշտաց եւ մայրեաց: Ոչ ըստ արքունի արժանաւորութեանն առնուին, այլ հինարար յափշտակելով, մինչեւ ինքեանք իսկ մեծապէս զարմանային՝ թէ ուստի այս ամենայն գանձ ելանէ՝ զիարդ շէն կայցէ աշխարհն Հայատանեայց:

Եւ իրեւ տեսին՝ թէ այսու ամենայնիւ չկարացան ձանձրացուցանել, յայնժամ յայտնապէս հրաման ետուն մոգաց եւ մոգպետաց նամակ մի գրել ըստ ձախողակի դեմին իւրեանց. եւ է պատմեն նամակին այս.

“Միշրներսեւ ՎԶՈՒՐԿ, հրամանատար Երան եւ Ամերան, Հայոց մեծաց ողջոյն շատ”.

Դուք գիտասչիք, ամենայն մարդ՝ որ թմակեալ է ի ներքոյ երկնի, եւ ոչ ունի զարեկն դեմի մազդեզն, նա խուլ է եւ կոյր, եւ ի դիւաց Հարամանոյ խարեալ:

Քանզի մինչ չաւ էին երկինք եւ երկիր, Զրուան մեծն աստուած յաշտ առնելք զիազար ամ՝ եւ ասէք. “Թերեւս լիցի իմ որդի Որմիզդ անուն, արացէ զերկին եւ զերկիր”: Եւ յդացաւ երկու յորովայնի. մի վասն յաշտ առնելոյ՝ եւ զմեւսն եւս ի թերեւսն ասելոյ: Երբեւ գիտաց, երէ երկու են յորովայնիս, “Որ վաղ եկեսցէ, ասէ, նմա տաց զբագաւորութիւնս”:

Խսկ որ էր ի թերահաւատութենէն յդացեալ՝ պատառեաց զորովայնն եւ ել ի դուրս: Ասէ ցնա Զրուան. “Ինչ ես դու”: Ասէ. “Որդին քո եմ Որմիզդ”: Ասէ ցնա Զրուան. “Իմ որդին լուսաւոր է եւ անուշահոտ, դու խաւարային ես եւ շարասէր”:

Եւ իբրեւ կարի դառնապէս ելաց, եւ ցնա զբագաւորութիւնն հազար ամ:

Իբրեւ ծնաւ զմեւս եւս որդի, անուանեաց զնա Որմիզդ. եհան զբագաւորութիւն յԱրհմնէ, եւ ետ ցմրմիզդն, եւ ասէ ցնա. "Յայծմ ես քեզ յաշտ արարի, արդ դու ինձ արա": Եւ Որմիզդ արար զերկինս եւ զարկիր. իսկ Արհմն ընդդէմ չար գործեաց:

Եւ այսպէս բաժանին արարածքս. իրեշտակք՝ Որմզդի են, իսկ դեւքն Արհմնոյն, եւ ամենայն բարիք որ յերկնից եւ այսր լինի՝ զՈրմզդի են, եւ ամենայն վնասք որ անտի եւ այսր գործին՝ զայն Արհմն արար: Սոյմպէս յերկինս որ ինչ բարի է՝ զայն Որմիզդն արար, եւ որ ոչն է բարի՝ զայն Արհմն արար. որպէս զմարդ՝ Որմիզդ արար. եւ զախտս եւ զիհիանդութիւնս եւ զմահ՝ Արհմն արար: Եւ ամենայն թշուառութիւնք եւ պատահարք որ լինին, եւ պատերազմունք դառնութեան, չարին մասին արարածք են. իսկ յաղողութիւն եւ տէրութիւնք եւ փառք եւ պատիւք եւ առողջութիւնք մարմնոց, զեղեցկութիւնք դիմաց եւ նարտարութիւնք բանից եւ երկայնակեցութիւնք ամաց, այդ ի բարւոյն առնուն զգոյացութիւն. եւ ամենայն որ ոչ այդպէս է՝ ի նա չարի մասն խառնեալ է:

Եւ ամենայն մարդիկ մոլորեալ են որ ասեն՝ երէ "Զմահ Աստուած արար, եւ չար եւ բարի ի նմանէ լինին": Մանաւանդ որպէս բրիստոնեայք ասեն՝ թէ "Աստուած նախանձու է. վասն թզի միոյ ուտելոյ ի ծառոյմ՝ Աստուած զմահ արար, եւ զմարդն արկ ընդ այնու պատուհասի": Զայդպիսի նախանձ եւ ոչ մարդ առ մարդ ունի, բող թէ Աստուած առ մարդիկ. զի որ զայս ասէ՝ նա խուլ է եւ կոյր, եւ ի դիւաց Հարամանոյ խարեալ:

Դարձեալ մեւս եւս այլ մոլորութիւն. "Աստուած որ զերկինս եւ զերկիր արար՝ եկն, ասեն, եւ ի կնոց ումեմնէ ծնաւ՝ որում անուն էր Մարիամ, եւ առն նորա Յովսէփ". այլ նշմարտութեամբ՝ Բանքուրակայ ուրումն եղեալ նա որդի յանկարգ խառնակութենէ: Եւ զիետ այսպիսի մարդոյ մոլորեալ են բազումք:

Եթէ աշխարհն Հոռոմոց առ յոյժ յիմարութեան տգիտարար մոլորեալ են եւ զրկեալ ի կատարեալ դենես մերմէ, յանձանց պայմանեն զվասն իւրեանց. դուք եւս ընդէր զենա նոցա մոլորութեանն ցնորիք: Այլ զոր աւրենս տէրս ձեր ունի՝ զնոյն եւ դուք կալարուք. մանաւանդ զի եւ առաջի Աստուծոյ վասն ձեր համարս ունիմք տալ:

Մի հաւատայք առաջնորդացն ձերոց՝ զոր նածրացիսդ անուանէք. քանզի յոյժ են խարերայք. զոր բանիւք ուսուցանեն՝ գործով ոչ առնուն յանձն: “Միս ուտել, ասեն, ոչ են մեղք”, եւ ինքեանք ուտել ոչ կամին. “Կին առնել արժան է”, բայց ինքեանք եւ հայել ի նա ոչ կամին. “Կարասի որ ժողովէ, ասեն, մեղք են յոյժ”, բայց զաղբատութիւն առաւել քան զոյժ գովեն: Յարգեն զբշուառութիւն, եւ պարսաւեն զյաջողուածս. ծաղը առնեն զանուն բախտի, եւ զիառաւորութիւն յոյժ այպանեն. սիրեն զանշբութիւն հանդերձից, եւ յարգեն զանարգս քան զպատուականս. գովեն զմահ՝ եւ պարսաւեն զկեանս. անարգեն զծնունդս մարդոյ, եւ գովեն զանորդութիւն: Եւ եթէ լսէք դոցա եւ ի կանայս ոչ մերձենայք, աշխարհիդ վախճան վաղվաղակի հասանէ:

Այլ ես ոչ կամեցայ զամենայն ըստ մասանց ընդ գրով արկանել առ ձեզ. զի բազում այլ ինչ է զոր խաւսին դոքա: Որ չարագոյն եւս է քան զոր գրեցաք, զԱստուած ի խաչ եկեալ ի մարդկանէ քարոզեն, եւ զնոյն մեռեալ եւ քաղեալ, եւ ապա յարուցեալ եւ վերացեալ յերկինս: Ոչ ահա ձեզէն իսկ արժան էր անդէն դատաստան առնել վասն այդպիսի անարժան ուսմանց: Դեւք որ չարք են՝ ոչ ըմբռնին եւ տանչին ի մարդկանէ, բող թէ Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց. զոր ձեզ ամաւը է ասել, եւ մեզ կարի անհաւատալի բանք:

Արդ երկու իրք կամ առաջի ձեր. կամ արարէք բան առ բան Աամակիս պատասխանի, եւ կամ արիք ի Դուռն եկայք, եւ յամդիման լերուք մեծի հրապարակին:

Movses Xorenaci: The invasion of the Alans and the marriage of Artashēs and Satinik (II 50)

Զայսու ժամանակաւ միաբանեալ Ալանք լեռնականաւըն ամենայնիւ, յինքեանս արկանելով եւ զկէս Վրաց աշխարհին, մեծաւ ամրոխիւ տարածեալ ընդ աշխարհս մեր: Ժողովէ եւ Արտաշէս զիրոյ զաւրացն բազմութիւն, եւ լինի պատերազմ ի մէջ երկրիս երկոցունց ազգացն բաշաց եւ աղեղնաւորաց: Սակաւ ինչ տեղի տայ ազգ Ալանաց, եւ գնացեալ անցանէ ընդ զետն մեծ կուր, եւ բանակի առ եզեր գետոյն ի հիւսիսոյ. եւ հասեալ Արտաշիսի բանակի ի հարաւոյ, եւ գետն ընդ մէջ նոցա:

Բայց բանզի զորդի Ալանաց արքային ձերրակալ արարեալ զաւրացն Հայոց ածեն առ Արտաշէս, զխաղաղութիւն խնդրէր արքայն Ալանաց, տալ Արտաշիսի զինչ եւ խնդրեսցէ. եւ երդմունս եւ դաշինս ասէր հաստատել մշտնշենաւորս, որպէս զի մի եւս մանկունք Ալանաց ասպատակաւ իինից ելցեն յաշխարհն Հայոց: Եւ ի շառնուլ յանձն Արտաշիսի առ ի տալ զպատանին, գայ բոյր պատանետոյն յափն գետոյն ի դարաւանդ մի մեծ, եւ ի ձեռն բարգմանչաց ձայնէ ի բանակի Արտաշիսի. Քեզ ասեմ, այր բաշ Արտաշէս, որ յաղթեցեր բաշ ազգին Ալանաց. եկ հաւանեաց աշագեղոյ դստերս Ալանաց՝ տալ զպատանիդ. զի վասն միոյ քինու ոչ է աւրէն դիւցազնց զայլոց դիւցազնց զարմից բառնալ զկենդանութիւն, կամ ծառայեցուցանելով եւ ի ստրկաց կարգի պահել, եւ թշնամութիւն յաւիտենական ի մէջ երկոցունց ազգաց բաշաց հաստատել: Եւ լուեալ Արտաշիսի զայսպիսի իմաստուն բանս, գնաց յեզր գետոյն. եւ տեսեալ զկոյսն գեղեցիկ, եւ լուեալ ի նմանէ բանս իմաստութեան, ցանկացաւ կուսին: Եւ կոչեցեալ զդայեակն իւր Սմբատ, յայտնէ նմա զկամս սրտի իւրոյ, առնուլ զաւրիորդն ի կմութիւն իւր, եւ դաշինս եւ ուխտս հաստատել ընդ ազգի բաշացն, եւ զպատանին արձակել ի խաղաղութիւն: Եւ հանոյ թուեցեալ Սմբատայ, առ արքայն Ալանաց յղէ՝ տալ զտիկին աւրիորդն Ալանաց զՍարինիկ ի կմութիւն Արտաշիսի: Եւ ասէ արքայն Ալանաց. եւ ուստի տացէ բաշն Արտաշէս հազարս ի հազարաց եւ բերս ի բիւրոց ընդ բաշազգոյ կոյս աւրիորդիս Ալանաց:

Զայս տեղի առասպելարանելով վիպասանքն յերգելն իւրեանց ասեմ. Հեծաւ արի արքայն Արտաշէս ի սեաւն գեղեցիկ, եւ հանեալ զոսկէաւդ շիկափոկ պարանն, եւ անցեալ որպէս զարծուի սրաթեւ ընդ գետն, եւ ճգեալ զոսկէաւդ շիկափոկ պարանն՝ ընկէց ի մէջք աւրիորդին Ալանաց, եւ շատ ցաւեցոյց զմէջք փափուկ աւրիորդին, արագ հասուցանելով ի բանակն իւր: Որ եւ նշմարտութեամբ ունի այսպէս: Քանզի պատուեալ է առ Ալանս մորթ կարմիր, լայբա շատ եւ ոսկի բազում տուեալ ի վարձանս, առնու զտիկին աւրիորդն Սարինիկ: Այս է ոսկէաւդ շիկափոկ պարանն: Դոյնպէս զհարսանեաց առասպելեալ երգեն, այսպէս ասելով. Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեանն Արտաշիսի, տեղայր մարգարիտ ի հարսնութեան Սարինկանն: Քանզի սովորութիւն իսկ էր թագաւորաց մերոց, փեսայութեամբ ի դուռն տաճարին հասանել՝ դահեկանս նապաղել իրրեւ զիիւպատեանն հոռվմայեցւոց. սապէս եւ թագուհեացն յառագաստին՝ մարգարիտ: Այս է նշմարտութիւն բանիցս:

Սա առաջին եղեալ ի կանանց Արտաշիսի՝ ծնամի նմա զԱրտաւազդ եւ այլս թագումս, զորս ոչ կարեւոր համարեցաք այժմ անուամբ բուել. թայց զկնիսն յորժամ ի գործ ինչ հասանիցեմք:

Nunč and the conversion of Georgia (II 86)

Կին ոմն, անուն նունէ, յընկերաց սրբոց Հռիփսիմեանցն ի ցրուելոցն, փախստեամբ հասեալ յաշխարհն Վրաց ի Մծխիթայ, ի նոցա քաղաքն նախագահ, յոյժ նգնութեամբ ստացեալ շնորհս բժկութեան, որով եւ զրազում ախտածես բժշկեալ, եւ գլխովին զկին Միհերանայ առաջնորդին Վրաց; Վասն որոյ հարցեալ զնա Միհերանայ, եթէ որիվ զարութեամբ առնես զայս սքանչելիս, ուսաւ զքարոզութիւն աւետարանին Քրիստոսի. եւ ախործելով լուեալ, պատմեաց իւրոց նախարարացն հանդերձ գովեստիւ: Եւ իսկոյն եհաս ի նա լուր սքանչելեացն, որ եղեն ի Հայս ի քագաւորն եւ ի նախարարսն, եւ զընկերացն երանելոյն նունեայ. ընդ որ հիացեալ, զրուցեաց երանելոյն նունեայ, որով եւ ստուգագոյն եւս տեղեկացաւ զամենայն ոնով:

Եւ եղեւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ելանել Միհերանայ յորսս. մոլորեցաւ ի դժուարս լերանց խաւարեալ աւդով, այլ ոչ տեսանելեաւթ, ըստ այմն՝ թէ կոչէ զմեգ քարքառով, եւ դարձեալ՝ թէ զտիւ ի գիշեր մքացուցանեւ: Այսպիսի խաւարաւ ըմբռնեալ Միհերան, որ եղեւ նմա առիթ մշտնշենաւոր լուսոյն. քանզի զարհութեալ, յիշեաց զոր լուաւ վասն Տրդատայ, եթէ կամեցաւ նանապարհորդել յորս, հասին նմա հարուածք ի Տեառնէ. զոր համարեցաւ՝ թէ եւ նմա այնպիսի ինչ դիպելոց է: Եւ երկիրդի մեծաւ պաշարեալ, ինդրեաց աղաւթիւր լուսաւորիլ աւդոյն եւ դառնալ խաղաղութեամբ, պաշտել զԱստուածն նունէի խոստանայր, որում հանդիպեալ, կատարեաց զասացեալս:

Իսկ երանելոյն նունէի ինդրեալ արս հաւատարիմս, յդեաց առ սուրբ Գրիգոր, եթէ զինչ երամայեսցէ նմա գործել այնուիենեւ. քանզի յաւժարութեամբ ընկալան Վիրք զքարոզութիւն աւետարանին: Եւ երաման ընդունի՝ կործանել զկուսն, որպէս ինքն արար, եւ կանգնել զպատուական նշան խաչին մինչեւ ցաւը տալոյ Տեառն հովիւ յառաջնորդութիւն նոցա: Եւ իսկոյն կործանեաց զամպրոպային պատկերն Արամագդայ, որ կայր մեկուսի ի քաղաքէն գետոյն հզաւրի ընդ

մէջ անցանելով. զոր սովոր էին երկրպագել այգուն այգուն ի տանեաց իւրաքանչիւր, զի հանդէպ նոցա երեւէր. իսկ եթէ ոք զոհել կամէր, անցեալ ընդ գետն առաջի մեկենիցն զոհեր:

Բայց ի վերայ նոցա յարեան նախարարք բաղաքին, եթէ զնվ արդեւք փոխանակ կոոցն երկրպագեմք. ուսան՝ եթէ նշանի խաչին Քրիստոսի. զոր արարեալ կանգնեցին ի վերայ վայելուչ բլրոյն յարեւելից կողմանէ բաղաքին, մեկուսի բաժանեալ եւ նա փոքրագոյն գետով: Եւ երկրպագեցին ամենայն բազմութիւնն ընդ առաւաւտն նոյնպէս ի տանեաց իւրաքանչիւր: Բայց յորժամ ելեալ ի բլուրն տեսին փայտ կոփեալ՝ ոչ նարտարաց ինչ զործ, յոլովք բան զսակաւս արհամարհեցին, իբր թէ այնպիսեաւ լի իցէ ամենայն անտառն նոցա. Եւ բողեալ ի բաց գնացին: Իսկ բարերարին Աստուծոյ նայեցեալ ի գայրակղութիւն նոցա, առաքեաց յերկնից սիւն ամպոյ, եւ լցաւ լեռնն բուրմամբ անուշահոտութեամբ. Եւ ծայն բազմութեան սաղմոսերգուաց լսելի եղեւ բաղցը յոյժ եւ ծագեաց լոյս տպաւորութեամբ խաչի ըստ ձեւոյ եւ չափոյ փայտեղինին, եւ կալով ի վերայ նորա հանդերձ երկուտասան աստեղաւք. յոր ամենեցուն հաւատացեալ, երկրպագեցին նմա: Եւ յանմ ենտէ զարութիւնք բժշկութեան կատարէին ի նմանէ:

Իսկ երանելին նունէ ել գնաց աշակերտել զայլ եւս գաւառսն Վրաց յանապակ լեզուեն, շրջելով անպանունարար եւ առանց աւելորդաց, աւտարացեալ յաշխարհէ եւ որ ի սմա. կամ թէ նշմարտագոյն ասել՝ ի խաչ ելեալ, ի կրութիւն մահու զկեանսն առնելով, բանի վկայ բանին Աստուծոյ, եւ յաւթարութեամբն իւրով՝ որպէս արեամբ պսակեալ: Զոր համարձակիմք ասել, Առաքելուիի եղեալ, բարողեաց ի կղարջաց սկսեալ առ դումբք. Ալանաց եւ կասրից մինչեւ ի սահմանս Մասքրաց, որպէս ուսուցանէ քեզ Ագարանգեղոս: Բայց մեք դարձուք անդրէն ի պատմութիւն Տրդատայ յարձակմանն ի Պարսս:

Յայնմ ժամանակի ապստամբեաց յարքային Հայոց մի ոմն ի նախարարաց մեծամեծացն, Մերուժան անուն Արծրունի. եւ չոգաւ եկաց առաջի թագաւորին Պարսից Շապիոյ, եւ դներ ընդ նմա ուխտ երդմամբ, զի յաւիտեան ծառայ լիցի նմա: Նախ ուրացաւ ի կենացն իւրոց՝ զոր յԱստուածն ուներ. զի երող զարէնս բրիստոնէութեան, եւ խոստովան եղեւ վասն ամձին իւրոյ՝ թէ չեմ բրիստոնեայ, եւ կալաւ զարէնս մազդեզանցն, այսինքն զմոգուցն. եպագ երկիր արեգական եւ կրակի, եւ խոստովան եղեւ՝ թէ աստուածք այն են՝ զոր թագաւորն Պարսից պաշտէ: Եղ ուխտ ընդ Շապիոյ արքային Պարսից յայնմ հետէ. թէ իցէ եւ կարասցէ յաղբել Շապուհ Հայոց, եւ ունել զաշխարհն, եւ ինձ դարձ լիցի յիմ աշխարհն եւ յիմ տունն, նախ ես՝ սաէ՝ շինեցից ատրուշան յիմում տանն սեպիականին, այս ինքն տուն կրակին պաշտելոյ: Եւ կեանս եւ մահ դներ ընդ նոսա, խոստացեալ բանիւք եւ արդեամբք: Եւ զզաւրսն Պարսից պատրաստէին առաւել եւս քան զառաջինն, եւ առաջնորդ ունելին զշարագործն Մերուժանն, ասպատակել յաշխարհն Հայոց: Յանկարծաւրէն այրացաւեր զերկիրն Հայոց առնելին առաջնորդ Մերուժանաւ. զարս տային ի կոխումն փղաց, եւ զկանայս ընդ ցից սայլից հանելին. առնուին կոտորէին զամենայն բնակիչսն վերնագաւառացն Հայոց:

Մինչ դեռ թագաւորն Արշակ ի կողմանսն ստորին գաւառացն յԱնգեղ տանն էր յուտեստ, զմինաշխարհն քանդեալ րրեալ զարբքն Պարսից ապականէին: Ապա զաւրաժողով լիներ Վասակ զաւրավարն Հայոց, եւ որ հասին ի ժամանակի անդ ի ձեռն նորա տասն հազար հեծեալ ընդիր ընդիր եւ քաջ այրեւահ, կազմ զինու եւ բազում պատրաստութեամբ, եւ հանդերձ նորբաւ խաղայր, ի կիրք ճգեալ հասանէր զաւրացն Պարսից: Խսկ իրբեւ զգացին զաւրավարքն զաւրաց թագաւորին Պարսից՝ եթէ զաւրաժողով է ի վերայ նոցա զաւրավարն Հայոց Վասակ, զմնացորդս աշխարհին զերփեցին զերփեցին առին եւ փախեան յաշխարհն իւրեանց նեպով տագնապաւ: Ապա զհետ կրբէր Վասակ Մամիկոնեան, եւ երթայր հասանէր նոցա.

TEXTS

չուեին ի սահմանս Ատրպատականին: Խսկ զարքն քազաւորին
Պարսից քողին զգերին, եւ փախստական լինէին հանդերձ
Մերուժանաւուն: Եւ քափէր անչափ եւ անքիւ զամենայն զառեալ
ի գերութիւնն, եւ դառնային խաղաղութեամբ առ քազաւորն
Արշակ:

King Շարս questions Aršak (Book IV, 54)

Ապա կոչեաց քագաւորն Պարսից Շապուհ զդիւթ-սն եւ զաստեղագէտսն եւ զբաւդեայսն. խաւսէր ընդ նոսա եւ ասէր՝ եթէ ես քազում անգամ կամեցայ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, եւ նա համակ անարգեաց զիս: Եւ եդի ընդ նմա ուխտ խաղաղութեան, եւ երդուաւ ինձ յիւրեանց աւրէնս քիստոնէուրեանն ի գլխաւորութիւն այնմ՝ զոր աւետարանն կոչեն. նախ այն երդմանն ստեաց: Ես նմա բիւր քարիս խորհեցայ որպէս հայր որդույ կատարել նմա, եւ նա ինձ չար ընդ քարւոյ հատոյց: Խսկ ես կոչեցի զերիցունս եկեղեցւոյն Տիսփոնի քաղաքի, եւ կարծեցի թէ նոքա նենգութեամբ ինչ ետուն նմա զերդումն եւ ետուն ինձ ստել: Եւ պատուհասեալ զնոսա որպէս զմահապարտս, խսկ ասաց ցիս Մարի երէց գլխաւորն նոցա, ասէին՝ թէ մեք արդարութեամբ տուաք նմա զերդումն. բայց եթէ նա ստեաց, նոյն աւետարանն ածէ զնա առ ուս ձեր: Եւ ես նոցա ոչ լուայ, եւ ետու հրաման եւթանատուն զնոսա ի մի գուր փողոտել, եւ զուսումնակիցս նոցա հանել ընդ սուր: Զաւետարանն՝ յոր երդուաւ Արշակ արքայ, կապեցի շորայիւր, եւ կայ ի գանձի իմում: Բայց քանիքն Մարիս երիցոյ ուշ եղեն ինձ. եւ յիշեցի զի ասէր՝ թէ մի սպանաներ զմեզ, այլ ես գիտեմ՝ զի նոյն աւետարանն ածէ զԱրշակ արքայ ի ծումկս քո: Ահաւասիկ քանք արդարութեամբ կատարեցան, զոր ասէրն: Բայց Արշակ արքայ Հայոց այս երեսուն ամ է Արեաց՝ զի ետուն ընդ նմա նակատս, եւ յաղթել եւ ոչ մի ամ կարացաք. Եւ ելեալ է եկեալ ոսիւր իւրովք: Բայց թէ գիտէ՝ թէ յայսմ հետէ կայցէ յուխտին իմում եւ ի հնազանդութեան քարեաւ ուխտի, մեծապէս մեծարանաւք արձակէի զնա խաղաղութեամբ յիւր աշխարհն:

Խսկ քաւդեայքն ետուն նմա պատախանի եւ ասէն. Թող մեզ այսաւը, եւ վաղիւն պատախանի արասցուք քեզ: Խսկ ի վաղիւ անդր ժողովեցան եկին ամենայն քաղեայքն եւ աստեղագէտքն, եւ ասեն ցարքայն. Այժմ զի եկեալ է առ քեզ քագաւորն Հայոց Արշակ, զիարդ խաւսի ընդ քեզ, կամ զինչ ձայն ածէ, կամ զիարդ ունի զանձն: Ասէ արքայն. Իբրեւ զմի ի

ծառայիցն իմոց համարի զինքն, իոդ ոտից իմոց շանայ լինել: Ասեն նորա. Առ արա զոր ասեմքս քեզ. պահեա դու զնոսա աստեն, եւ առաքեա դու դեսպանս յերկիրն Հայոց, եւ տուր քերել անտի իոդ ի սահմանացն Հայոց իբրեւ քեռինս երկուս, եւ կահոյր մի ջուր: Եւ հրաման տացես հարկանել զկէս խորանի յատակ ի քերեալ հոդոյն Հայոց. եւ առցես քեզէն զաեռանէ արքային Հայոց Արշակայ, եւ տարցես նախ յայն տեղ՝ որ քնակ իսկ իցէ հոդն. եւ հարցես ցնա բանս: Եւ դարձեալ առցես դու զաեռանէ նորա, եւ տարցես ի հայ յատակսն ի հարեալ հոդոյն. եւ լուրիցես դու բանս ի նմանէ, եւ ապա գիտասցես դու՝ եթէ կայ յուխտի քո եւ պահէ զդաշինս քո թէ ոչ՝ յետ արձակելոյ քո զնա ի Հայս: Ապա թէ ի վերայ հայ հոդոյն խիստ ինչ բարքառեսցի, գիտասչիր՝ զի որ աւր հասանէ յերկիրն Հայոց, զնոյն ձայն ածէ ընդ քեզ, եւ զնոյն պատերազմ նորոգէ ընդ քեզ, զնոյն ճակատս եւ զնոյն բշնամուրիւն յուզէ:

Ապա բագաւորն Պարսից, բամզի զայս լուեալ ի բաւդէիցն, տանիկ ուղուուր արձակէ ի Հայս արս զիոդոյ եւ զջրոյ, զի եկեսցեն քերցեն նմա զիմայսն: Եւ ընդ սակաւ աւուրս եկին քերին զայն ինչ, զորմէ յդեացն: Ապա հրաման տայր բագաւորն Շապուհ՝ զկէս յատակին իւրոյ խորանին հարկանել ի քերեալ հոդոյն Հայոց, եւ զցուրն ցանել ի վերայ նորա, եւ զկէսն ի նոյն հոդն զիւրոյ քնակութեան երկրին բողուլ: Եւ ես ածել զԱրշակ արքայ Հայոց զառաշեւ իւրով, եւ զայլ մարդիկն ի բաց հրամայեաց կացուցանել. եւ զաեռանէ առեալ՝ շրջէր նեմելով:

Եւ երբեւեկս առեալ ընդ խարանն, առէ ցնա, յորժամ ի պարսիկ ի հոդոյն ի վերայ նեմէին թէ՝ Ընդէր եղեր իմ բշնամի, Արշակ արքայ Հայոց. զի ես որպէս որդի սիրեցի զեկո, եւ կամեցայ տալ զբեզ զդուստր իմ ի կմութիւն, եւ որդի ինձ առնել զբեզ. իսկ դու խստացար ընդ իս, եւ քովք կամաւք՝ առանց իմոց կամաց՝ եղեր ընդ իս բշնամի. եւ այս լի երեսուն ամ է՝ զի պատերազմնեցար ընդ իս:

Ասէ Արշակ արքայ, թէ Մեղայ քեզ եւ յանցեայ. զի ես եկի եւ կոտորեցի, եւ յաղթեցի բշնամեաց քոց. եւ ակն ունեէ ի քէն

պարզեւ կենաց, եւ թշնամիք իմ հրապուրեցին զիս, եւ արկին երկիւղուկ ի քէն, եւ փախուցին ի քէն: Եւ երդումն իմ, զոր երդուայ քեզ, յառաջ ած զիս. եւ եկի աւասիկ առաջի քո: Եւ աւասիկ ծառայ քո ի ձեռս քո կամ. զինչ եւ պէտք է քեզ արա զիս, զինչ եւ կամ իցէ. սպան զիս, զի ես ծառայ քո առ քեզ կարի յանցաւոր եմ, մահապարտ եմ:

Իսկ Շապուի արքայ առեալ զանոանէ նորա, շրջէր նեմեկով, ի չքմեղս առեալ զնա ածէր ի հայակողմն ի հողն հարեալ յատակն: Իսկ իբրեւ յայն տեղի հասանէր, եւ զիայ զիողն կրիւր, մեծամեծս ըմբոստացեալ հպարտացեալ՝ այլ ձայն շրջէր. սկսանէր խաւսել եւ ասել. Ի բաց կաց յինէն, ծառայ չարագործ տիրացեալ տերանցն բոց. այլ ոչ բողից զքեզ եւ որդւոց բոց զվրէժ նախնեաց իմոց, եւ զմահն Արտեւանայ արքային: Զի այժմիկ ձեր ծառայից զմեր տերանց ձերոց զրարձ կալեալ է. բայց ոչ բողից, եթէ ոչ տեղիդ մեր առ մեզ եկեսցէ:

Իսկ դարձեալ առնոյր զանոանէ, դարձեալ տանէր յայն հոդ Պարսից. ապա աշխարէր զասացեալսն, խոնարիէր բուռն հարկանէր զոտից նորա, մեծապէս ապաշխարելով զդշմամբ զասացեալ բանսն: Իսկ յորժամ առեալ զանոանէ զնա տանել ի հայ հողն, եւս խստագոյն բան զառաշինսն բարբառէր. իսկ դարձեալ միւսանգամ հանէր յայնմ հոդոյն, բաիւք յապաշխարութիւն դառնայր: Յայգուէ մինչեւ երեկոյն այնպէս շատ փորձ փորձեաց զնա. զի իբրեւ ի վերայ հարեալ հոդոյն տանէր, խստացեալ ամբարտաւանէր. իսկ ի վերայ բուռ զետնոյն յատակին՝ եւ կայր, ի զդշումն դառնայր:

Իսկ իբրեւ երեկոյ եղեւ ժամ ընթրեաց թագաւորին Պարսից, բանզի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին բազմական անդէն ընդ նմին առ նմա ի նորին տախտին արկանել բազմական, աւրէնք էին՝ զի թագաւորին Պարսից եւ թագաւորին Հայոց ի միում տախտի բազմէին ի միում զահուս: Իսկ այն աւր նախ զտող թագմականացն թագաւորացն, որ անդն էին, զամենեցունց կարգեցին. հուսկ յետոյ զկնի ամենեցունց ի ներբոյ բոլորին զԱրշակայ բազմական առնէին, ուր զիայ հոդն

յատակն հարեալ էր: Նախ ամենենքեան իբրեւ բազմեցան յիւրաքանչիւր չափու, յնտոյ ածեին բազմեցուցամեկն զարբան Արշակ: Արդ եկաց բազմեալ ուռուցեալ վայր մի. իսկ յոտն եկաց, ասէ ցրագաւորն Շապուի. իմ այդ տեղի ուր դուդ ես բազմեալ. յոտն կաց այդի, բոդ ես այդր բազմեցայց, զի տեղի ազգի մերոյ այդ լեալ է. ապա եթէ յաշխարհն իմ հասից, մեծամեծ վրէժս իմադրեցից ի քեն:

Ապա տայր երաման Շապուի արքայ Պարսից՝ բերել շղթայս եւ արկանել ի պարանոցն Արշակայ եւ յոտս եւ ի ձեռս նորա երկարս, եւ խաղացուցանել զնա ի յԱնդմըշն զոր Անուշ բերդն կոչեն, եւ պնդեալ զնա մինչեւ անդէն մեռցի: Եւ եղեւ ի վաղին անդր ետ երաման Շապուի արքայ՝ ածել զառաշեաւ իւր զՎասակ Մամիկոնեան զզաւրավարն սպարապետն Հայոց մեծաց, սկսաւ պատուիհասել զնա. բանզի էր Վասակ անձամբ փոքրիկ, ասէ ցնա արքայն Պարսից Շապուի. Աղուէս, դու էիր խանգարիչ՝ որ այսչափ աշխատ արարեր զմեզ. դու ես այն՝ որ կոտորեցեր զԱրիս այսչափ ամս, եւ զի գործես. զմահ աղուեսու սպանից զքեզ: Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի ասէ. Այժմ ք տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ, ոչ առեր զչափ մեծութեան իմոյ. զի ցայժմ ես քեզ առեւծ էի, եւ արդ աղուէս. Բայց մինչ ես Վասակն էի, ես սկայ էի. մի ոտնս ի միոյ լերին կայր, եւ միւս ոտնս իմ ի միոյ լերին կայր. յորժամ յաջ ոտնս յենուի, զաջ լեառն ընդ գետին տանէի. յորժամ ի ձախ ոտնն յենուի, զախ լեառն ընդ գետին տանէի: Ապա հարցաներ բագաւորն Պարսից Շապուի եւ ասէ. Աղէ՛ տուր ինձ գիտել, հիվ են լերինքն այնոքիկ՝ զորս դուն ընդ ունչ տանէիր: Եւ ասէ Վասակ. Լերինքն երկուք, մի դու էիր, եւ մի բագաւորն Յունաց: Այն մինչ տուեալ էր ինձ Աստուծոյ, զքեզ ընդ գետին տանէի եւ զբագաւորն Յունաց, մինչեւ արինութիւն հաւրն մերոյ ներսէսի հանգուցեալ էր ի վերայ մեր, եւ Աստուծոյ զմեզ ի ձեռանէ չէր բողեալ. մինչեւ զնորա բանն արարաք, եւ խրատ նորա եկաց առ մեզ, գիտացաք տալ քեզ խրատ, մինչեւ մեզէն աչաւք բացաւք ամկաք ի խորխորատ: Արդ զինչ եւ կամիս արա: Ապա ետ երաման

TEXTS

քագաւորն Պարսից մորթել զզաւրավարն Հայոց Վասակ, եւ զմորթն հանել եւ լնուլ խոտով, եւ տանել ընդ նոյն բերդ յԱնդմըշն՝ որ Անյուշն կոչեն, ուր արգելին իսկ զբագաւորն Արշակ:

TEXTS

The destruction of the ecclesiastical institutions established by the patriarch Nersēs (Book V, 31)

Խակ թագաւորմ Հայոց Պապ, թէպէտ եւ սպան գհայրապետն աշխարհին Հայոց գներսէս, սակայն ոչ յագեցաւ մահուամբ նորա, այլ շամայր այսպէտ՝ թէ զինչ միանգամ կարգք իցեն ուղղութեան ի ներսիսէ եղեալ յեկեղեցւոցն՝ եղծեսցէ եւ խանգարեսցէ: Եւ սկսաւ նախանձ Վարել ընդդէմ յառաջազոյն կանոնեցն ի նմանէ. եւ սկսաւ հրաման տալ յայտնապէս յաշխարհին աւերել զայրենոցն եւ գորրանոցն՝ զոր շինեալ էր ներսէս ի գաւառս գաւառս, եւ աւերել զկուսաստանս ի գաւառս գաւառս եւ յաւանս յաւանս պարսպեալս եւ ամրացեալս, որ նորին ներսիսի էր շինեալ: Քանզի յիւրում կենդանութեան երանելոյն ներսիսի էր շինեալ. շինեաց զայն կուսաստանս յամենայն գաւառս, զի որ միանգամ կուսանք եւ հաւատացեալք իցեն՝ անդր ժողովեսցին ի պահս եւ յաղաւթս, եւ կերակրել յաշխարհէ եւ յիւրաքանչիւր ընտանեաց: Զայն աւերել հրամայէր Պապ թագաւորն, եւ զկուսանսն հաւատացեալս տայր հրաման ի խառնակութիւն պղծութեան:

Եւ յամենայն աւանս էր շինեալ նորին ներսիսի եւ հիւանդանոցս, յամենայն կողմանց եւ ոռնիկս եւ դարմանս կարգեալս, եւ արս հաւատարիմս բողեալ տեսուչս հիւանդացն եւ աղքատացն. Առյնպէս եւ այնոցիկ յաման արարեալ ոքք երկիւդածք էին յԱստուծոյ, ոքք գաւաստանացն յաւիտենականացն եւ գալստեանն Քրիստոսի սպասէին: Զվերակացուն հալածէր թագաւորմ յիւրաքանչիւր տեսչութենի, եւ զտեղիսն ի բաց աւերէր: Զոր վերակացուն կարգեալ էր յաղագս չքաւորացն եւ աղքատաց տեսուչ, զնոսա ի բաց հալածէր. եւ հրաման տայր ամենայն աշխարհի իշխանութեանն իւրոյ. Աղքատքն բայց երէ ի մոյր ելցեն. այլ անդր ոք իմչ մի իշխեսցէ տանել, երէ ոչ նոքա եկեսցեն ժտեսցեն աղաշեսցեն, ապա թէ գտանել հազի իմչ կարասցեն: Եւ զկարգս պտղոյն եւ զտասամորդացն՝ ոք ի նախնեացն կարգեալ սովորութիւն էր տալ յեկեղեցին, վասն ամորիկ հանէր հրաման ընդ աշխարհ՝ զի մի ոք տացէ:

Եւ յաւուրսն ներսիսի հայրապետի ոչ ոք իշխէր ի նմանէ հանել կամ քողով զկին իւր զամուսին յամենայն երկիրն Հայոց, զոր միանգամ քաւզով կամ պսակաւ հարսանեացն արինութեամբ առեալ էր. եւ ոչ այլ առնել միւսանգամ իշխէր ոք համարձակել: Եթէ յանկարծ մեռանէր ոք, ոչ ոք իշխէր անյուսութեամբ արտաքոյ կարգի կանոնի եկեղեցւոյ լալ զմեռեալն. եւ ոչ կոծ ոք դնէր կամ աշխարան մեռելոյն, եւ ոչ ձայնս ոք արկանէր ի վերայ մեռելոյն յաւուրսն ներսիսի. այլ լոկ արտասուաւիք եւ ըստ արժանի սաղմոսիւք եւ արինութեամբ, կանքեղաւիք եւ մոմեղինաւիք լուցելովք զմեռեալսն յուղարկէին: Խսկ յետ մահուան նորա այնուհետեւ ամենայն մարդ առին հրաման համարձակութեամբ ի քագաւորէն, քողով զկանայս զամուսինս իւրեանց. էր զի մի այր տասն կին փոխէր. եւ առ հասարակ յանաւրէնութիւն դարձան միանգամայն: Ապա յետ մահուան ներսիսի յորժամ զմեռեալսն լային, փողովք եւ փանդուաւիք եւ վնաւիք զկոծսն պարուցն կաբաւելով, զտիզսն հատեալս, զերեսս պատառեալս, արք եւ կանայք պղծութեամբ նիւաղութեամբ պարուիք դէմ ընդդէմ հարկանելով, եւ կամ ափս հարկանելով, զմեռեալսն յուղարկէին:

Խսկ յամսն ներսիսի զաղբատս ընաւ ամենեւին ի մոյր ոչ տեսանէր ընդ ամենայն սահմանսն Հայոր. այլ անդէն ի հանգստեան նոցին, այս ինքն յարկանցնսն, ամենայն մարդիկ տանեէն զամենայն պիտոյն նոցա. անդէն խսկ անկարաւտ յամենայն ումերէ լցեալ էին: Խսկ յետ մահուն քահանայապետին թէ առնելոր որ համգիստ աղբատացն, մեծ պատիժս կրէր ի քագաւորէն:

Խսկ յաւուրսն ներսիսի ընդ ամենայն երկիրն Հայոց կարգք պաշտաման եկեղեցւոյն մհծապէս պայծառացեալ էր, եւ քագմութիւն սրբոց պաշտամէիցն կանոնելոցն: Եւ յիշատակ սրբոց վկայից յաւուրս նորա յամենայն տեղիս Հայոց մհծախումբ ժողովովք հանապազ պայծառանային, եւ պատիհ հարցն եպիսկոպոսաց յամենայն գաւառս Հայոց յանախէր ըստ արժանի իւրեանց. եւ կարգք վանականաց եւ ի շենս եւ յանշէնս

առ հասարակ ծաղկեալ: Այլ ամենայն եղծեալ ապականեցաւ խանգարեցաւ յետ մահուան նորա:

իսկ յաւուրս քահանայապետութեան ներսիսի ամենայն գաւառք Հայոց յամենայն ի շեն եւ ի գեւդս յամենայն կողմանս Հայոց առ հասարակ ի հրամանէ քահանայապետին էին շինեալ աւտարատունք հիւանդանոցք աւտարանոցք. եւ ամենայն մարդիկը երկրին Հայոց էին պտղարերք եւ ողորմածք առ ի յիշել զաղքատս եւ զնեղեալս, զտառապեալս եւ զաւտարս, զհարստահրս, զնշղեհս, զպանդուխտս, զիհրս, զանցաւորս. եւ էր նոցա կարգեալ վերակացուս սրբոյն ներսիսի, եւ դարմանս ի տեղեաց տեղեաց: իսկ յետ մահու նորա աւերեաց զայն ամենայն բագաւորն Պապ, եւ անարգեաց զպատիւ եկեղեցւոյ, եւ բազում ինչ կարգ եւ կանոնաց ուղղութեան յարինուածոց՝ զոր եղ հայրապեան ներսէս, եւ անցեալ դարձեալ ի մոռացաւնս զամենայն կարգեալն տապալէր: Յետ նորա ելիցն յաշխարհէս բազում գաւառք Հայոց եւ բազում մարդիկ ի հնութիւն դիւապաշտութեան դարձան եւ ընդ բազում տեղիս Հայոց կուռս կանգնեցին ի համարձակութենէ բագաւորին Պապայ. զի ոչ գոյր յանդիմանիչ, եւ ոչ ոք էր այն՝ յորմէ խիթային. զինչ եւ կամէին գործել, համարձակութեամբ գործէին. բազումք պատկերս կանգնեալ՝ երկիր պագանէին:

Եւ եհատ եւս յարբումիս Պապ բագաւոր զիող եկեղեցւոյն, զոր տուեալ էր բագաւորին Տրդատայ առ մեծաւն Գրիգորիւ քահանայապետիւ ի սպաս պաշտաման եկեղեցւոյն ընդ ամենայն երկիրն Հայոց: Զի յեւթն հողոյն զիինզն հատամէր յարբունիս, եւ զերկուսն միայն բողոյր, երկուս հոդս: Եւ ըստ հողոյն բողոյր երկուս երկուս առ գեւդ մի երէց եւ սարկաւագ, եւ զայն՝ սպասու կացուցանէր յիւր ի ծատայութեան զեղրարս եւ զորդիս երիցանցն եւ սարկաւագացն: Զի նմա այսպէս բուեցաւ՝ երէ զայն չար ինչ կամացն հենուկս ներսիս առնիցէ ի կինդանեաց առ մեռեալս, վասն բշնամութեանն զոր ումեր ընդ նմա: Եւ զայն ոչ ածէր զմտաւ՝ թէ զանձն կորուսանէ: Եւ ի ժամանակին նուազէին ամանայն կարգք եկեղեցւոյ պաշտամանն սպասուցն յամենայն երկիրն Հայոց:

Vocabulary

Armenian - English

This vocabulary contains all the words in the preceding passages for reading plus all the additional words and forms in Meillet's *Wörterverzeichnis*.* But this is not a complete dictionary, and for many words only those particular meanings which they have in these texts are listed. For further reading a more comprehensive dictionary will be necessary. For a few nouns and adjectives only the nominative case is given: such words are rarely, if ever, found in a declined form other than the nom. or acc. plural.

III

աբբա	abba (Aramaic for "father")
Աբիաթար	Abiathar
Ագաթանգելոս	Agathangelos
ազանիմ, ազայ	to dress (oneself), put on; lodge, spend the night
Ադամ, -այ	Adam
ազատ, -աց	free, independent, noble; vast
ազատանամ, -ացայ	to be free, delivered, saved; to be ennobled
ազատանի, -ւոյ	the nobility, aristocracy; freemen (collective form)
ազատիմ, -եցի	to free, save; to emancipate; to exempt
ազատեցուցանիմ, -ուցի	to free, etc.
ազատորեար, -ոյ	the freemen; the nobility (col- lective form: ազատ + որեար)

---

* M, pp. 144-212.

VOCABULARY
Armenian - English

ազատութիւն, -եան	freedom
ազգ, -աց	people, nation, tribe, family
ազգական, -աց	kinsman
ազգի, ազգի	various
ազդը, ազդեր	leg; back, shoulder
ազն, ազին, ազինք, ազնոց	nation, people; kind, species
ազնիւ, ազնուի, -աց	noble, fine
ազնուական, -աց	noble, fine
Արենք, Արենաց	Athens
Արենացի, -ւոց	Athenian
արռո, -ոց	chair; throne
Աժդահակ	Azhdahak
Ալան, -աց	Alan
ալեւր, ալեր	grain, meal
ախորժեմ, -եցի	to like, to find pleasing
ախոյնան, -ենից	champion
ախոտ, -ից	illness, disease
ախտաժետ, -աց	sick, ill
ածեմ, ածի	to lead, conduct, bring
ակամայ	unwillingly
-ական	adjective suffix, e.g.
	պատուական
ականեմ, -եցի	to look (at), see
ականի, -ւոց	one who has eyes; seeing
ականջալուր	one who has heard with his
	own ears (ականջ + լուր)
ականջք, ականջաց	cars (plural of ումեմ)
ակն, ական	eye (N.pl. աչք); spring, source
	(N.pl. ակունք); precious
ակն ումել	stone, gem (N.pl. ականք)
ահ, -ից	await, hope for, count on
ահա (interjection)	fear, awe; զահի հարկանիմ I
ահազին, ահազինի, -ից	am fear-stricken
	bethold! lo!
	fearful

VOCABULARY
Armenian - English

ահարկու, -աց	fearful
ահաւադիկ (interjection)	behold (ահա + աւադիկ)
ահաւանիկ	"
ահաւասիկ	"
ահեղ, -ից	terrible, terrifying, fearsome
աղ, -ից	salt
աղագաւ, յաղագս (with Gen.)	on account of, because of; for the sake of, concerning
աղախին, աղախնոյ	maid-servant
N.pl. աղախնայք	
աղաղակեմ, -եցի	to shout, cry
աղամ, -ացի	mill, grind
աղանդ, -ոց	sect
աղաչեմ, -եցի	to beg, implore, supplicate, entreat
աղաւաղեմ, -եցի	to corrupt, tarnish, spoil
աղաւթեմ, -եցի	to pray
աղաւթք, աղաւթից (pl. noun)	prayer
աղաւնեակ, -եկի	յաղաւթս կամ, pray
աղաւնի, -եաց	dove, pigeon
աղքեւր, աղքեր	dove, pigeon
աղեղն, աղեղան	spring, fountain, source
աղեղնաւոր, -աց	bow
աղետք, աղետից	archer
աղերս, -ի, -իւ	misfortune, misery; compas- sion, pity
աղէ (interjection)	prayer, supplication,
աղի, -ւոց	request; աղերսալից
աղխ, -ից	praying (cf. -լից)
աղիսամաղի, -ի	ho! ho there!
աղուէս, աղուեսու	salty
աղջաղչ	baggage, equipment; suite, train wars, baggage
	fox
	shadow, obscurity

VOCABULARY
Armenian – English

աղջամուղ, աղջամղի	shadows, darkness, obscurity
աղջիկ, աղջկան, աղջկունք	girl
աղջկորդի	son, illegitimate son (աղջիկ + որդի)
աղտք, աղտից	ordure, dung; soil
աղտաղտին	dirty
աղտաղտուկ, -ոյ	dirty
աղտեւք, աղտեր	morass, marsh, swamp
Աղփե, Աղփեայ	Alpheos
աղքատ, -աց	poor
աղքատութիւն, -եան	poverty
անհմ, -եցի	to wax, increase, grow
ամ, -աց	year; ամ յամէ yearly
աման, -աց	vase, pot, vessel
ամաշիմ, -եցի	to be ashamed, confounded (cf. ամարք)
ամառն, ամարայնոյ	summer
ամարանց, -աց	summer-dwelling
ամաւք, -ոյ	shame
ամբանամ, ամբարձի	to lift up, raise; arise, climb (aor. ամբարձայ)
ամբաստամիմ, -եցի	to accuse
ամբաստանութիւն, -եան	accusation
ամբարտաւամիմ, -եցայ	to be proud, haughty
ամբոխ, -ից	crowd, host, multitude; tumult
ամին-	all, every (as first member of a compound)
ամինագետ	all-wise, all-knowing, omniscient (ամին + գետ)
ամինակեցոյց	who gives life to all
ամինայն, -ից	all, every
(pl. ամիներեան, ամիներին)	which extinguishes everything (cf. շիզուցանին)
ամինաշիզոյց	all-merciful
ամինաշնորհող	

VOCABULARY
Armenian - English

ամենելին	(adv.)	completely, entirely, absolutely
ամենեքեան		all (N. pl. of ամենայն)
ամենեքին		all (N. pl. of ամենայն)
ամէն		amen
ամիս, ամսոյ, ամսեան		month
ամուսին, ամուսնոյ, ամուսնի		spouse
ամուսնանամ, -ուցի		to marry
ամուսնացուցանենմ, -ուցի		to marry off, give in marriage
ամուսնութիւն, -եան		marriage
ամպ, -ոց		cloud
ամպրոպային		thundering
ամրանամ, -ացայ		to be fortified (from ամուր, -ոց firm, fortified)
այ	(interjection)	Oh!
այգ, -ու		morning, dawn; յայգուէ at dawn, in the morning
այգուն		at dawn; այգուն այգուն every day at dawn
այգեստան, -աց		vineyard
այգի, -եաց		vine, vineyard
այդ	(demonstrative)	that
այդր		there
այդրէն		in that same place
այժմ		now (այս + ժամ)
այժմիկ		now
այլ (also այդ) այլոց		other
այլազգի, -եաց		foreign, strange
այլակերպ, -ից or -աց		who has another form
այլայլեմ, -եցի		to alter, change
այլուստ		from another place
այլուր		somewhere else
այծ, -ից		goat
այծեամն, այծեման		kid, gazelle
այն	(demonstrative)	that
այնուհետեւ		hereafter, after that, thenceafter

VOCABULARY
Armenian – English

այնչափ	so much (cf. չափ)
այնպէս	thus (cf. -պէս)
այնպիսի, -եաց	such a
այո	yes
այպանեմ, այպանեցի	to mock at
այպն	derision, scorn, mockery;
	այպն առնեմ տո deride
	this
այս, (demonstrative)	evil spirit, demon
այս, -ոց	possessed (by demons), mad
այսահար	(cf. հարկանիմ, հարի)
այսահարիմ, -եցայ	to be possessed
այսաւր	today
այսիմքն, այս ինքն, այսիմքն է	that is, <i>id est</i>
այսուհետեւ	from now on, henceforth (այսու + հետեւ)
այսչափ	so much (cf. չափ)
այսպէս	thus, in this way (cf. -պէս)
այսպիսի, -եաց	of this kind, such
այսր	here, to this place
այսրէն	in this same place
այտի	from there (where you are)
այտնում, այտեայ	to swell, be bloated
այր, առն	man
այրացաւեր	burned, ravaged (cf. այրեմ and աւեր)
այրեմ, -եցի	to burn
այրենոց, -աց	an asylum for widows (from այրի)
այրենձի (and այրուձի)	cavalry (man-and-horse)
այրի, -եաց	widow
ան-	negative particle, first member of a compound
անպան, -աց	late, tardy

VOCABULARY
Armenian - English

Անահիտ, Անահտայ	Anahit (a goddess)
անաշխարհիկ, -աց	foreigner, expatriot, exile
անաշառ	impartial
անապակ, -աց	pure
անապատ, -աց	desert, uninhabited land
անառակ, -աց	prodigal, libertine
անառակութիւն, -եան	debauchery
անասուն, անասնոց	animal, beast (lit. not speaking, dumb, see ասկմ)
անարգ, -ից	unpraiseworthy, dishonorable
անարգեմ, -եցի	to dishonor, revile
անարժան, -ից	unworthy
անաւրէն, -ինաց	criminal, illegal
անաւրէնութիւն, -եան	lawlessness, iniquity, injustice
անգամ	times (as in "ten times")
անգղ, անգղղ	vulture, falcon
անգէտ, -աց	ignorant: յանգէտս ignorantly, stupidly, unknowingly
անդ	there
անդ, -ից	field
անադադար	endless, without end
անդամ, -ոց	limb, member, part
անդամալոյժ, -աց	paralytic, paralyzed, lame (cf. լուծանեմ)
անդարման, -ից	without remedy or cure
անդէն	there, in that same place (Adv.)
Անդմըշն	Andmeshn
անդունդք, անդնդոց (pl. noun)	abyss, precipice
անդուստ	thence, from that place
անդր	to that place
անդրամիկ, անդրամկաց	first-born, eldest
անդրէն	there, in that same place; then; again
աներան	non-Iran
անէծք, անիծից (pl. noun)	curse
անքափ	unfilled (cloth) (cf. քափեմ , turn, expand)

VOCABULARY
Armenian – English

անթիւ, -ուոց	numberless, innumerable
անիծամեմ, անիծի, 3 sg. անէծ	to curse
անիծող, -աց	curser
անիրաւ, -աց	unjust, iniquitous
անիրաւութիւն, -եան	injustice
անլոյս, -ից	dark
անձնունդ, -ոց	barren
անկայ, -ից	unstable, inconstant
անկանիմ, անկայ	to fall, drop; have recourse to, seek help from; lack
անկատար, -ից	incomplete, imperfect
անկարաւ, -ից	not in want, not indigent
անկարգ, -ից	1) disordered, chaotic 2) illicit
անկարգութիւն, -եան	disorder, chaos
անկիւն, -եան	angle, corner
անկողիմ, -ոց	bed, mattress
անհարթութիւն, -եան	irregularity; unevenness (cf. հարթ)
անհաւատ, -ից	faithless, pagan, unbeliever; unbelievable
անհաւատելի, -եաց	incredible, unbelievable
անհետ, -ոց	without trace
անհնարին	impossible; excessive, immense
անհոգ, -աց	careless, negligent
անձն, անձին	person, soul, self; often used as reflexive -self; յանձն առնել to recommend, confide, յանձն առնում to accept
անձնաւոր, -աց	self-existent
անձնեայ	strong, corpulent, of fine stature
անձիւ, -աց and -ոց	rain
անմարմին, անմարմնոյ	bodiless
անմիտ, -աց	mindless, stupid

VOCABULARY
Armenian - English

անմտութիւն, -իան	nonsense, stupidity
անյուսութիւն, -իան	hopelessness, despair
աննման, -ից	dissimilar, unlike (ան + նման)
անշեն, -աց	unbuilt: uninhabited; unprosperous
անշեջ, -աց	inextinguishable (cf. շիշանիս)
անշբութիւն, -իան	ugliness, deformity
անոյշ, -ից	sweet
անորդի, -ոց օր -իաց	childless
անորդութիւն, -իան	childlessness
անուանեմ, -եցի	to name
անուն, անուան	name
Անուշ	Anuš (Castle of Oblivion; cf. ուշ)
անուշահոտ, -ից	sweet-smelling (from անոյշ)
անուշահոտութիւն, -իան	sweet smell, pleasant odor
անշափ, -ից	immeasurable, unbounded
անպակաս, -ից	continual, perpetual, inexhaustible
անպանութարար	unadorned, simple, modest
անպատում	ineffable
անպատրաստ, -ից	unprepared
անպիտան, -ից	useless, unneeded
անսամ, -ացի (with dat.)	to listen, obey, pay attention, heed
անսկրմն, -մանց	sterile
անտառ, -ից	forest, woods
անտի	from there
անցանեմ, անցի	to pass through, by
անցաւոր, -աց	traveller
անցուցանեմ, ուցի	to cause to pass by, omit
աշակերտ, -աց	pupil, disciple
աշակերտասեր, -աց	who loves students
աշակերտեմ, -եցի	to teach

VOCABULARY
Armenian – English

աշխատ	trouble, woe, labour: աշխատ անհիմ to trouble, plague, torment
աշխատութիւն, -եան	labor, trouble, torment
աշխարան	a place for tears, lamentations
աշխարհիմ, -եցի	to lament, mourn
աշխարհ, -աց	land, world, earth, country, province
աշխարհագիր, -ոց	census
աշխարհական, -աց	worldly; native
աշխարհահեծ	bewailing the world
աշուն, աշնայնոյ	autumn
աշագեղ, -ոց	with beautiful eyes, good-looking
աշառեմ, -եցի	to have regard for someone, be partial to (աչք + -առ, see անմում)
աչք, աչաց	pl. of ակն, eye
ապա	adv. then, afterwards, later
ապա	when used as a noun must end in յ: ապայ; միմչեւ յապայ until now
ապակամեմ, -եցի	to ruin, destroy
ապակամիչ, -աց	destroyer, despoiler
ապաշխարհիմ, -եցի	to do penance, expiate
ապաշխարութիւն, -եան	penance, atonement
ապարանք, ապարանից (pl. noun)	palace
ապաքէն	truly, in effect, doubtlessly
ապստամբիմ, -եցի	to revolt, rebel
ապտակ, -աց	slap, box on the ear; -ս համեմ, box the ears
ապրեցուցանեմ, -ուցի	to save, rescue from danger (fact. of ապրիմ, -եցայ, be saved, escape, live)
աք, -ոյ	right, right hand

VOCABULARY
Armenian - English

աջողեմ, -եցի: յաջողեմ	to cause to succeed, to cause to prosper, favour with success, prosperity
աջողութիւն, -եան: յաջողութիւն	success, prosperity
առ	prep. to, near, beside, etc.
առագաստ, -ից	veil, curtain, hanging: wedding-chamber: որդի or մանուկ առագաստի, groomsman
առալի, -աց	proverb
առանձինն	simple, alone
առանց (with gen.)	without
առաչաւր	ghost, specter, apparition (առ + աչաւր)
առաջ (with gen.)	before
առաջաւորութիւն	proposition, offer
առաջի	front (side); adv. before, in front of; prep. before, in front of (with gen.)
առաջի դնեմ, եղի	to propose, offer, produce, declare, institute
առաջին	first
առաջնորդ, -աց	leader, chief
առաջնորդեմ, -եցի	to lead, guide, conduct
առաջնորդութիւն, -եան	leadership, guidance
առասպելաբանեմ, -եցի	to mythologize, compose fables
առասպելեմ, -եցի	to mythologize, compose fables
առաստաղ, -աց	ceiling
առաւատ, -ու	morning
առաւել	more (cf. աւելի)
առաւելում, առաւելի	to increase; repeat, do again
առաքեմ, -եցի	to send
առաքեալ, -ելոց (participle)	apostle
առաքելական, -աց	apostolic
առաքելուիի, -եաց	female apostle
առաքիչ, -աց	sender

VOCABULARY
Armenian - English

առեւծ օր առիւծ, -ու	lion
առներել (with gen.)	beside (cf. լնիկը)
առժամայն	transitory, momentary (առ + ժամ)
առիք, -աց	cause, occasion
առլնում, առլցի	to fill (cf. լնում)
առն	gen. sg. of այր
առնակին, -կնոց	married woman (առն + կին)
առնեմ, արարի	to make, do. Note the many compounds with առնեմ: see for example, այպն, աշխատ, անձն, աւար, բարի, երեկաւրս, լու, փառաւոր
առնում, առի	to take. Note the many compounds with առնում; see, for example, անձն, բաց, մեջ, չբմեղս, տեղի water, irrigate (cf. ռռողանեմ)
առողանեմ	health, soundness
առողջութիւն, -եան	needle
ասեղն, ասղան	to say, speak (the present առէ frequently is used for the aorist)
ասեմ, -ացի	Syrian (noun)
Ասոր, -ոց	Syrian (adj.)
ասորական, -աց	Syrian (adj.)
ասորի, -ոց	woollen (from ասր, ասու)
ասուի, -եաց	invasion
ասպատակ, -աց	to invade
ասպատակին, -եցի	stadium, arena; a measure of distance
ասպարէս, -աց (also ասպարէզ)	here
աստ (adv.)	astrologer (աստղ + գէտ)
աստեղագէտ, -աց	right here
աստէն	

VOCABULARY
Armenian - English

աստի	from here
աստիթամ, -աց	degree, grade; rank
աստղ, աստեղ	star
Աստղիկ, -ական	the Little Star (Venus)
Աստուած, Աստուծոյ (ած, այ)	God
Gen. Pl. աստուածոց	
աստուածական, -աց	divine
աստուածային, -ոց	divine
աստուածասէր, -աց	loving God
աստուածատուր, -ոց	god-given
աստուածեղեն, -աց	divine
աստուածութիւն, -եան	divinity
աստուածապաշտութիւն, -եան	piety, religion, worship (cf. պաշտիւմ)
աստուստ	from here; from right here
ասր, ասու	fleece, wool
ատամն, ատաման	tooth
ատեամ, ատեցի ան. ատել	to hate
ատեան, -ից	assembly, council
ատրուշան, -աց	fire-temple
Ատրպատական	Azerbaijan
արագ	quickly
արալէզ, -լիզի	a mythical animal that cures by licking (see լիզիւմ)
արամբի, -եաց	married woman, one who has a husband (from արամբ, inst. of այր)
արարած, -ոց	creature, created thing
արարի	aorist of առնիւմ
արարիչ, -աց	creator
արքենամ, -եցայ	become drunk
արքեցող, -աց	drinker
արքի	aorist of ըմպիւմ
արգանդ, -աց	womb
արգասիք, -եաց	effect, product

VOCABULARY
Armenian – English

արգելան, -աց	prison
արգելում, արգելի	to hinder, impede, obstruct
արդ	now; so, then
արդ, -ուց	shape; adornment (cf. զարդ)
արդար, -ոց	just, righteous
արդարել	really, truly
արդարութիւն, -եան	justice, right
արդեալք, արդելք	particle of interrogation; truly
արդեմ	right now
արդիւն, -եանց	deed, work
արեգակն, արեգական	sun (cf. արեւ)
արեւ, -ու	sun
արեւելք, արեւելից (pl. noun)	east, the East (արեւ + ելք)
արբուն, արբունց	awake, vigilant, watchful;
արժան, -ից	արբուն կամ, be awake worth, merit; worthy meri- torious; արժան է it is right, permitted
արժանաւորութիւն, -եան	prerogative, right
արժանի, -եաց	worthy
արի, -եաց	noble, valiant
արի, արիք	aorist imperative of յառնիս
արիւն, -եան	blood
Արիք, Արեաց	Aryans, Iranians
արծար, -ոյ	silver
արծարեղեմ, -դիմաց	silver (adj.)
արծարի, -եաց	silver (adj.)
արծարծանիս, -արծի	to excite, provoke, incite
արծուի, -եաց	eagle
Արծրունի, -եաց	Artsruni (Armenian family name)
արկանիս, արկի	to throw, cast, hurl
արկդ, արկեդ	box, chest
արհամարհեմ, -եցի	to scorn, disdain

VOCABULARY
Armenian – English

արձակիմ, -եցի	to free, untie, let go (from արձակ, loosed)
արմուկն, արմկան	elbow
Արշակ, -այ	Arshak (proper name)
Արշակունի, -եաց	of the family of Arshak, Arsacid
արշաւան, -աց	a measure of distance
արուեստ, -ից	art; trade, profession
արջան, -ոց	cow
արտ, -ոց	field
արտասուլից	tearful, weeping
արտասութ, արտասուաց (pl. noun)	tears (see արտաւը)
արտաւը	tears (undecided)
արտաքին, -քնոց	outer, exterior; foreigner, outsider
արտաքոյ	outside, out
արտաքուտ	from outside
արտաքս	outside
Արտեևան, -այ	Artevan (proper name)
արտօրայք, -այոց	fields
արքայ, -ից	king
արքայատուր, -ոց	given by the king
արքայութիւն, -եան	kingdom
արքունական, -աց	royal
արքունի, -եաց	royal
արքունիթ, -եաց (pl. noun)	the court
աւագ, -աց	great (in all senses of the word)
աւագանի, -ոյ	the great, the nobility
աւադիկ	behold!
աւագ, -ոյ	sand, powder
աւազակ, -աց	robber, brigand
աւազան, -աց	receptacle, basin
աւազուտ	sandy
աւան, -աց	town, village
աւանդեալք, -ելոց	traditions

VOCABULARY
Armenian - English

աւանդեմ, -եցի	to deliver, transmit, pass on
աւանդութիւն, -եան	tradition
աւանիկ	behold! look there!
աւասիկ	behold!, look here!
աւար, -աց, or -ից	booty; աւար առնեմ, to plunder
աւարեմ, -եցի	to plunder, pillage
աւգնական, -աց	helper
աւգուտ, աւգուի	use, profit, advantage
աւգուտակար	useful
աւդ, -ոց	air
աւելի, -եաց	more (cf. առաւել)
աւելորդ, -աց	superfluous; overflow, remainder
աւետ, usually աւետիք, -եաց	news, good news
աւետարան, -աց	the Gospel
աւետարանական, -աց	evangelical
աւետարանութիւն, -եան	evangelizing, preaching
աւեր	ruin; destruction
աւերեմ, -եցի	to ruin, destroy
աւերակ, -աց	ruined, destroyed; ruin, destruction, waste land
աւեր, -ից	place where one passes the night; hostelry, inn
աւծանեմ, աւծի	to anoint
աւճ, -ից	serpent
աւճան, -ից	assistance, means
աւն	interjection before արիք, onward! advance!
աւտար, -աց	other, stranger, foreigner
աւտարական	foreign, strange
աւտարանամ, աւտարացայ	to be estranged
աւտարանոց, -աց	hotel, inn
աւտարանուն, -տանց	hotel, inn
աւտարութիւն, -եան	foreignness,

VOCABULARY
Armenian - English

աւը, աւուր	day, period of 24 hours
աւրէնսդիր	legislator, legislative
աւրէնք, աւրինաց (pl. noun)	law, rule, right; found in the singular in the phrase: աւրէն է, it is lawful, proper
աւրինադիր	legislator
աւրինակ, -աց	example, model, design
աւրինուած	rank, station
աւրիորդ, -աց	maiden, virgin
աւրկանոց, -աց	leper asylum (cf. ուրկոս leprous)
աւրինեմ, -եցի	to bless, give benediction, consecrate
աւրինութիւն, -եան	blessing, benediction
ափ, -ոց	palm of the hand
ափն, ափին, -ունք	river, riverbank, side, edge

p

Բարելոն, -ի	Babylon
բագին, -ից	altar
բազկատարած	with open arms
բազմաժամանակեայ, -կեի	long-lived, of long duration
բազմանամ, -ացայ	to grow, increase
բազմացուցանեմ, -ուցի	to sit, seat, invite
բազմական, -աց	guest, one who sits at the table; seat, sofa
բազմիմ, -եցայ	to sit (or recline) at the table
բազմութիւն, -եան	host, multitude
բազուկ, -աց	arm
բազում, -աց	much, many
բաժ, -ից	tribute
բաժակ, -աց	cup, goblet
բաժանեմ, բաժանեցի	divide, separate

VOCABULARY
Armenian – English

բախտ, -ից	fate
բաղարշակերգ	festival of unleavened bread
բամ, բաս, բայ	I say, you say, he says
բայց	except (with ի + abl.): but
բան, -ից	word, speech; բան առ բան word by word
բանակ, -աց	camp; troop
բանակիմ, -եցայ	to encamp
բանամ, բացի	to open
բանքեր, -աց	messenger
բանեար	word (collective of բան)
բանջար, -աց or -նց	vegetables, greens, beets
բանջարանաշակութիւն, -եան	the tasting or eating of vegetables; a vegetarian diet
բանսարկու, -ուի	intriguer, scandalmonger, denouncer (cf. արկանիմ)
բանսարկութիւն, -եան	slander
բաշխեմ, -եցի	to allot, distribute
բաղաջանք, -աց	silly stories, idle tales
բառնամ, բարձի	to lift, raise; suppress, remove; carry, support, endure
բարբառ, -ոց	speech, voice
բարբառիմ, -եցայ	to speak
բարեգործ	benefactor, charitable
բարեկամ, -աց	of good will, friend
բարեկեաց, -կեցաց	living well
բարերար, -աց	charitable, beneficent
բարերարութիւն, -եան	beneficence, charity
բարի, -եաց	good; pl. բարիք goods; առնել նմա բարիս դո good for (to) him
բարկանամ, -ացայ	to become angry
բարձ, -ից	cushion, pillow
բարձր, բարձու,	high
բարձունք, բարձանց	

VOCABULARY
Armenian – English

բարձրաբերձ	very high (բարձր + բերձ height)
բարձրագոյն	highest, higher
բարձրանամ, -ացայ	to stand up, climb: increase, grow; swell up
բարձրաւանդակ, -աց	height, elevation
բարսումն, բարսմունք, բարսմանց	twigs (used in the Zoroastrian ritual)
բարւոք	good, well
բաց, -աց	open; with prep. ի: adv. ի բաց far, far off; ի բաց գնամ, go away, forth; ի բաց թաւալեցուցանեմ roll away, ի բաց առնում, exclude, take away
բացաւթեագ, -թեգաց	living in the open air (cf. ագանիմ, աւթ)
բաւական, -աց	satisfying, satisfactory, enough
Բեթանիա	Bethany
բեկանեմ, բեկի, 3 sg. երեկ	to break
բեռն, բեռին	burden
բեր, -ոց	fruit
-բեր	adjectival suffix, e.g. պտղաբեր
բերան, -ոց	mouth
բերդ, -ից օր -աց	fort, castle
բերեմ, բերի	to carry
բեւր, -ոյ	10,000
բժիշկ, -ոց	physician
բժշկեմ, -եցի	to heal, cure
բժշկութիւն, -եան	healing
բիր, -աց	stick, staff, rod
բիւր, -ոյ	10,000 (see բեւր)
բլուր, -ոց	hill
բղխեմ, -եցի	to emanate, arise

VOCABULARY
Armenian – English

բղխումն, -մանց	emanation, gushing or spurting out
բնակ, -աց	real, original, genuine, indigenous, native (cf. բռն)
բնակիմ, -եցի	to dwell
բնակիչ, -աց	dweller, inhabitant
բնակութիւն, -եան	dwelling (act of)
բնաւ	all, complete, entire;
	by no means (cf. բռն)
բնութիւն, -եան	nature
բոլոր, -ոց or -ից	all, completely
բոլորիքեան, բոլորիքին	all together
բողոքեմ, -եցի	to protest, call for justice (from բողոք protest)
բոյր, -ից	fragrance, scent
բոր, -ոյ	leprosy
բորոտ, -ից or -աց	leprous, leper
բուծանեմ, բուծի, 3 sg. կբոյծ	to nourish, raise, maintain, support
բռն, -աց	root, stem, ground; as adj. natural, real
բռնն, բրան, բրոնք	fist; force, violence; բռնն հարկանիս undertake, put one's hand to
բռւսամիմ, բռւսայ	to grow (of plants, from պնյո, plant)
բռւրաստան, -աց	garden
բռւրումն, -մանց	fragrant odour
բռնարար	forcefully, violently
բռնադատեմ, -եցի	to force, oblige, constrain; violate, oppress
բռնաւոր, -աց	mighty; tyrant
բռնմ, -եցի	to dig; break down

VOCABULARY
Armenian - English

q

գագարն, -աբան	top (of head): summit, peak
գազան, -աց	wild beast
Գալիլեացի, -ւոց	Galilean
գալուստ, գալստեան	coming, arrival, advent (from գալ, infinitive գալ)
գահ, -ուց	throne, seat, rank
գահոյթ, -ոյից (pl. noun)	throne
Գաղիղեան	Galilee
գաղտ	in secret, secretly, clandestine
գաղտնազնաց	one who goes secretly
գամ, aor. եկի, 3 sg. եկն	to come: with infinitive renders continuous action
գայթակղիմ, -եցի	to scandalize, give offense to
գայթակղութիմ, -եան	scandal, outrage
գայլ, -ոց	wolf
գանձ, -ուց -ից	treasure
գանձարան, -աց	treasury
գառն, -անց	lamb
գարշիմ, -եցայ	to abhor, detest, be averse to
գարուն, գարնայնոյ	springtime
գաւառ, -աց	province, region
գաւառական, -աց	provincial, local
գաւիր, գաւրի	courtyard
գեաւղ օր գեաւղ, գեղոց	village
գելում, գելի, 3 sg. եգել	to turn, twist
գեհեն, -ոյ	Gehenna
գեղեցիկ, գեղեցկի	beautiful, handsome (from գեղ, beauty)
գեղեցկութիւն, -եան	beauty, handsomeness
գեղմն, գեղման	wool, fleece
գետ, -ոց	river
գետիմ, գետնոյ	earth, dry land

VOCABULARY
Armenian – English

գետնատարած, -ից	spread on the ground (cf. տարած)
գերեզման, -աց	tomb, sepulcher
գերեմ, -եցի	to take, seize (as a prisoner)
գերի, -ույ	prisoner
գերծում, գերծի, 3 sg. հզերծ	to shear, shave
գերութիւն, -եան	imprisonment
գերփեմ, -եցի	to plunder, devastate
գեւդ	see գեաւդ
Գեթսեմանի	Gethsemane, also Գեթսեման
գետ, -աց	knowing (see գիտեմ)
գրամ, -ացայ	to have pity, be compassionate (from գութ-)
գին, գնոյ	purchase-price; frequently in plural with sing. value: գինք, գնոց
գիներբու, -աց	wine-drinker (գինի + արբու)
գինի, -ույ, -ուվ	wine
գիշեր, -ոյ	night, evening; in the loc. without prep. գիշերի as adv., during the night during the night, nightly
գիշերայն	one who knows
գիտակ	to know
գիտեմ, -ացի	knowledge, intelligence
գիտութիւն, -եան	script, writing; գիրք, գրոց, book; Scripture; collective
գիր, գրոյ	գրեան, գրենոյ writing
գիւդ	see գեաւդ
գլխատեմ, -եցի	to behead, execute (from գլուխ + հաս; see հասամեմ)
գլխաւոր, -աց	principal, chief, head
գլխաւորութիւն, -եան	primacy, superiority, supremacy
գլխովին (adv.)	personally, self

VOCABULARY
Armenian - English

գլուխ, գլխոց	head
գծեմ, -եցի	to scratch, make a mark
գնամ, գնացի, 3 sg. գնաց	to go
գնացք, գնացից (pl. noun)	march, course; behaviour
գնեմ, -եցի	to buy
գոհանամ, -ացայ	to give thanks, be thankful
գող, -ոց	thief
գողանամ, -ացայ	to steal
գոյ, 3 sg. (no aorist)	to exist
գոյ, -իւ	existence (see գոյ); inst. used as adv. գոյիւ, all, completely
գոյացորթիւն, -եան	existence
գոյմ, գունոյ	colour
գոյնազոյն (or գունագոյն)	of many colours
գոնէ (also գոնեայ)	at least
գոշեմ, -եցի	to call, shout
գոշիւն, գոշման	call, shout
գոշումն	see գոշիւն
գովեմ, -եցի	to praise
գովեստ, -ից	praise, recommendation
գործ, -ոց	work, deed, product: tool: ի գործ on business
գործեմ, -եցի	to work, do
գորտ, -ոց or -ից	frog
գուր, գրոյ	well; ditch, moat
գուր, գքոյ	pity, tenderness, compassion
գումարեմ, -եցի	to collect, assemble
գունդ, -աց	crowd, troop, band;
գուցէ	գունդագունդ in crowds
գտանեմ, գտի, 3 sg. եգիւն	3 sg. subj. of գոյ, often meaning "perhaps" to find, consider (from գիւն find)

VOCABULARY
Armenian - English

գրաւեմ, -եցի	to take as hostage, seize, take by force (from գրաւ pledge, security)
գրգիռ	provocation, defiance, insolence, obstinacy
գրգռեմ, -եցի	to provoke, agitate, arouse
գրեթե	almost, nearly
գրեմ, -եցի	to write
գրիչ, -աց	writer, scribe

դ

դ	dem. suffix
դա (dcm.)	this
դադարեմ, -եցի	to stop, cease
դալար, -ոց	green, fresh, new verdure
դահեկան, -աց	a unit of money, dahekan
դաժան, -աց	bitter, sour, harsh
դայեակ, -աց	wet-nurse; patron; tutor
դայեկարար	like a nurse, or instructor
դանգ, -աց	(small) unit of money
դանդադիմ, -եցայ	to be slow, tardy
դաշն, դաշին	agreement, treaty, alliance
դաշտ, -աց	plain, field
դաշտային, -այնոց	flat; one who lives on a plain
դառն, դառին	bitter
դառնամ, դարձայ	to turn, return
դառնապէս (adv.)	bitterly
դառնութիւն, -եան	bitterness, harshness
դաս, -ուց	class
դատ, -ից	judgment
դատապարտեմ, -եցի	to condemn (cf. պարտք)
դատաստան, -աց	judgment
դատարկ, -աց	empty; useless
դատարկանձն, -անձին	rotten; idle

VOCABULARY
Armenian - English

դատավոր, -աց	judge
դար, -ուց	century
դարաւանդ, -աց	height
դարձ, -ից	return
դարձեալ	(the participle of դառնամ)
	adv. again, then
դարձուցանեմ, -ուցի	to turn; return; convert (fact. of դառնամ, դարձայ)
դարման, -ից	remedy, cure
Դաւիթ	David
դեղեւիմ, -եցայ	to vacillate, waver, balance
դեն, -ից	religion
դեռ	still
դեսպան, -աց	messenger
դեւ, դիւի, -աց	demon, evil spirit
դէմ	usually a plural noun, դէմք, դիմաց face: occurs in such idioms as դէմ դնիս, turn towards, address
դէպ, դիպի:	to become fitting, suitable:
դէպ լիմիմ,	it is fitting, suitable
դէպ եղէ, ի դէպ ելանէ,	
ի դէպ ել	
դէպք, դիպաց	events, occurrences, circumstances
դժնիայ, դժնիից	harsh, severe
դժոխական, -աց	hellish, devil
դժոխք, դժոխոց (pl. noun)	Hell
դժուար, -աց	difficult
դժուարաւ (adv.)	with difficulty, hardly
դիզանեմ, դիզի, 3 sg. եղէզ	to mass, heap up, accumulate
դիմեմ, -եցից	to run, hasten
դիպիմ, -եցայ (with dat.)	to meet, happen, come across
դիր, դիք	aorist-imp. of դնիս

VOCABULARY
Armenian – English

դիւահար, -աց	bedeviled, possessed (դիւ + հար, see հարկանիւ, հարի)
դիւան, -աց	to be possessed, beset by devils
դիւապաշտ, -ից	chancellery
դիւապաշտութիւն, -եան	devil-worshipping
դիւթ, -ից or -աց	worship of demons
դիւթ, -աց	magician
դիւրացուցանիւմ, դիւրացուցի	easy, agreeable
դիւրաւ (adv.)	to make easy, lighten
դիւրին, -անց	easily
դիւրազն, դիւրազին	easy
դիւր, դիւց	of the race of gods (դիւ + ազն)
դնեմ, եղի	god
դողամ, -ացի	to put, place
դողումն, դողման	to tremble, shake
դոյն (dem. of identity)	trembling, tremor
դու (pers. pronoun)	the same
դուռն, դրան, դրութք, դրանց	you (sg.)
դուստր, դստեր	outer gate, door (cf. դուրք)
դուրք, դրաց (pl. noun)	daughter
դուրք (pronoun)	gate, door (cf. դուռն); ի
դպիր, -աց	դուրս outside
դպիր, -աց	you (pl.)
դպութիւն, -եան	clerk, scribe
դրախտ, -ից or -աց	writing, letters, literature
դրացի, -եաց	garden
	neighbor (from դուռն, դուրք)

հ

հաւթն	see հւրն
Նրայեցի, -ւոց	Hebrew
երայեցերէն	in Hebrew
Եդեսացի, -ւոց	of Edessa, Edessan

VOCABULARY
Armenian - English

եղի	aor. of դնեմ
եղն, եղին	ox
եղբ, եղեր	border, limit, edge, shore, bank
եթի (or թի) (conj.)	that, if, or
ելանիմ, ելի	to go up, go forth; ընդ առաջ ելանիմ to precede
ելուզանիմ, -ուզի	to extract
ելք, ելից (pl. noun)	exit, going
եկ, -աց	coming, newcomer (cf. եկի)
եկ, եկայք	aor. imp. of գամ
եկեղեցի, -եաց	church
եկի, եկն	aor. of գամ
եղանիմ, եղէ	to be, become
եղբայր, եղբաւր	brother
եղեամն, եղաման	frost, ice
եղեւին	cedar
եղեւնեայ	of cedar
եղծանիմ, եղծի	to destroy, abolish
եղջերու, -աց	deer
եղջեր, եղջեր	horn; fig. force, pride
եղտեւր, եղտեր	morass, marsh, swamp
իմ	I am
եպիսկոպոս, -աց	bishop
nom. pl. -ունք	
եպիսկոպոսութիւն, -իան	episcopate; rank or title of bishop
իս (personal pronoun)	I
ետի, ետեղ	place
ետու	aor. of տամ
երազ, -ոյ	dream
երազիմ, -եցայ	to dream
երախտիք, երախտեաց (pl. noun)	blessing, benefit
երամակ, -աց	group, troop, band, herd (from երամ group, flock)
երան	Iran

VOCABULARY
Armenian – English

երանեալ, երանելոց	blessed, fortunate
երանելի, -եաց	happy, fortunate, blessed
երանեմ, -եցի	to bless, make fortunate
երբ	when (interrogative and relative adverb)
երբեմն (indef. adv.)	sometimes, ever, once, formerly, occasionally; երբեմն...երբեմն, now...now
երբեք	sometimes , ever; ոչ երբեք, never, at no time
երգ, -ոյ	song
երգեմ, -եցի	to sing
երգեցիկ, -աց	singer
երգեցող, -աց	singer
երգիչ, -աց	singer
երդմնեմ, -եցի	to swear, bear witness
երդմնացուցանեմ, -ուցի	to cause to swear
երդուում, երդուայ	to swear
երդումն, երդման	oath
երեամ, երեմոյ	period of three years
երեկ, -ոյ	evening, night
երեկաւը, -ից; երեկաւըս առնեմ	to take a night's lodging, pass the night
երեկոյ, -ի	evening, night
երեկոյին	of the night
երեմեան, երեմենից	of three years
երեսուն, -ից	thirty
երեսը, երեսաց (pl. noun)	face, sight, appearance; ի վերին երես outwardly
երեւիմ, -եցայ	to seem, appear; երեւիլով openly
երեք, -ից	three
երեքաւրեայ, -եից	of three days
երեքեան, երեցունց, երեքին	all three

VOCABULARY
Armenian - English

երեքին, -աց	triple; thrice, three times
երեքհարիւր	three hundred
երետասան, -ից	thirteen
երեց, երիցու,	elder
երիցումք, երիցանց	
երթամ, չոգայ	to go
երթենկ, -աց	coming-and-going (cf. երթամ and եկի)
երիտասարդ, -աց	young, young man
երիր	third
երիցս	thrice
երկար, -ոյ	iron
երկայն, -ից	wide, long
երկայնակեցութիւն, -եան	longevity, long life
երկայնամիտ, -մտաց	patient, enduring (cf. միտք)
երկայնամտութիւն, -եան	patience
երկրան, -ից	ambiguous; double; false
երկդիմի	ambiguous, equivocal
երկդրամեան, -ենի	coin, didrachma (cf. դրամ drachma)
երկեամ	two years
երկեմեան, -ենի	biennial, two years old
երկերիւր	two hundred
երկին, usually in pl. w/sg. meaning երկինք, երկնից	heaven, sky
երկիր, -աց	
երկիցս	earth: երկիր պագանիս +
երկիւր, -իւ	Dat. to prostrate one-
երկիւրած, -ից	self, adore, worship
երկիւրուկ	(lit. kiss the ground)
երեւան	twice
երեւանի	fear
երեւանած, -ից	pious, fearful, timid
	timid, fearful: երեւանուկ
արեւանիս	cause fear, frighten

VOCABULARY
Armenian – English

երկմտեմ, -եցի	to doubt (cf. յերկուանամ)
երկնարկը	lifted to the sky; very high (երկին + բերդ height)
երկնչիմ, երկեայ	to fear
երկուասան, -ից	twelve
երկու, -ուց	two
երկուորեակ, -եկաց	twin: pair, couple
երկուորի, -եաց	twin
երկոքեան, երկոցունց, երկոքին	both
երկսայրի, -ւոյ	double edged (cf. սայր, blade, edge)
երկրաւոր, -աց	earthly
երկրորդ, -աց	second
երկրպագեմ, -եցի	see երկիր պագանեմ
երկրպագու, երկրպագուի, -աւ	worshipper
երրորդ, -աց	third
երրորդութիւն, -եան	trinity
և	and, also, too
եւեր-	only
եւբանասուն, -ից	seventy
եւբն, եւբանց (also եւաբն)	seven
եւբներորդ, -աց	seventh
եւբնպատիկ	sevenfold
եւդ, իւդոյ	oil
եւս	still, moreover, besides
Եփեսոսական, -աց	of Ephesus, Ephesian
Եփրատ, Եփրատայ, Եփրատաւ	Euphrates

¶

զ-	prep. with abl. instr. loc.
զայրագին	furious(ly)
զայրանամ, -ացայ	to inflame; become angry
զառածանիմ, զառածայ	to fall into error, err
զատ	separated, isolated

VOCABULARY
Armenian - English

զատանեմ, զատի	to separate, isolate, divide, detach; choose
զատիկ, -կաց	Passover: Easter
զատուցանեմ, -ուցի	to separate, divide
զատշիմ, զատեայ	to become separated, cut off
զարդ, -ուց	ornament, decoration
զարդարեմ, -եցի	to put in order: decorate
զարբնում, զարբեայ	to wake up, be wakeful
զարիուրիմ, -եցայ	to be terrified, frightened
զարմ, -ից	family, tribe, nation
զարմանալի, -եաց	wonderful, astonishing
զարմանալիք, -լեաց (pl. noun)	wonder, marvel
զարմանամ, -ացայ	to wonder at, be astonished
զաւր, -ուց	troop, force
զաւրագլուխ, -աց	leader, general
զաւրագոյն, -գումից	exceptionally strong, stronger
զաւրաժողով	raising of soldiers; recruiting: draft; զաւրաժողով
լինիմ	to assemble an army
զաւրական, -աց	soldier (cf. -ական)
զաւրափար, -աց	leader, general (cf. վարիմ)
զաւրաւոր, -աց	strong, powerful
զաւրութիւն, -եան	strength, power; miracle
զաւրք, զաւրաց (pl. noun)	army, forces
զրադիմ, -եցայ	to be occupied
զգամ, -ացի	to sense, realize
զգենում, զգեցայ	to put on, dress oneself in clothing
զգեստ, -ու	to overwhelm, cast to the ground (cf. գետին)
զգետնեմ, -եցի	to dress
զգուշութիւն, -եան	care, carefulness (from զգոյշ foresighted, cautious)
զեղում, զեղի	to pour, spill (cf. հեղում)
զեղչ, -ից, also զիղչ	libertine, dissolute

VOCABULARY
Armenian – English

զենում, զենի, 3 sg. եզեն	to sacrifice
զեռամ, -ացի	to crawl, cring; fawn
զեռում, զեռնոց	reptile, one who creeps
զերծանեմ, զերծի 3 sg. զերծ (q- is prefix)	to save, deliver, free
զեն, զինուց	arms, armour
զի (conj.)	that, because
զի (interrog.)	what? why?
զիարդ	as, how
զիղչ	see զիղչ
զինուոր, -աց	soldier (from զեն)
զինուորական, -աց	military
զինչ (nom., acc. inter. pron.)	what?
զիշանեմ, զիշի	to go down, descend; abase oneself
զկնի	after, behind; զմամ զկնի, to follow
զհես	after; զհես երթամ, to follow (cf. յիս)
զդանամ, -ացայ	to repent, regret, rue (cf. զիղչ)
զդումն, զդման	regret (cf. զիղչ)
զմէ	why? (q + իմէ)
զոհ, -ից	offering, victim, sacrifice
զոհանոց, -աց	altar
զոհարան, -աց	altar
զոհեմ, -իցի	to sacrifice, make offering
զովանամ, -ացայ	to refresh oneself, be refreshed
զուարթ	brisk, lively, merry, gay
զուարթագին	brisk, lively, merry, gay
զուր	vain; ի զուր in vain
զոքանչ, -ից	wife's mother
զչարիմ, -իցայ	to be angry, irritated, discontented (cf. չար)

VOCABULARY
Armenian - English

զրահք, զրահից (pl. noun)	cuirasse, armour
զրկեմ, -եցի	to deprive
զբուցիմ, -եցի	to tell, state, speak to (from զբոյց, -աց story)

Է

է	3 sg. of եմ
էարկ	3 s. aorist of արկանիմ, արկի. This is a later form, because in classical Armenian monosyllabic aorists beginning with a vowel do not take an augment in the 3 sing. active (e.g. ածիմ, ածի, ած)
էգ, իգի	female, wife
էշ, իշոյ	ass, donkey
էութիւն, -եան	being, existence, οὐσία (from է)

Ը

ըմբռստանամ, -ացայ	to be obstinate, stubborn; revolt (from ըմբռս, stubborn)
ըմբռնիմ, -եցի	to catch, seize, apprehend (ընդ + բռնն)
ըմպիմ, արքի	to drink
ընդ (prep. with acc., gen., dat., loc., abl., instr.)	against, through, with, under, instead of
ընդարձանամ, -ացայ	to wonder at, be astounded

VOCABULARY
Armenian - English

ընդէմ	towards, against, contrary to:
	ընդէմ լինել (dat.)
	to meet
ընդէր	why? (ընդ + էր)
ընդիմանամ, ընդիմացայ	to oppose, resist
ընդիր	see ընդիր
Ընդմըշն	Andmishn (proper name)
ընդունիմ, ընկալայ	to receive, accept, take
ընթամամ, -ացայ	to run, hasten, march on
ընթացք, ընթացից (pl. noun)	course, march: direction
ընթեռնում, ընթերցայ	to read
ընթեր, առ ընթեր (with dat.)	beside, near
ընթերակաց, -աց	nearby, assistant
ընթերցուած, -ոց	reading, lesson, lecture
ընթրիք, ընթրեաց (pl. noun)	supper, evening meal
ընծայեցուցանեմ, ընծայեցուցի	to give, offer, present (from ընծայ, -ից gift)
ընկալայ	aor. of ընկնուիմ
ընկենում, ընկեցի (3 sg. ընկեց)	to throw, repulse, hurl
ընկեր, -աց	comrade, friend, pal (from ընդ + կեր)
ընկլնում, ընկլայ	to plunge into, submerge
ընկելուզանեմ, -ուզի	to plunge, submerge
ընկղմիմ, -եցայ	to plunge, submerge, be sunk, be absorbed
ընտամեմամ, -եցայ	to be familiar with, accustomed to
ընտամի, -եաց	familiar; concerning the family; domestic (from ընդ + տամ, loc. of տում)
ընտիր, -բոց	elite, chosen
ընտրութիւն, -եան	to choose, elect
ըստ (prep. with acc., loc., dat., abl., instr.)	beyond, across, according to, after
ըստամեմեմ, -եցի	to assume, take upon oneself

VOCABULARY
Armenian - English

P

թագ, -աց	crown, tiara, diadem
թագաւոր, -աց	king
թագաւորազն, թագաւորազին nom. pl. -ունք	of the royal family
թագաւորեմ, -եցի (with dat.)	to rule (as king)
թագաւորեցուցանեմ, -ուցի	to make king, enthrone
թագաւորութիւն, -եան	kingly rank; kingdom, dominion
թագուհի, -եաց	queen
թաղեմ, -եցի	to bury
թանամ, թացի	to dampen, wet, bathe, irrigate
թանձր, թանձու	thick, fat, dense
թարգման, -աց	interpreter, translator
թարգմանեմ, -եցի	to translate
թարգմանիչ, -աց	translator
թարգմանութիւն, -եան	translation
թարմատար, -աց	useless, vain, idle, unprofitable
թաւալեցուցանեմ, -ուցի	to cause to roll
թաւթափեմ, -եցի	to shake off, cast off
թափեմ, -եցի	to pour, empty, remove, despoil
թափուր	empty
թաքուստ, թաքստեան	the action of hiding; hiding place
թաքուցանեմ, -ուցի	to hide, conceal
թաքչիմ, թաքեայ	to conceal oneself, be concealed
թե (conj.)	see եթի
թեթեւութիւն, -եան	alleviation, relief, lightening (from թեթիւ, -աց light)
թեպէս	although; often written թեպէս
թերակատարութիւն, -եան	imperfection, incompleteness
թերահաւատութիւն, -եան	doubt
թերիւս	perhaps

VOCABULARY
Armenian - English

քեւամուխ	enterprising, industrious (cf. քեւ, -աց wing and մխեմ)
քեւք, -աց	steep, slanting, crooked, inclined
քղենի, -եաց	fig-tree (from քուզ)
քեպէս	see քեպէս
քիրեղն, քիրդան թ. քիրդունք	tin: plate: thin strip
քիրեղն, -քոան	butterfly
քիկունք, քիկանց (pl.noun)	back, shoulder
քիւ, քուց	number
քիրիմ, -եցի	to turn aside, deflect; distract (from քիր)
քշմամանեմ, -եցի	to abuse, revile, defame (from քշմամանք, -աց, insult, abuse, slander)
քշմամի, եաց	enemy
քշմամութիւն, -եան	enmity, hostility
քշուառ, -աց	unfortunate
քշուառութիւն, -եան	misfortune, distress
քողութիւն, եան	remission, discharge, relief, release
քողում, քողի 3 sg. երող	to let, leave; imp. քող, let, is also found in the expres- sion քող պետք apart from, not to mention
քոյլ, քուլոց	lazy, lax, lifeless; քոյլ տամ to give permission, allow
քոռն, քոռին	grandchild
քուիմ, -եցի	to count; consider; քուիմ be considered; քուիմ իտ seems, it appears (from քիւ)
քուզ, քզոց	fig
քուխ, քխոյ	black; pl. քուխք, blackness
քուղբ, քղբոց, loc. քղբի	letter, missive

VOCABULARY
Armenian - English

բութ, բժոց	spit
բոխք (pl. noun)	flight; soaring
բռչիմ, բռեայ	to fly
բռչուն, բռչնոց	bird
բրբռեմ, -եցի	to vibrate, oscillate
բբանեմ, բբի, 3 sg. եբութ	to spit, vomit (from բութ)

Ժ

ժամ, -ու	time; hour
ժամադիր	fixed, designated, assigned; rendez-vous, appointment;
ժամադիր լիմել	to set a time (cf. -դիր)
ժամայն, առ ժամայն	at that time, then; in time
ժամանակ, -աց	time, extent of time
ժանդահոտ, -ից	foul-smelling
ժողով, -ոց	assembly, meeting
ժողովեմ, -եցի	to assemble, gather, amass; ժողովիմ, -եցայ to be as- sembled, gather (intransitive)
ժողովուրդ, ժողովրդեան,	assembly, people, crowd,
ժողովուրդք, ժողովրդոց	congregation
ժողովրդանոց, -աց	assembly-hall, meeting-place; synagogue
ժտեմ, -եցի	to dare; to implore, insist

ի

ի	prep., in, to, towards, from (յ- before vowels)
իբր	like, as; իբր պի as if
իբրեւ	like, as; about (with numbers); when?
իծ, -ից	viper, serpent

VOCABULARY
Armenian – English

իմ (poss. adj.)	my; gen. of իս
իմ	dative of the interrog. զի՞ն
իմանամ, -ացայ	to understand
իմաստ, ից	mind, thought, intelligence
իմաստութիւն, -եան	wisdom, intelligence
իմաստնագոյն, -գունից	very wise, more intelligent
իմաստուն, իմաստնց	intelligent, wise
իմէ	abl. of ինչ
իմն	something, some, a certain
ինձ	dat. of իս
ինձէն	from me, myself
ինն, ըննից	nine
իննաւուն, -սնից	ninety
ինչ (indef. pronoun)	what, which, something
ինքն, ինքնան	self, he himself
ինքնին	he himself
իշխան, -աց	leader, chief, prince, ruler
իշխանակիր, -ից	pertaining to a noble
իշխանութիւն, -եան	power, might, authority
իշխեմ, -եցի (with dat.)	to be powerful, rule (cf. իշխան)
իշանեմ, իշի 3 sg. էջ	to descend, go down
իշավանք, իշավանաց (pl. noun)	lodging, shelter (cf. վանք)
իշուցանեմ, -ուցի	to cause to descend, let down
իս	acc. loc. of իս
իսկ	truly, indeed, but;
իսկոյն	իսկ եւ իսկ, immediately
իր, -աց	truly, indeed; straightway
իրաւունք, իրաւանց (pl. noun)	matter, affair, event
իրեարս, իրերաց	right, justice; (from իրաւ, just, right, true)
իրեարս, իրերաց	each other, one another (recip. pronoun)
իր վերայ (with gen.)	above, upon, over
իցիմ	subjunctive of իմ
իւ	how?

VOCABULARY
Armenian – English

իւղյ
իւր

իւրաքանչիւր
իւրեանք, իւրեանց

gen. of իւր
his: the gen. pl. իւրեանց is
translated as 'their':
իւր is also the gen. of
the reflexive pronoun
each
pl. of իւր

I

լալիւն, լալման

լամ, -ացի

լայն, -ից

լայբա

լապտեր, -աց

լաւ, -աց

լաւորթիւն, -իան

լեռն, լերին, թ. լերինք, լերանց

լեզու, -աց (or -ոց)

լեզուատ

lamentation: whence լալումն
to weep
broad, wide
a red dye
lamp, lantern
good
goodness, virtue
mountain
tongue, speech, language
whose tongue is cut out
(cf. հառանիմ)

mountaineer

life in the mountains

mountainous, highlands

mountainous country

to crush, grind up, pulverize

imper. s. of լինիմ

gen. of լեռն

full

to lick

to lick

to lick

to be, become

pound (weight)

լեռնական, -աց

լեռնակեցորթիւն, -իան

լեռնային, լեռնայնյ

լեռնիեռնայն

լեսում, լեսի

լեր

լերին

լի, լիոց

լիզանեմ, լիզի, ելեզ

լիզեմ, լիզեցի

լիզում, լիզի, ելեզ

լինիմ, aor. subj. լիցիմ,

aor. imp. լիր partic. լեռլ

լիտր, լտեր

VOCABULARY
Armenian – English

լիր, -ից	full; fullness
-ից	adjectival suffix, e.g. պաղալից
լնում, լցի 3 sg. ելից,	to fill
aor. pass. լցայ	
լոկ, -ոց	only, merely
լոյս, լուսոց	light
լու	the action of listening, hearing; լու առնելով to make heard, announce: լու ի լու publicly: openly (cf. լուայ)
լուայ	aor. of լսել
լուանամ, լուացի	to wash (act.)
լուանամ, լուացայ	to bathe, wash oneself
լուծանեմ, լուծի, 3 sg. ելոյջ	to loosen, free; dissolve, destroy; analyse
լուռ, լռաց	silent; լուռ կամ be silent
լուսանամ, -ացայ	to light up, shine, dawn, become light (from լոյս)
լուսատու, -աց	light-giving
լուսաւոր, -աց	luminous, shining, bright, clear
լուսաւորեմ, -եցի	to illuminate
լուսին, լուսմի and լուսմոյ	moon
լուսնոտ, -ից	lunatic, epileptic
լուր, լրոյ	the hearing of news, informa- tion; լուր եղիւ it was heard, announced
լուցանեմ, լուցի 3 sg. ելոյց	to kindle, light
լոելեայն	quiet, silent(ly), in silence
լոեմ, -եցի	to be silent
լոեցուցանեմ, -ուցի	to silence, cause to be silent
լսելի	audible, what one can hear; լսելիք, լսելիաց hearing, audience

VOCABULARY
Armenian - English

լսեմ, լուայ, imp. լուր	to hear
լսող, -աց	hearer
լրութիւն, -եան	fullness
լցի	aor. of լնում
լքանեմ, լքի 3 sg. ելիք	to leave, abandon: knock down, bring down

Խ

խարերայ, -ից	false, deceptive
խարեմ, -եցի	to deceive, dupe, trick
խածանեմ, խածի 3 sg. եխած	to bite
խաղաղատէր, -սիրաց	peace-loving
խաղաղութիւն, -եան	peace, calmness, tranquillity (from խաղաղ, quiet)
խաղամ, -ացի	to run, set off: play
խաղացուցանեմ, -ուցի	to set in motion: advance
խաղող, -ոց	grape, raisin
խանգարեմ, -եցի	to destroy, corrupt
խանգարիչ, -աց	destroyer, corrupter
խաշն, խաշին, pl. խաշինք, խաշանց	flock, herd
խաչ, -ից	cross
խաչակիր, -կրից	who bears the cross, crusader
խաչանիշ	having the sign of a cross
խաչեալ, -ելոց	crucified (խաչ + ելեալ, part. of ելանեմ)
խաչեմ, -եցի	to crucify
խառան	Harran
խառն, -ից	mixed, mingled; խառն ի խուռն through one another, intermingled
խառնակ, -աց	mixed, mingled
խառնակութիւն, -եան	1) confusion, disorder; 2) intercourse
խառնեմ, -եցի	to mix, mingle, blend

VOCABULARY
Armenian – English

խառնուած, -ոց	mixture, composition
խարազնազգեստ, -ուց	made of coarse, rough material
խաւար, -աց	darkness, shadows, obscurity, gloom
խաւարային, խաւարայնց	dark, gloomy, obscure
խաւարեցուցանեմ, -ուցի	to hide, obscure, eclipse
խաւարիմ, -եցայ	to become dark, hidden
խաւարին	dark, gloomy
խաւարուտ and խաւարչուտ	dark, gloomy
խաւսիմ, -եցայ (part.)	to say, speak
խաւսեալ spoken, and խաւսեցեալ spoken for, engaged)	
խաւսուն, -նց	able to speak: endowed with reason
խաւսք, խաւսից (pl. noun)	speech
խելամուտ	taught, informed, learned
խելք, խելաց	mind, intelligence
խեղթ and խիղթ, խղնից	conscience, scruples
խիքամ, -ացի	to fear, dread
խխստ, -ից	hard, difficult; instr. as adv. severely; with difficulty
խմբիմ, -եցի	1) to assemble: 2) to celebrate (from խումբ, -ոց group)
խնամութիւն, -եան	relationship, kinship, alliance (cf. խմամի relative)
խնդամ, -ացի	to rejoice
խնդիր, խնդրոց	request, demand, question: inquiry
խնդութիւն, -եան	joy
խնդրեմ, -եցի	to seek, ask, demand; solicit
խնկիմ, -եցի	to anoint (from խումկ, խմկոյ incense)
խող, -ից	pig; collective խողեան, swine

VOCABULARY
Armenian – English

խոնարի, -աց	low, humble; ի խոնարի
խոչնդակն	beneath, below, under
խոշտոն	to abase oneself; bow
խոստանամ, -ացայ	impediment to the sight
խոստովան լինիմ	hindrance, obstacle
խոտ, -ոց	to promise
խոտիմ, -եցի	to confess, avow, acknowledge
խոր, -ոց	grass; pasturage; fodder
խորամանկամ, -եցի	to scorn, reject
խորամ, -աց	deep, profound
խորխորատ, -ից	to defraud, deceive, employ as a deceit
խորիմ, -եցայ	tent, pavillion, tabernacle; altar
խորիուրդ, խորիուրդամ	gulf, abyss; ditch
խուլ, խլից	to think, ponder; plan, decide
խուռն, խռան	thought; plan, idea; mystery
խոռվիմ, -եցի	deaf
խոռվութիւն, -եան	crowd, multitude, throng
խստագոյն	to tremble, shake; խռովիմ, -եցայ
խստամքերութիւն, -եան	to be shaken, moved, agitated
խստանամ, խստացայ	confusion, entanglement, disorder
խրատ, -ուց	very difficult, more difficult
խրատուու, -աց	austerity, severity
խիանեմ, խիի 3 sg. եխուփ	to become hard, harder; be stubborn, persist
ծագիմ, -եցի	counsel, advice; reproach; discipline, instruction
ծածկիմ, -եցի	counsellor, instructor
ծառուփ	to cover, close, shut

ծ

ծագիմ, -եցի	to shine
ծածկիմ, -եցի	to hide

VOCABULARY
Armenian – English

ծածուկ

ծակեմ, -եցի
ծաղիկ, -աց
ծաղկայ
ծաղկեմ, -եցի
ծաղր, ծաղու
ծանալք, -ից
ծանութական, -աց
ծանեայ
ծանուցանեմ, -ուցի
ծանր, ծանու
ծանրաբեն, -քենին

ծանրանամ, -ացայ
ծանրացուցանեմ, -ուցի

ծանրութիւն, -եան
ծառ, -ոց
ծառայ, -ից
ծառայակից

ծառայեմ, -եցի (with dat.)
ծառայեցուցանեմ, -ուցի
ծառայութիւն, -եան
ծարաւ, ծարաւոյ
ծարաւի, ծարաւեաց
ծեր, -ոց

ծիծաղիմ, -եցայ
ծին, ծնից
ծնանիմ, ծնայ
ծնողք, ծնողաց (also ծնաւդք)

hidden, secret: furtive; ի

ծածուկ in hiding secretly

to pierce, perforate

flower

flourishing, blooming

to flower, flourish, prosper

laughter, derision, mockery

known, apparent, manifest

known, manifest, acquainted

aor. of նամաշիւ

to inform, tell, cause to know

heavy; difficult; important

one who has a difficult task,

or heavy burden (cf. քննի)

to be encumbered, oppressed

to increase, aggravate,

make heavy

burden, heaviness, weight

tree

servant, slave

co-servitor; companion in

service or servitude

to serve

to enslave

service, servitude

thirst

thirsty

old, aged, elder; priest,

presbyter

to laugh (cf. ծաղր)

birth; abl. ի ծնէ from birth

onwards

to bear, give birth; create

parents

VOCABULARY
Armenian – English

ծնունդ, ծննդիան, ծնունդք, ծննդոց	birth, origin, race, species, family; descendant
ծնուցանեմ, -ուցի	to deliver; help to give birth; give birth
ծնուցիչ, -աց	mid-wife
ծով, -ուց	lake, sea
ծովակ, -աց	lake, sea
ծովեզր, ծովեզեր	seashore (cf. եզր)
ծովեզերեայք, -իայց	the coastal-dwellers
ծունդք, ծննդաց	knee, pl. of ծունդ (also written ծունկք)
ծունդ (not declined)	knee

Կ

կա, or կալ	aor. imp. of ունիմ , կալայ
կազմ	ready, prepared
կազմիմ, -եցի	to form, erect, construct
կալայ	aor. of ունիմ
կալուած, -ոց	goods, possessions, lands
կախիմ, -եցի	to hang, suspend
կահոյր	jug, pitcher
կամ	or: կամ... կամ either...or
կամ, կացի, 3 sg. եկաց	to stand, remain, be
կամայական, -աց	willing, voluntary
կամիմ, -եցայ	to wish, want
կամք, կամաց (pl. noun)	wish, will, desire;
կայիափա	կամ է (փնձ), I want
կայսր, կայսեր	Caiaphas (proper name)
կանամքի, -եաց	emperor, caeser
կանգնիմ, -եցի	married man: one who has a
կանքեղ, կանքեղաց	wife (from կանամք instr. of կին)
	to raise, erect, build
	lamp

VOCABULARY
Armenian – English

կանխագէտ, -գիտաց	one who fore-knows; sooth-sayer, prognosticator (from կանուխ early + գէտ)
կանկնեմ, -եցի	see կանգնեմ
կանոն, -աց օր -ից	canon
կանոնեմ, -եցի	to establish a canon-law
կապ, -աց	tie, bond, connection, joining
կապեմ, -եցի	to tie, bind
կապերտ, -ից	patch, scrap
կառափն, կառափին, կառափումք, կառափանց	head, skull
կառք, կառաց (pl. noun)	cart, wagon
կասկած, -աց	doubt, suspicion
կասկածեմ, -եցի	to doubt, have doubts, suspect
կասում, կասի, 3 sg. եկաս	to thresh; thrash
կատարած, -ից	end; destiny
կատարեալ, կատարելոց	complete, perfect
կատարեմ, -եցի	to complete, realize, fulfill, carry out; celebrate (a feast)
կատարումն, կատարման	end, fulfillment
կատու, -աց	cat
-կար, -աց	second part of a compound word; e.g. աւգուսկար, helpful, from աւգուս
կարասի, -եաց	goods, possessions, property
կարաւդ	see կարող
կարաւտ, -ից	needy, indigent
կարաւտանամ, -ացայ and կարաւտիմ, -եցայ	to need, require, lack, be deprived of, want
կարգ, -աց	order, arrangement, rank; institution
կարգեմ, -եցի	to order, arrange, rank
կարդամ, -ացի	to shout, cry out; call, name
կարեմ, -ացի	to be able, can

VOCABULARY
Armenian - English

կարեւոր, -աց	important, necessary, urgent
կարիք, -աց	very
կարծեմ, -եցի part. կարծեալ and կարծեցեալ	scorpion
կարծր, -եր, կարծունք	to believe, think, judge, consider, suppose
կարճ, -ից	hard, difficult
կարճեմ, -եցի	short, brief
կարմիր, -ոց	to shorten; suppress, end
կարող (also կարաւոյ), -աց	red
կացուցանեմ, կացուցի	able, powerful; կարող եմ I can
կաւ, -ոյ	to set, place, establish
կափառմառում (undeclined)	clay: mud
կարաւեմ, -եցի	Capernaum
կեամ, կեցի, 3 sg. եկեաց	to dance
կեամք, կենաց (pl. noun)	to live
կեղծաւոր, -աց	life
կեղծաւորեմ, -եցի	hypocrite
կեղծաւորութիւն, -եան	to deceive, be hypocritical
կեղծք, -ից	hypocrisy
կենարար, -աց	hypocrisy
կենդանի, -եաց	who enlivens, makes live
կենդանութիւն, -եան	living (creature)
կենդանութիւն	life
կեսարացի, -ոց	alive
կիսուր, -աց	Caesarean, of Caesarea
կիրակուր, կիրակոց	husband's mother (also սկիսուր)
կիրակեմ, -եցի	food, meat
կիրայ	to feed, nourish
կմրոյ, -աց	aor. of ուտեմ, eat
կմրպ, -ից	eating, cater
կերպակերպ, -ից	form, shape; kind; manner
կերպարանք, կերպարանաց (pl. noun)	having various forms or shapes
	form, shape

VOCABULARY
Armenian – English

կեցուցանեմ, -ուցի	to make live
կես, կիսոյ	half
կետ, կիտից	whale; sea-monster
կրեմ, -եցի	to harvest, gather in (from կուրք, կընց harvest [of fruit, grapes]; to milk (from կիր, կընյ milk)
կիզում, կիզի, 3 sg. եկեզ	to burn
կիծ	wound, scar
կին, կնոշ, pl. կանայք	woman, wife, lady
կիրք (often pl.)	instruction, training
-կից	companion, one who shares in some activity, e.g. սմբեդակից
կլանեմ, կլի, 3 sg. եկուլ	to devour, swallow
կղզի, -եաց	island
կմուրին, -եան	marriage
կոխեմ, -եցի	to trample (from կոխ, trampled)
կոխումն, -մանց	trampling
կոծ, -ոց	lamentation, bewailing
կոկորդ, -աց	throat
կոկմն, կողման, կողմանք	side; territory, part; region
կողք, կողեր	branch
կոճղ, կոճեղ	block
կոմս, -ի, կոմսումք	count, κόμης
կոյս, -աց	side
կոյս, ից	maiden
կոյր, -աց	blind
կոշկոնեմ, -եցի	to beat, strike; torture
կոչեմ, -եցի	to call, name
կոչմական, -աց	guest, one who is invited
կոչումք, կոչմոց (pl. noun)	banquet, feast
կոստանդիմական, -աց	of Constantinople

VOCABULARY
Armenian - English

կով, -ուց	cow
կոտորած, -ոց	massacre, slaughter
կոտորեմ, -եցի	to cut (to pieces); destroy <small>(from կոտոր, -ոց piece)</small>
կորդիմ, -եցի	to pluck; take off
կորիւն, -եան	the young of any creature
կործանեմ, կործանեցի	to overturn, overthrow, destroy
կորմչիմ, կորեայ	to perish, die
կորուսամեմ, կորուի, 3 sg. կորոյս	to lose; cause to perish; destroy
կորուստ, կորստեան	loss, waste
կուռք, կոոց (pl. noun)	idol
կուսան, -աց	virgin (boy or girl; cf. կոյս)
կուսաստան, -աց	convent, nunnery
կուտեմ, -եցի	to amass, gather, pile up <small>(from կոյս, կուտից collection)</small>
կուրծք, կրծից (pl. noun)	chest, breast
կոփեմ, -եցի	to cut, carve, sculpt
կուապարիշտ	idolator
կոռուփ, -աց	a blow with the fist
կոփեմ, -եցի	to strike with the fist
կսկիծ, կսկից	pain, affliction (cf. կիծ)
կտակ, -աց	testament
կտակարան, -աց	testament
կտաւ, -ոց	linen, clothing of linen
կտուրք, կտորոց (pl. noun)	clipping, shearing
կտրեմ, -եցի	to cut, shear
կտրոց, -աց	knife, blade
կրակ, -աց	fire
կրամք, կրամից (pl. noun)	religion; tradition
կրեմ, -եցի	1) to bring, carry; 2) to endure, bear, suffer
կրետէ	Crete
կրետացի, -ոց	Cretan
կրթեմ, -եցի	to instruct, train

VOCABULARY
Armenian - English

կրթութիւն, -եան	education, training, discipline
կրկին	twice, two times (կրկին անգամ, a second time, again)
կրկնաւոր, -աց	double
կրկնեմ, -եցի	to double, repeat
կցորդ, -ի, -աւ	companion, associate (from կցել join, attach, unite; and cf. -կից)

h

հազար, -աց	one thousand
հազարամեան	thousand-year
հազարապետ, -աց	chiliarch
հազարապետութիւն, -եան	chiliarchate
հազի	hardly, scarcely
հալածանք, հալածանաց (pl. noun)	persecution; pursuit
հալածեմ, -եցի	to pursue, persecute
հակառակ, -աց	contrary, opposed; adver- sary, enemy; as adv. or prep. (with the gen.), against
հակառակորդ, -աց	enemy
հաղորդութիւն, -եան	participation, communion, intercourse (from հաղորդ, -ից common, shared)
հանեմ, -եցի	to please, satisfy; win over, persuade
հանիմ, -եցայ	to agree, be content, acquiesce
հանոյ, -ից (with dat.)	pleasing, acceptable
համակ, -աց	all, complete
համաշխարհական, -աց	fellow countryman; universal
համար, -աց	account, reckoning
համարեմ, -եցի	to count, enumerate; reckon, consider

VOCABULARY
Armenian – English

համարիմ, -եցայ	to reckon, mean, hold as
համարձակիմ, -եցայ	to dare
համարձակութիւն, -եան	audacity, boldness
համրանմամ, համրաճի	to lift, raise (cf. ամրանմամ)
համրաւ, -ոց or -աց	news, information, story; renown
համրաւեմ, -եցի	to proclaim, make known, reveal
համրերիմ, -ի	to endure: have patience; suffer
համրերութիւն, -եան	patience: endurance
համրոյր, -ից	kiss
համրութիմ, -եցի	to kiss
համեմատ, -ից (with dat.)	proportional: commensurate
համբ, համկը	mute, dumb
Հայ, -ոց	Armenian: pl. Հայք the Armenians
Հայաստան, -ի	Armenian
հայաստանի, -եաց	Armenian
հայերէն	Armenian (language)
հայեցուած, -ոց	sight: spectacle
հայիմ, -եցայ	to look at
հայեռյութիւն, -եան	blasphemy
հայր, հաւր, nom. pl. հարք	father
հայրական, -աց	paternal, ancestral: fatherly
հայրապետ, -աց	patriarch
հայրենի, -եաց	paternal, ancestral
հայրիկ	dim. of հայր, papa
հանապազ (adv.)	continually, ever
հանապազորդ, -աց	constant, eternal
հանգամանք, -աց (pl. noun)	condition, manner, circumstance, detail
հանգիստ, հանգստեան	peace, calm, quiet, rest, repose; ի հանգիստ փոխեմ to put to rest
հանգչիմ, հանգեայ	to rest, repose, relax

VOCABULARY
Armenian – English

հանդերձ (proposition, with instr.)	with, together with
հանդերձ, -ից	clothing
հանդերձեալք, հանդերձելոց (pl. noun)	the future
հանդէպ	opposite, before, in front of
հանդիպիմ, -իցայ (dat.)	to meet, encounter; attain
հանեմ, հանի	to draw, drag, remove: հանել ի վեր to bring up, pull up
հանթար, -ոց	intelligence, skill, knowledge
հաշուիմ, հաշուեցայ	to count, reckon
հաս, -ից	revenue
հասանիմ, հասի	to arrive, happen, come to; grasp, understand; ի վերայ հասանիմ to comprehend, grasp, penetrate
հասարակ, -աց	common, public, առ հասարակաց
հասկ, -ից	all together
հասուցանիմ, -ուցի	common, public
հաստատիմ, -եցի	car (of wheat, etc.)
հաստատութիւն, -եան	to cause to happen, bring about
հաստատուն, -ոց	1) to ratify, affirm; 2) to establish
հատանիմ, հատի	stability, constancy; hypostasis
հատուցանիմ, -ուցի	stable, firm, constant
Հարաման, -այ	to cut, break, interrupt
հարաւ, -ոյ	to give back; pay, require
հարաւային, -ոց	Ahriman; Satan
հարթիմ, -եցի	south
հարի	southern
հարիւր	to make level, smooth, even (from հարք, -ից flat)
	aor. of հարկանիմ, strike
	one hundred

VOCABULARY
Armenian - English

հարկ, -աց	tax, duty, need; հարկ է it is necessary, obligatory
հարկանիմ, հարի	to strike, beat, hit, perform, spread: վող հարկանիմ, sound the trumpet
հարուած, -ոց	blow, calamity
հարսանիք, հարսանիաց (pl. noun)	marriage
հարսն, հարսին, հարսունիք,	bride
հարսանց	wedding
հարսնութիւն, -եան	afflicted, distressed (from հարուսան powerful + հար)
հարստահար	to ask
հարցանիմ, հարցի	bread
հաց, -ից	bird, hen: grandfather
հաւ, -ուց	to agree, concur, accede
հաւանիմ, -եցայ	agreement, belief, conviction
հաւանութիւն, -եան	like, similar, equivalent;
հաւասար, -ից or -աց	friend, companion
հաւասարիմ, -եցի	be or make equal: compare
հաւատ, -ոյ usually in the pl.	belief, faith; faithfulness
հաւատք, -ոց	to believe
հաւատամ, -աց (with dat.)	faithful, trustworthy
հաւատարիմ, -աց	aunt, father's sister
հաւրաքոյր, -քին	heathen, pagan, Gentile;
հեթանոս, -աց	հեթանոսք Gentiles, τὰ ἔθνη
հելլեմական	Greek
հեծանիմ, հեծայ	to mount, ride
հեծեմ, -եցի	to moan, lament
հեծեծեմ, -եցի	to groan, moan
հեղեղ, -աց	torrent, stream, flood
հեղձնում, հեղձայ	to choke, suffocate

VOCABULARY
Armenian – English

հեղում, հեղի	to pour, spill; also pass. (aor. հեղայ) be split, poured: flow
հեթուկք	spite, grudge
հենում, հենի (also հանում)	to weave, sew together
հեշտական, -աց	delightful, agreeable
հեռաստան	distance; adv. ի հեռաստանէ from afar
հեռի	distant, far; ի հեռի far; հեռուստ, from afar
հետ, -ոց	trace, footprint
հետզհետէ	little by little, gradually
հետէ	see հետզհետէ, յայսիհետէ, յայնիհետէ
հերձում, հերձի. 3 sg. հերձ	to cleave, split, divide; tear, rend
հզար, -աց	strong, powerful; հզարագոյն, -ից very powerful, more powerful
հեն, հինից	brigand, robber
հիմասմ, -ացայ	to admire, wonder at, be astonished
հիմն, հիման, հիմունք, հիմանց	base, foundation
հին, հնոց	old, ancient
հիմարար	of a brigand
հինգ, -ից	five
հինգերորդ, -աց	fifth
հիւանդ, -աց	sick
հիւանդանց, -ոցաց	hospital
հիւանդութիւն, -եան	sickness, disease
հիւր, -ոյ	matter, nature, essence (cf. նիւր)
հիւծանիմ, հիւծայ	to become thin; weaken, diminish
հիւր, հիւդեայ	matter, stuff (cf. նլոյ)

VOCABULARY
Armenian – English

հիւպատեան	consuls (collective), նուռուս
հիւսիս, հիւսիսոյ	north
հիւսիսային, -ոց	northern
հիւսն, հիւսան, հիւսունք, հիւսանց	carpenter
հիւր, հիւրոց	guest, visitor
հլու, -աց	docile, obedient
հմայք, հմայից (pl. noun)	divination, augury, soothsaying, spell
հմուտ, հմտաց (with dat.)	one who knows (something) well, skilled, learned
հմազանդ, -ից	obedient, submissive
հմազանդիմ, -եցայ	to submit, be resigned
հմազանդութիւն, -եան	obedience, submission
հմանամ, -ացայ	to become old, used up: age
հմարաւոր, -աց	possible
հմարիմ, -եցայ	to think about, ponder
հմարողութիւն, -եան	dexterity, art, skill
հմարք, հմարից (pl. noun)	ways and means: inventiveness, skill: հմար է, it is possible
հնգեկին	fivefold
հնգետասան, -ից	fifteen
հնգետասանամեամբ, -ենից	fifteen years
հմութիւն, -եան	antiquity
հնչիւն, հնչման	sound, voice, noise
հոգ, -ոց	care, trouble: հոգ ի մտի արկանիւս to care, be concerned, anxious
հոգարձութիւն	solicitude
հոգամ, -ացի and -ացայ	to care, worry, be concerned, be troubled
հոգեւոր, -աց	spiritual; devout, pious; animate, living
հոգի, -ոց	spirit, soul, breath (cf. ոգի)
հող, -ոց	ground, base; earth; tomb
հողանամ, -ացայ	to become earth, turn to dust

VOCABULARY
Armenian – English

հողմ, -ոց	wind, breeze, air
Հռոմենք, Հռոմենց (pl. noun)	Romans, Byzantines
հով, -ոց օր -ուց	fresh, cool, cold
հովիս, հովուաց	shepherd; pastor
հոս, -ոց	odour, scent
հոտիմ, հցայ	to have a bad smell, stink
հոտոտիմ, -հցայ	to put out a smell; to breathe; stink
հուսկ, հուսկից	last
հուր, հրոյ	fire
հպարտանամ, -ացայ	to become proud, swell with pride; (from հպարտ, -ից haughty, arrogant)
Հռիփսիմեանք, Հռիփսիմեանց	companions of Rhipsime
հռովմայեցի, -ոց	Roman
հռչակաւոր, -աց	famous, celebrated, renowned (from հռչակ, -աց same)
հսկայ, -ից	giant (also սկայ)
հրաժարիմ, -հցի	to renounce, depart
հրամայիմ, -հցի	to command, order, decree
հրաման, -աց	command, order, decree
հրամանաւոր, -աց	commander, chief
հրապարակ, -աց	public square; court; assembly
հրապուրիմ, -հցի	to entice, tempt, seduce (from հրապոյրք, attraction, lure)
Հրեայ, Հրեից	Jew, Hebrew
Հրեաստան առ Հրեաստան	Judea
հրեղեմ, -աց	fiery (from հուր)
հրեշտակ, -աց	angel; messenger
հրձիգ	incendiary, arsonist (հուր + ձիգ, cf. ձգիմ)

VOCABULARY
Armenian - English

Ճ

Ճախ, -ոյ and -ու	left (direction)
Ճախողակ, -աց	sinister
Ճամ, -ից	voice, shout
Ճայիմ, -եցի	to shout, cry out
Ճանձրացուցանիմ, Ճանձրացուցի	to annoy, trouble, tire
Ճանիմ, -եցի	to offer, present, dedicate
Ճգիմ, -եցի	to stretch, pull; draw; hurl
Ճեզ	acc. dat. loc. of դուք;
	whence Ճեզէն, personally,
	by yourself
Ճեղուն, Ճեղուան	ceiling, roof
Ճեռագործ, -աց	hand-made, man-made; also, handicraft
Ճեռն, Ճեռին nom. pl. Ճեռք gen. dat. pl. Ճեռաց	hand: ի Ճեռն + gen. through
Ճեռնիք	whose hand is broken
Ճեր, -ոց	your
Ճերբակալ, -աց	arrested, prisoner (Ճերք instr. of Ճեռն + -կալ)
Ճերբասուն	nourished, raised: pupil, creature (Ճերք + -սուն, cf. սեանիմ)
Ճեր, Ճերոց	form, shape, model
Ճեր, Ճիրոյ	oil, olive
Ճի, Ճիռց	horse
Ճիրենի, -եաց	olive-tree
Ճիւմ, Ճեան	snow
Ճմիւն, Ճմիրայնյ	winter
Ճմիրոց, -աց and Ճմիրանց, -աց	winter home; winter quarters
Ճորակ, -աց	ravine, small valley
Ճորճ, -ոց	clothing
Ճու, Ճուոց	egg

VOCABULARY
Armenian – English

ՃՈՒԿԱ, ՃԿԱՆ, ՃԿՈՒՄՔ, ՃԿԱՑԳ	fish
ՃՐԻ	free, for nothing (from ՃԻՐ, ՃՐԻՑ gift)

7

ՂԵՒԻ	Levi
------	------

8

ԲԱԿԱՏ, -ՈՒԾ	front; forehead; face; ԲԱԿԱՏՈՒ ՄԱՄ to arrange in battle order; attack
ԲԱԲԱՀԵՄ, ԾԱԲԻԽԱՅ	to know, recognize
ԲԱԲԱՊԱՐԻ, -ՈՎ	road, way, route; journey
ԲԱԲԱՊԱՐԻԽՈՐԴԵՄ, -ԻՑԻ	to journey, travel
ԲԱԲԵՆ, ԻՑ	fly, insect
ԲԱԲԵՆԻԼ	gnat
ԲԱՀԱԼԿԵՄ, -ԻՑԻ	to taste, eat (from ԲԱՀԱԼԿ- -ԱՒ, tasetc, food)
ԲԱՎԱԴԵՄ, -ԻՑԻ	to scatter
ԲԱՐՏՈՐ, -ՈՎ	skillful, dextrous
ԲԱՐՏՈՐՈՒԹԻՄ, -ԻԱՆ	eloquence
ԲԳԲՈՒԹԻՄ, -ԻԱՆ	ascetic practice (from ԲԻԳԱՆ, -ԱՆ, effort, mortification)
ԵԽՄԻՄ, -ԻՑԱՅ	to promenade, take a walk
ԵԽՎ, ԵԽՎՈՆ	haste, speed
ԵԽՎԱԴՈՒԹԻՄ, -ԻԱՆ	horror, monstrosity; nightmare (from ԵԽՎԱԴ, -ՈՎ monster)
ԵՇԹԵԴՈՒԿ, -ՈՎ	sparrow
ԵՇՄԱՐԻԽ, -ԻՑ	true (cf. ԵՇՅԱ, true)
ԵՇՄԱՐՏՈՒԹԻՄ, -ԻԱՆ	truth
ԵՇՄԱՐՏՈՒԹԻԱՄՔ	truly, in truth
ԵՐԱԳ, -ՈՎ nom. pl. ԵՐԱԳՈՒՄՔ	lamp, lantern

VOCABULARY
Armenian – English

Ա

Մագդաղեմացի, -ոց	from Magdalā, Magdalenc
մազդեզ, մազդեզումբ,	Mazdean
մազդեզանց	
մածանիմ, մածայ	to adhere, stick, cling
մահ, մահու առ մահուան	death
մահապարտ, -աց	guilty, deserving the death
մահիմբ, մահթաց (pl. noun)	penalty (cf. պարտք)
	bed

Մամիկոնիան

մայր, մաւր	Mamikonian (name of a leading Armenian family)
մայրաքաղաք, -աց	mother
մայրի, -եաց	metropolis
մանաճիխ, մանաճխոյ	forest, wood
մանաւանդ	mustard, senna
մանկիկ	especially
մանկութիւն, -եան	child, tot
մանուկ, մանկան	childhood, youth
	child (cf. մանր, small);
	collectively մանկոյի, -ույ,
	children
մաշկ, -աց օր -ից	skin, pelt
մաշկեղէն, -ինաց	leathery, of leather, tough
մաշկեակ, -եաց	clothing of leather or hide
մաշկի	leathery
մասն, մասին, մասումբ	part, share; ըստ մասանց in detail
մատանի, -ուց	ring (for finger)
մատն, մատին, մատումբ, մատանց	singer
մատնիմ, -իցի	to betray, denounce
մատնիչ, -աց	betrayer, traitor
մատուռն, մատրանց	martyrium; chapel

VOCABULARY
Armenian – English

մատուցանեմ, -ուցի	to make approach, bring near; offer, present: զնի
մատչիմ, մատեայ	մատուցանեմ, offer a sacrifice
մարգարե, -էից	to approach, draw near, advance toward
մարգարէանամ, -ացայ	prophet
մարգարիտ, -ոյ or -ի, -աց	to prophesy
մարդ, -ոյ	pearl
մարդասէր, մարդասիրից	man (in the plural, the collective is generally used: մարդիկ, մարդկան, men)
մարք	who loves mankind
Մարի, Մարիայ	possible; մարք է նմա, he may (cf. մարքիս)
Մարիամ, -այ	Mari
Մարկիոն	Mary
մարմիմ, մարմնոց	Marcion
մարմնապիշ	body, flesh
մարմնաւոր, -աց	regarding the body, sensual; (cf. պշնում)
մարտ, -ից	bodily, corporal
մարտիկ, -աց	battle, war
մարտմշիմ, մարտիայ	warrior, soldier, combatant
Մարք, Մարաց	to fight
մաւտ	the Medes
մաքի, մաքեաց	near(by)
մաքս, -ից	sheep
մաքսաւոր, -աց	duty, tariff
մաքսաւորութիւն, -եան	customs-officer; publican
մեզէն	customs-house
մհծ, -աց	see մհք
մհծարեան, -քենին	great, notable
	one who has a heavy burden

VOCABULARY
Armenian - English

մեծագանձ	very wealthy, very rich
մեծագին, մեծագնոց	precious, costly
մեծագոյն, -գունից	greater, very great
մեծախումբ	numerous, various
մեծամեծ, -աց	very great: մեծամեծք nobles, magnates
մեծապատիւ	greatly honored, very honorable
մեծապէս (adv.)	greatly, much, very
մեծատուն, -տան	mighty: rich, opulent
մեծարանք, մեծարանաց (pl. noun)	respect, honour
մեծարիմ	to honour, respect
մեծարոյ, -ից	respected, honoured
մեծացուցաննեմ, -ուցի	to honour (act. of մեծանամ, -ացայ become great)
մեծութիւն, -հան	greatness, grandeur, magnificence: riches
մեկին	single, simple, precise, distinct
մեկնեմ, -եցի	to clarify, explain
մեկնիմ, -եցայ	to separate oneself, depart
մեկնութիւն, -հան	explanation
մեկուսի	aside, apart, outside (cf. կոյս)
մեհեան, -հնից	temple
մեղանչիմ, մեղայ	to sin: give offense
մեղաւոր, -աց	sin: sinner; sinful, guilty
մեղմ, -ոց	sweet-tempered, gentle, mild
մեղու, -աց	bee (cf. մեղք)
մեղուանոց, -աց	beehive
մեղք, մեղու	honey
մեղք, -աց (pl. noun)	sin, transgression, fault
մենանց	hermitage (from միայն)
մեռանիմ, մեռայ	to die
մեռասան, -ից	eleven
մեր	our
մերժեմ, -եցի	to reject, remove; ի քաց մերժեմ, to draw away

VOCABULARY
Armenian – English

մերկ, -ոց	naked, uncovered; adv.
ի մերկոց	to expose, reveal, uncover, strip off
մերկանամ, մերկացայ	
մերձ	near
մերձինամ, -եցայ	to draw near; have intercourse
մերս	see միւս
մեք	we
մեզ, միզաց, inst. միզով	fog, mist
մեռ, մեռի, մեռի	each one
մեջ, միջոյ	middle, midst; ի մեջ, ի միջի in the middle, in the midst, among; ի միջի մերում, in our midst, among us; ընդ մեջ անցանեմ, անցի to cross, pierce, penetrate; ի մեջ անում, անի to introduce
մեջք, միջաց	waist
մքացուցանեմ, մքացուցի	to darken (from մուր, -ոց darkness)
մժիղ, -աց	fly, flea (also մժեղ)
մժղուկ, -կան	gnat, midge
մի	one, a, single
մի (prohibitive negative)	not
միաբան	with one voice, in accord, in unison
միաբանութիւն, -եան	to unite; agree with
միակողմանի	crippled, lame; adv. on one side
միամիտ, -մտաց	unanimous
միամտութիւն, -եան	unanimity
միայն, -ից	only, merely; single, solitary
միայնակեաց, միայնակեցաց	hermit
միայնակեցական, -աց	eremitic

VOCABULARY
Armenian - English

միանգամ	once
միանգամայն	all at once, at the same time
միանձն, միանձին,	hermit, monk
միանձումբ, միանձանց	
միաշաբաթի	first day of the week: loc. միաշաբաթոց, but gen. dat. միաշաբաթու, fol- lowing the declination of շաբաթ
միաւորութիւն, -եան	unanimity
միերե	usually միբե, q.v.
միբե	interrogative particle; can it be? is it possible?
միմեանս, միմեանց	each other; one another (reciprocal pronoun)
միան ... միւսն	the one ... the other
մինչ	until, up to, as far as; while, during
մինչես	while, during
մինչեւ	until, as far as
միշտ (adv.)	before (of time)
միջամուխ	always, eternally
միջնաշխարհ, -աց	entered, penetrated (cf. միեմ)
միս, մսոյ	midland
միտք, մտաց (pl. noun)	meat
միւս, -ոց	mind, intellect, intelligence; զմտաւ ածես to con- sider, reflect, ponder
միւսանգամ	other
միւսմ, -եցի	one more time; once again to immerse, dip in;
մկրտեմ, -եցի	drive in, thrust
մկրտիչ, -աց	to baptize; bathe, purify
մկրտութիւն, -եան	baptist, baptizer
մնամ, -ացի	baptism; purification to remain

VOCABULARY
Armenian – English

մնացորդ, -աց	rest, remainder
մնացուածք, -ոց (pl. noun)	remainder, residue
մշակ, -աց	worker; labourer; servant
մշտնշեան	eternal
մշտնշեամոռունչ	ever-resounding
մշտնշեաւոր, -աց	eternal
մշտնշեաւորութիւն, -եան	eternity
մոգ, -ուց	magus (Zoroastrian priest)
մոգական	chief magus
մոլեգին, -գնաց	furious, enraged, beside oneself
մոլիի, -հաց	furious
մոլորիմ, -եցայ	to wander, err
մոլորութիւն, -եան	error, going astray
մոխիր, -ոց	ashes
մոխրանց, -աց	fire-temple
մոխրոց, -աց	waste-heap, dunghill
մոմեղին, մոմեղիմաց	candle
մոյր, մուրոյ	the act of begging
մոռանամ, -ացայ	to forget
մոռացումն, մոռացման առ	forgetfulness, oblivion, neglect
մոռացաւմք	
Մովսես, Մովսեսի առ	
Մովսեսի	Moses
մորենի, -ույ	briar, bramble
մորք, -ոց	skin, pelt, hide, fur
մորթիմ, -եցի	to skin, slay
մուծանեմ, մուծի 3 sg. հեմոյժ	to bring in, lead in, introduce
մուտ, մտից	income (cf. մտանեմ)
մուրթ, մրթաց	hammer
մոմում, -ացի	to murmur; grumble
մտանեմ, մտի 3 sg. հեմուտ	to go in, enter; penetrate
մրմում, -եցի	to murmur
մրուր, -ոց	lees, dregs; dirt, filth, mud
մրշիւն, մրշման	ant; whence nom. մրշունն and gen. մրշեան

VOCABULARY
Armenian – English

J

յ-	see ի
յագիմամ (also յագիմ)	to satisfy oneself, become sated
յագեցայ	
յագիմ, -եցի	to sacrifice
Յակովոս	Jacob, James
յաղիմ, -եցի	to salt, season with salt
յաղք	victorious, strong, powerful, enormous
յաղքահարեմ	to conquer, prevail against: overcome (cf. հարկանիմ)
յաղքիմ, -եցի	to win, conquer, be victorious
յանախ, -աց	much, many
յանախաշատ	very frequent, multiple
յանախիմ, -եցի	to multiply, augment; repeat
յամիմամ, յամեցայ	to be late, hesitate, linger
յամժամ	then, at that time
յամիմինուէ	from then on, thenceforward, -forth
յամտեղ	in that place
յայսիմինուէ	from now on, henceforth
յայտ	open(ly), clearly, evidently
յայտնապէս	openly, clearly
յայտնիմ, -եցի	to reveal, disclose
յայտնի, -եաց	open, evident, obvious
յանգէտս	see անգէտ
յանդիմանիչ, -աց	opposite, facing, in front of, in the sight of (cf. ընդէմ)
յամկարծ	critic, chider (յանդիմանիմ, -եցի to reprimand)
յամկարծաւրէն	suddenly, unexpectedly
յամկուցանիմ, յամկուցի (օր յամկուցանիմ)	(cf. կարծիմ) suddenly, unexpectedly to conciliate, pacify, settle, bring to conclusion

VOCABULARY
Armenian – English

յանպատրաստից	unawares, unexpectedly (from ան + պատրաստ)
յանցանեմ, յանցեայ	to go over, trespass, pass through (from յանց, sin, transgression)
յանցանք, յանցանաց	trespass, transgression; sin, crime
յանցաւոր, -աց	guilty, culpable
յանցուցանեմ, -ուցի	to cause to sin, err
յաշտ, -ից	sacrifice, oblation, offering
յապաղանք, յապաղանաց	delay, hesitation, postponement
յապաղիմ, -եցայ	to delay, linger
յապաղութիւն, -եան	delay
յազողուած, -ոց	success, prosperity, good fortune
յազողութիւն, -եաց	success, prosperity, good fortune
յառաջ	forwards; before (of space or time)
յառաջագոյն	preceding; before, earlier
յառաջանամ, -ացայ	to go before, advance, go ahead, precede
յառնեմ, յարեայ imp. արի	to arise, stand up
յատակ, -աց	floor; pavement
յատանեմ, յատի	to cut, prune
յարգիմ, -եցի	to honor, esteem, appreciate
յարեայ	aor. of յանցիւ
յարեցուցանեմ, յարեցուցի	to attach, connect, cause to join
յարիմ, -եցայ	to adhere to, cling to
յարկ, -աց	roof
յարձակիմ, -եցայ	to assail, attack; hurl oneself forward
յարձակումն, յարձակմանց	assault, attack
յարութիւն, -եան	resurrection; arising
յարուցանեմ, -ուցի	to cause to arise, raise; erect; resuscitate; incite to revolt

VOCABULARY
Armenian – English

յաւանակ, -աց	young horse or donkey; colt, filly
յաւդ, -ից	link, joint
յաւելուած, -ոց	increase, addition, supplement
յաւելում, -ի	to add, join, increase: pass. (aor. յաւելայ) grow, increase: become attached
յաւժար, -աց	disposed to, well-disposed: ready, willing
յաւժարութիւն, -եան	willingness, inclination
յաւիտեան, յաւիտեմից	eternal, eternity (from յաւեն very, continuous) eternity
յաւիտեանք, յաւիտենից (pl. noun)	eternal
յաւիտենական, -աց	to fashion, form, organize,
յաւրիմեմ, -եցի	prepare (cf. արեմք)
յափշտակեմ, -եցի	to plunder, rob, snatch
յենում, յեցայ	to lean on, depend on
յեռում, յեռի	to attach, insert
Յհոն, Յհոնայ	Joshua, Jesus
յիւ (with gen.)	after, following
յիտիմ, -ոց	last
յիտոյ	after
յիրկուանամ, -ացայ	to doubt, question, suspect (cf. երկու)
յիմար, -աց	foolish, mad, insane
յիմարութիւն, -եան	madness, insanity, folly
յիշտակ, -աց	memory, recollection, memorial
յիշտակեմ, -եցի	to remember; remind
յիշեմ, -եցի	to recall, remember (cf. ուշ memory, mind)
յիսուն, -ից	fifty
Յիսուս, -իւ	Jesus
յդանամ, -ացայ	to conceive, become pregnant
յդեմ, -եցի	to send
յդենամ, յդեցայ	see յդանամ

VOCABULARY
Armenian - English

յի՞ն	whither?
յուղվ, -ից	many, most
յոժ	very, much (cf. ոյժ force)
Յոմ, Յումաց	Greek (noun)
յոյս, յուսոյ	hope
Յովհաննես	Johannes, John
յորժամ	when, as
յորձանք, յորձանաց (pl. noun)	torrent, rapids
յորմէհետ	since, since when
Յուդա	Judas
յուզեմ, -եցի	to set in motion, incite, excite; seek, search (from յոյզ , -ից search, investigation)
յուղարկիմ, -եցի	to send, lead, accompany (cf. ուղի)
յունական, -աց	Greek (adj.)
յունարեմ	in Greek (from Յոյթ)
յուսահատ, -ից or -աց	hopeless (cf. հատանիս)
յուսամ, -ացայ	to hope

Ա

-ն	dem. suffix
նա (dem.)	that (one), also adverbial, նա, then
Նազովրեցի, -ւոց	Nazerine
նախ	previously, earlier, first
նախագահ, -ից	principal, capital (cf. գահ)
նախառոն, -ոց or -աց	the first seat (or place) at the table; president, patriarch, etc.
նախակարգ, -աց	of the first order or rank
նախանձ, -ու	jealousy; rivalry; zeal
նախանձիմ, -եցայ	to be envious, jealous
նախանձոտ, -աց	jealous; also նախանձկոտ, jealous

VOCABULARY
Armenian – English

նախատեմ, -եցի	to insult, injure
նախատիմք, նախատամաց (anomalous pl. noun)	insult, abuse, outrage
նախարար, -աց	prince, noble
նախարարեան (collective noun)	nobility
նախնի, -եաց	first, primitive; old, ancient; as a noun: chief, in the plural, ancestors
նածրացի, -եաց	Christian, Nazarene (cf. նազովրեցի, -ոց)
նամակ, -աց	letter
նայիմ, -եցայ	to look
նարդեան	of nard (from նարդոս, nard)
նաւ, -աց (also -ուց)	ship, boat; whence նաւակ boat, skiff
նաւասարդ, -աւ	New Year: first month of the Old Armenian calendar
նաւրի, -եաց	hungry, fasting
նեղիմ, -եցի	to torment, afflict (from նեղ, -ոյ narrow, oppressed)
նենգ, -աց	fraud, ruse, trick
նենգաւոր, -աց	deceiver
նենգիմ, -եցի	to trick, deceive
նենգուրիմ, -եան	trickery, deceit
ներեմ, -եցի	to pardon, excuse, absolve: permit, allow, suffer
ներկամեմ, ներկի and ներկեմ, -եցի	to tint, color, paint (from ներկ, -ոց tint)
ներսէս	Nerses (proper noun)
ներքիմ, ներքնոյ	inner
ներքոյ, ի ներքոյ	under
ներքուստ, ի ներքուստ	from the inside, from within
ներքս (ի ներքս)	inside, within
նզովեմ, -եցի	to swear,, curse (from նզովք, -ից oath, curse)

VOCABULARY
Armenian – English

Նիկիական, -աց	Nicaean
Ծիրի	sleep
Ծիրիեմ, -եցի	to sleep
Ծիւթ, -ոյ	matter (cf. հիւթ)
Ծկանակ, -աց	loaf of bread (from Ծկան loaf of bread)
Ծման, -ից	similar, like
Ծմանաւղ (and Ծմանող), -աց	similar
Ծմանիմ, -եցայ	to resemble, be similar, imitate (+ dat.)
Ծմանութիւն, -իան	likeness, similarity
Ծննդում, -եցի	to sleep
Ծշան, -աց	mark, sign
Ծշանագիր, -ոց	character (of script), alphabet, writing system
Ծշանակեմ, -եցի	to designate, indicate
Ծշդիկ, -ից	traveller
Ծխարի, -աց	relic
Ծշմարտան, -աց	track, trace, mark
Ծոյն (dem. pro. of identity)	the same (one)
Ծոյնժամայն	at the same time
Ծոյնչափ, -ուց	that much, so much, as much
Ծոյնպէս	likewise, in the same way
Ծոյր, -ոց	new
Ծորող	new
Ծորողեմ, -եցի	to renew; repeat
Ծու, Ծուոյ	daughter-in-law
Ծուագ, -աց	song
Ծուագածու, -աց	musician, singer (cf. սծիս)
Ծուագարան, -աց	musical instrument
Ծուագ, -ից	less, lesser, small, inferior
Ծուազեմ, -եցի	to diminish, reduce
Ծուազիմ, -եցայ	to become smaller
Ծուեր, Ծուիբաց	offering, gift
Ծունն, Ծուան, Ծոսունք	pomegranate

VOCABULARY
Armenian - English

նուրբ, նրբից	fine, subtle
նստիմ, նստայ imp. նիստ	to sit (cf. նիստ position, place, seat)
նստուցանեմ, -ուցի	to seat

2

շաբաթ, -ու	Sabbath: week
շահ, -ից	gain, profit, use
շահեկան	see շահեկան
շահապետ, -աց	prefect, governor (also <i>genius tuclarius</i>)
շահեկան, -աց	useful, profitable
շահիմ, -եցայ	to win, gain, profit
Շապուհ	Shapuh (proper name)
շատ, -ից	very, much
շարժ, -ից	movement, shaking
շարժիմ, -եցի	to shake, move
շարժիմ, -եցայ	to be shaken, move
շարժումն, շարժման, -մումք	movement, shaking
շարժում, -ոց	shaking
շաւշափեմ, -եցի	to feel, touch
շեն, շինից	1) inhabited; 2) built: 3) prosperous; 4) village, hamlet
շենք, շինաց	inhabited land, settlements; building
շիկափոկ	made of red leather (շէկ tawny, reddish + փոկ leather cord)
շինական, -աց	peasant, farmer
շինիմ, -եցի	to build (from շէկ)
շինուած, -ոց	building
շինութիւն, -եան	building; prosperity, blossoming
շիշ, շշից	bottle, flask

VOCABULARY
Armenian – English

շիշանիմ, շիշայ	to be extinguished; cease; die
շիշուցանիմ, -ուցի	to extinguish
շղթայ, -ից	chain, link
շնորհագիր	written by divine grace
շնորհեմ, -եցի	to favor, grace; give a present, endow; gratify; pardon, please
շնորհք, -աց (pl. noun)	grace, favor
շուն, շան	dog
շունչ, շնչոյ	breath; spirit, soul
շուրբն, շրբան, շրբումք	lip; border, edge
շուրջ	around
շուրջանակի	as adj. surrounding; as adv. in the region; in a circle
շշիւն, շշման	whistling
շտեմարան, -աց (also as plural noun)	warehouse, storeroom, granary
շրջեմ, -եցի	to turn, change
շրջիմ, -եցայ	to go, go around, march; be turned, change

n

ն (and նվ)	(interrog. pronoun) who?
ոգի, -ուց	spirit, soul, πνεῦμα (cf. հոգի)
ողբ, -ոց	lamentation, weeping
ողբամ, -ացայ	to lament
ողբումն, ողբման	lamentation
ողողեմ, -եցի	to swim; submerge (cf. հեղում)
ողորմած, -աց	merciful, compassionate
ողորմիմ, -եցայ (with dat.)	to have pity or compassion (from ողորմ, -ոյ pity)
ողոք, -ոց	request; supplication, entreaty
ողջ, -ոց	healthy; ողջ իր, χαῖρε

VOCABULARY
Armenian - English

ողջակէզ, ողջակիզի	sacrifice: burnt offering (cf. կիզում)
ողջանամ, -ացայ	to be, become healthy
ողջացուցանիմ, -ուցի	to heal
ողջոյն, ողջունի, -իւ	greeting
ողջոյն, -ից (adj.)	all, entire, whole
ոն, ոնոյ	detail, order: style
ոմն	someone, a
ոյր	gen. of ո, ով
ոչ	not, no: ոչ ինչ nothing
ոչխար, -ոց	sheep
ոռոգանիմ, ոռոգի	to wet, irrigate (also առոգանիմ, առոգի)
Ուկիծին, Ուկիծնիւ	the Goldern-born one (cf. ծին)
ուկիհատ, -ոց	gold-mine: golden
ուկինէն, -աց	golden, of gold
Ուկիմայր, Ուկիմաւր	the Golden Mother
ուկիաւդ	having gold rings (cf. աւդ, -ից ring)
ուկի, -ւոյ	gold
ուկր, ուկեր	bone
հիվ	who?
ուն, ուտին nom. pl. ուտք	foot
gen. pl. ուտից	
ուտնաւոր, -աց	pedestrian
որ, -ոյ interrog. and rel. adj.	which
որբանոց, որբանոցաց	orphanage (from որբ, -ոց orphan)
որդեակ, -եկաց	small child (diminutive of որդի)
որդի, -ւոց	son, child (loc. որդւոց p. 135 is irregular)
որդն, որդան, որդունք	worm
որեար, որերոյ (collective noun)	people, folk
որք, -ոց	grapevine

VOCABULARY
Armenian – English

որբ, -ուց	calf
որկոր, -ոց	throat
ործ, -ից	male
որովայն, -ից	womb: stomach
որովհետեւ	since, because
որոտամ, -ացի	to thunder
որոտումն, որոտման	thunder
որշափ	as much
որպէս	as, how, որպէս զի so that
որպիսի, -եաց	such
որս, որսց	hunt, prey, game
որսամ, -ացի and -ացայ	to hunt
որսող, -աց and որսորդ, -աց	hunter
ութ, -ից	eight
ութերորդ, -աց	eighth
ութսուն, -ից	eighty
ուժգին	strong, intense, severe
ուխտ, -ից	vow, pact, contract, treaty; clergy
ուխտեմ, -եցի	to swear an oath
ուղիկից, -աց	traveling companion (cf. -կից)
ուղի, -ւոյ	road, way; journey
ուղիղ, -ոց	straight, upright, direct
ուղլսք, -ից (pl. noun)	mountain stream, torrent
ուղղեմ, -եցի	to set up, raise; direct
ուղղորդ, -աց	straight, direct, upright
ուղղութիւն, -եան	straightness, correctness, reform
ուղստ	camel
ունիմ, կալայ	to have, hold, keep; seize
ունկն, ունկան թ. ականչք, -աց	car
ունչ, -ոց	ground, base, foundation; ընդ ունչ տամիմ , raze to the foundations, destroy

VOCABULARY
Armenian – English

ուշ, ուշոյ

memory, recollection; բան ուշ
եղիւ ինձ, I remembered
the word, called the word
to mind

ուսմում, ուսեայ
ուսուցանեմ, -ուցի
ուս, ուսոց
ուսանիմ, ուսայ

to swell, puff
to swell, inflate
shoulder
to learn, study, practice,
be taught

ուսումն, ուսման
ուսումնակից, -աց
ուսուցանեմ, -ուցի
ուսուցիչ, -աց
ուստեք
ուստի (interr. and rel. adv.)
ուստր, ուստեր
ուտեմ, կերայ 3 sg. եկեր
ուտեստ, -ից
ուր (interr. and rel. adv.)
ուրախ
ուրանամ, -ացայ
ուրիմն

study, instruction, learning
fellow-pupil (cf. -կից)
to teach, instruct, inform
teacher
from somewhere
from where, whence
son
to eat
food, nourishment
where
joyous, joyful
to deny, denounce, disavow
somewhere (indef. adv.):
so, then

ուրիք

somewhere, anywhere;
ոչ ուրիք nowhere
someone, somebody;
ոչ ոք no one, nobody

ξ

չ-
չար, -աց
չարագործ, -աց
չարախաւս, -աց

unstressed form of the negative
bad, wicked, evil
malefactor, evil-doer
slander, detractor, one who
speaks evil (cf. խաւսիմ)

VOCABULARY
Armenian - English

չարաչար	very bad
չարասէր, չարասիրաց	loving evil
չարիք, չարիաց (pl. noun)	evil
չարութիւն, -եան	evil, wickedness
չարչարիմ, -եցի	to torture, torment, maltreat
չափ, -ուց and -ոց	degree, measure: model: հայրական չափում like a father, in the mode of a father
չափեմ, -եցի	to measure
չեւ	not yet (չ + եւ)
չիք	there is not, there are not
չոգայ	aor. of երթամ
չոր, -ոց	dry, arid
չորեքեան	all four
չորեքկարգեան	(set) in four ranks (cf. կարգ)
չորեքկիմ, -կմաց	fourfold, quadruple
չորեքկուսի	four-sided (cf. կոյս)
չորեքեարիւր, -ոց	four hundred
չորեքտասամ, -ից	fourteen
չորիբ	fourth (usually in sense of "a fourth (part) of")
չորրորդ, -աց	fourth (ordinal numeral)
չորբ, չորից	four
չուառ, -աց	unfortunate, pitiful (cf. բշուառ)
չուեմ, -եցի	to go, leave, depart
չբաւոր, -աց	poor, needy
չբմեղք; ի չբմեղք առնում	to pardon, excuse, absolve (չիք-մեղք)

Ա

պագանեմ, պագի	to kiss (see երկիր)
---------------	-----------------------------

VOCABULARY
Armenian - English

պակասէ, -եաց, (3 sg. verb)	there is lacking, missing, required (from պակաս -ից defect)
պակնում, պակեայ	to be petrified (with fright)
պահ, -ուց	watch, guard (also written պարի; cf. պահք)
պահապան, -աց	watchman, guard, sentinel
պահեմ, -եցի (also պարհեմ)	to watch, guard; keep, observe; fast
պահք, պահոց (pl. noun)	fast: եմ ի պահս, I am fasting (cf. պահ)
պաղտանիք, -աց (pl. noun)	supplication, request
պայ, -ից	fairy
պայթուցանեմ, -ուցի	to break (fact. of պայթիմ, to split, break, crack)
պայծառանամ, պայծառացայ	to shine brightly, be resplendent
պայմանեմ, պայմանեցի	to contract for; be responsible for
պայքար, -աց	struggle, dispute
-պան	agent, one who does whatever the first member of the compound means; e.g. պահապան, one who guards
պանդուխո, -աց	foreigner, stranger, immigrant
պաշարեմ, -եցի	to besiege, afflict, surround
պաշտամ, պաշտամանց	service, adoration, worship; cult, cult-centre: պաշտամ
պաշտամեայ, -եից	առնում to receive honour, be adored
պաշտեմ, -եցի	servant, minister; official; as adj. pious, religious
պառաւ, -ու, -ունք, -անց	to worship, honour, serve old woman

VOCABULARY
Armenian – English

պատահար, -ից	misfortune, calamity, accident
պատահեմ, -եցի (with dat.)	to meet, come upon; happen
պատան, -աց	binding; in the plural
	պատանիք, burial shroud, winding-sheet
պատանի, -եաց	youth; dim. պատանեակ, -եկաց little child
պատառեմ, -եցի	to tear, rip
պատառումն, պատառման	rip, split, tear
պատասխանի, -եաց	answer, reply; պատասխանի տամ, to reply, answer
պատարագ, -աց	offering
պատեհ, -ից	opportune, proper, right
պատերազմ, -աց	battle, war
պատերազմունք	to fight, wage war
պատերազմիմ, -եցայ	punishment
պատիժ, պատժոյ	honour, homage, esteem
պատիւ, պատույ and պատուի, պատուց	
պատկեր, -աց	image, idol, statue
պատճառ, -աց	cause, reason
պատճեն, պատճենից	copy
պատմեմ, -եցի	to narrate, tell
պատմութիւն, -եան	story, history, narrative
պատմութան, -աց	garment, clothing, cloak, coat; robe
պատշաճ, -ից	fit, proper, suitable
պատուական, -աց	honorable, venerable, excellent
պատուեմ, -եցի	to honour, respect
պատուէր	order, command
պատուիրակ, -աց	envoy, emissary
պատուիրան, -աց	order, command
պատուիրեմ, -եցի	to command, decree
պատուհաս, -ից	punishment
պատուհասեմ, -եցի	to punish

VOCABULARY
Armenian – English

պատրաստ, -ից	ready, prepared (cf. յանպատրաստից)
պատրաստեմ, -եցի	to prepare
պատրաստութիւն, -եան	preparation
պատրիկ, -աց	patrician, πατρίκιος (title)
պարան, -աց	cord, rope
պարանոց, -ի, -աւ	neck
պարապ, -ոյ	occasion: repose, leisure: պարապով on the occasion, at the opportune time
պարաբ	fattening food
պարաբակ, -աց	fattened
պարաբու, -աց or -ից	fat: fertile
պարգեւ, -աց	gift
պարգեւեմ, -եցի	to give
պարզ, -ից	simple, plain, pure
պարծանք, -աց (pl. noun)	glory, boasting
պարի	see պահ
պարմայիմ, -եցի	to touch, test, experience
պարսաւեմ, -եցի	to scorn, despise
Պարսիկ, -աց	Persian
Պարսք, Պարսից (pl. noun)	the Persians
պարսպեմ, -եցի	to build a wall around (a city)
պարտական, -աց (with dat.)	debtor; obligated; guilty
պարտաւորեմ, -եցի	to accuse, sentence, condemn
պարտեզ, -աց	garden, park
պարտիզպան, -աց	gardner (cf. պան)
պարտիմ, -եցայ	to be obliged, obligated, have to
պարտումն, պարտմանց	defeat
պարտք, պարտուց (pl. noun)	debt; obligation, tribute;
պարք, պարուց (pl. noun)	պարտ է, it is necessary
Պաւղոս	dance
	Paul

VOCABULARY
Armenian – English

-պետ	head, leader; as second member of compound, e.g. հայրապետ , -աց patriarch
Պետրոս	Peter; voc. Պետրի
-պէս	adverbial suffix
պէսպէս	in various ways; varied, multicoloured
պէտք (pl. noun), acc. պէտս gen. պիտոյից	need, necessity, -պէտք ին, it is necessary
պիղծ, պղծոց	impure, filthy
պիտանի, -իաց (with dat.)	useful, profitable; good, laudable
պիտոյ, -ից (with dat.)	necessary, useful
պղծութիւն, -եան	impurity, profanity
պղտորեմ, -եցի	to trouble, muddy (water), make murky (from պղտոր, -ոց turbid)
պմդեմ, -եցի	to make firm; fortify (from պիմու, -ոց firm, strong, fast)
պմդիմ, -եցայ	to affirm, insist
պշուում, պշեայ	to look at, gaze at, contemplate
պոռնիկ, -աց	fornicator, adulterer, prostitute
պսակ, -աց	crown
պսակեմ, -եցի	to crown
պտղաբեր, -ից	prolific (cf. -պիբ)
պտղալից	fruitful (cf. -լից)
պտուղ, պտղոյ	fruit; issue; product
պրծանիմ, պրծայ	to escape, save oneself, flee
?	
շամամ, շամացի and -ացայ	to strive, seek for, take pains; try, attempt (from շամ, -ից effort, work, travail)

VOCABULARY
Armenian - English

շենում, շեռայ շերմ, -ոց	to become warm, warm oneself warm; շերմք, շերմոց warmth, heat
շերմաշերմ շերմն, շերման շնչեմ, -եցի	very warm warmth, heat to clean off, efface, cancel, destroy (from շինչ clean)
շորի, -եաց շուր, շրոյ շրեմ, -եցի շրհոր, -ոյ	mule water to wash off, cancel, dissolve well (from շուր + հոր, -ոյ cistern)

n

ռարրի	rabbi
Ռոդացի	Rhodian
ռոնիկ, -աց	salary, wages, pension

u

-ս	dem. suffix
սա (dem.)	this (one)
սակ	count, number; condition, state; see also սակս
սակայն	but, however
սակաւ, -ուց	little, a little; few
սակաւիկ	(by) a little
սակս, ի սակս	concerning, with regard to (loc. pl. of սակ)
սահման, -աց	limit, border, frontier; territory
սահմանեմ, -եցի	to limit, determine, establish
սահմի	third month of the Armenian calendar
սաղար	general-in-chief

VOCABULARY
Armenian - English

սաղմոս, -ից	psalm
սաղմոսերգու, -երգուաց	psalm-singer
Սալոմէ	Salome
սայլ, -ից	wagon, cart
սաստեմ, -եցի (with dat.)	to order, command imperiously; threaten: reproach (from սաստ, menace, reprimand)
սատակեմ, -եցի	to annihilate, destroy, slaughter
սատանայական, -աց	satanic
սատրեմ, -եցի	to help, assist (from սատր, -աց help; worker)
սատրութիւն, -իան	help, assistance
սարկաւագ, -աց	deacon
սարսիմ, -եցայ	to tremble (with fright); be afraid
սարսուռ, -ոյ	trembling, shaking, shivering
սարտնում, սարտնեայ	to become tired of, satiated, abandon, revolt against
սաւսափիւն	noise, murmur, cry
սափոր, -ոյ	pitcher, urn
սգամ, -ացի and -ացայ	to mourn, grieve (cf. սուգ)
սեաւ (also սեւ), սեւոց or սեւից	black
սեղան, -ոց	table, altar
սեմեակ, -աց	room, chamber
սեպիական, -աց	special, particular, specific (from սեպուհ, -աց nobleman)
սերմանեմ, -եցի	to sow
սերմն, սերման	seed, fig. race, descendants
սերմանիք, սերմանեաց (pl. noun)	seed
սեփական	see սեպիական
սէգ, սիգաց	proud, haughty, arrogant; imperious

VOCABULARY
Armenian – English

սէր, սիրոյ	love
սիգամ, -ացայ	to be proud, haughty
սիկդ, սկեդ	shekel (unit of money and of measure)
սիդորայ, սիդորայից	syllable
Սիմոն, Սիմոն	Simon
սիրելի, -եաց	beloved, dear, lovable
սիրեմ, -եցի	to love
սիրտ, -ից	heart
սիւն, սեանց	column
սկայ, -ից	giant (cf. հոկայ)
սկայազն, սկայազին	of the race of giants (cf. ազն)
Սկարիովտացի	Iscariot
սկաւուակ, -աց	plate, dish, bowl
սկեսուր, -աց	groom's mother; mother- in-law (also կեսուր)
սկիզբ, սկզբան, սկզբունք	beginning
սկուտդ, սկտեղ	dish, plate
սկսանիմ, սկսայ	begin
սմանիմ, սմայ	to be raised, nourished, brought up (root սուն-, cf. ձերքասուն)
սմար, -ից	top of the head; ի սմարս on the summit
սմնդակից, -աց	"co-nourished": companion, comrade (սմունդ + -կից)
սողիմ, -եցայ	to crawl, creep
սողուն, սողնոյ	crawling creature
սոյն	this same (one)
սովոր, -ից	accustomed, traditional, usual
սովորական, -աց	accustomed, habitual, traditional
սովորութիւն, -եան	habit, tradition, custom
սուգ, սգոյ	sorrow, mourning
սուզանիմ, սուզի 3 sg. հոսյզ	to submerge, hide

VOCABULARY
Armenian – English

սուսեր, -աց	sword
սուս, սասց or սսից	false
սուր, սրոց	sword; ընդ սուր համեմ,
	to put to the sword
սուրբ, սրբոց	holy, saintly; saint
սպանանեմ, սպանի	to kill; murder
սպանդ, -ից	slaughter of animals
	for sacrifice
սպանդանց, -աց	abattoir, slaughter-house
սպառ	entirely, completely, to the end
սպառ սպուռ	totally, thoroughly
սպառնամ, -ացայ (with dat.)	to threaten, menace
սպաս, -ուց	service
սպասաւոր, -աց	servant
սպասաւորութիւն, -եան	service
սպասեմ, -եցի (with dat.)	to serve
սպարապետ, -աց	commander-in-chief
սպիտակ, -աց	white
սպուռ	see սպառ
ստանամ, -ացայ	to acquire, take possession of; possess
	possessor
ստացիչ, -աց	possessor
ստեղծանեմ, ստեղծի	to create
ստեմ, -եցի (with dat.)	to break a vow; lie
ստիմ, ստեան, ստիմք, ստեանց	breast
ստորին, -ոց	lower (from ստոր, -ից bottom)
ստուգագոյն, -ից	more certain, more accurate (from ստոյգ, -ից certain)
	slave
ստրուկ, -աց	swift-winged (սուր + թիւ, -ոց, wing)
սրաբեւ	
սրտմտիմ, -եցայ	to be angry, become furious, enraged
սիածանիմ, սիածայ	to dress, don, put on
սիոնիմ, -եցի	to comfort, console

VOCABULARY
Armenian – English

սբանչելապէս (adv.)	wonderfully
սբանչելարար	miracle-worker
սբանչելի, -եաց	wonderful
սբանչելիք, սբանչելեաց	wonder, marvel

¶

վարսներորդ, -աց	sixtieth
վարսուն, -ից	sixty (cf. վեց)
վախճան, -աց	end: conclusion: death
վախճանիմ, -եցայ	to die, come to the end
վաղ	ancient, old, of former times; adv. soon, quickly, early
վաղագոյն	earlier
վաղիւ	early: tomorrow: the next day: the next morning (instr. of վաղ) ի վաղիւ անդր, the following day
վաղնջուց	old, ancient
վաղուեան	of the following day
վաղվաղակի	soon, quickly, immediately
վաճառ, -աց	commerce, traffic: merchandise; market
վաճառական, -աց	merchant
վաճառեմ, -եցի	to sell
վայ	woe! alas!
վայել է	it is proper: it behooves (one)
վայելուչ	suitable: decorous, fine
վայր, -աց	place, situation, position; ի վայր beneath: վայր մի an instant, moment
վայրինի, -եաց	savage, wild; coarse, rude, rustic
վանական, -աց	monk
վանորայ, վանորայց	monastery, scete

VOCABULARY
Armenian - English

վանք, վանաց (pl. noun)	dwelling; monastery, convent; collective վանեար
վասն	because of, on account of, for the sake of (with gen.)
վաստակիմ, -եցայ	վասն զի because to labor, exert oneself (from վաստակ, -ոց or -աց effort)
վատ, -աց	bad, wicked, evil, perverse
վատրար, -աց	bad, ignoble
վատնեմ, -եցի	to waste, dissipate, consume; oppress
վարագոյր, -աց	curtain
վարազ, -աց	boar; as a proper name Վարազ, -այ
վարդապետ, -աց	teacher, master
վարեմ, -եցի	to lead, convey, conduct, direct
վարժեմ, -եցի	to educate, instruct
վարձ, -ուց	salary, wages; payment, recompense; pl. վարձք, the same meaning
վարձամբ, վարձամաց (pl. noun)	payment, bride-price
վարդ, վարուց (pl. noun)	life, conduct; behaviour, morals, manners
վեշտասան, -ից	sixteen
վեր, ի վեր	above, over, up
վերակացու, -աց	overseer, director, governor (cf. կամ)
վերայ ածv.	over, above; usually ի վերայ (with gen.)
վերանամ, -ացայ	to arise, go up, ascend
վերիմ, -աց	superior, higher, celestial; external, outer
վերնագաւառ, -աց	high-region

VOCABULARY
Armenian – English

վերնատուն, -տան	upper storey, top floor (cf. սուն)
վերոյ, ի վերոյ	over, above: ի վերոյն previously
վերուստ, ի վերուստ	from above: from on high, since the beginning
վեց, -ից	six
վեցերորդ, -աց	sixth
վգուրկ	great, big
վեմ, -աց	stone, rock
վեր, -աց	wound
վիճակ, -աց	lot, share, fate, fortune, success: վիճակ պարզեւեմ ի + abl. to give a share of something
վիճ, վճաց	lute
վիշապաբաղ	the dragon-handler (վիշապ, -աց dragon: cf. բաղեմ)
վիպասան, -աց	story-teller (վեպ, -աց, story, tale; cf. ասեմ)
վիրաւոր, -աց	wounded
Վիրք, Վրաց	Georgians
վկայ, -ից	witness: martyr
վկայարան, -աց	martyrium
վկայեմ, -եցի	to testify, give witness
վկայութիւն, -իւն	testimony, evidence, witness
վճարեմ, -եցի	to achieve, accomplish, end; pay, acquit; spend, pass (of time) (from վճար, pay- ment, recompense; end)
վճաս, -ուց	harm, injury, wrong: damage, loss; fault
վճասակար, -աց	pernicious, harmful; guilty (cf. -կար)
վճասակարութիւն, -իւն	danger, damage, harm

VOCABULARY
Armenian - English

վնասեմ, -եցի	to harm, injure
վշտակեցորիւմ, -եան	anxiety, torment, distress
վրեժ, վրիժուց	vengeance, revenge; վրեժ խնդրիւ to seek, or take revenge

Ա

ա-	negative particle in compound words (e.g. ակար)
տագնապ, -աց	torment, distress
տագնապեմ, -եցի	to oppress; do violence to, afflict
տախտ, -ից	throne, seat; chair, sofa
տակաւ	little by little
տակաւին	yet
տանար, -աց	temple; palace, court
Տանիկ, -աց	Arab, Arabian
տամ, եռու part. տուեալ	to give; cause, make, as in թերել տամ to cause to bring
տայգը, տայգեր	husband's brother, brother-in-law
տանիմ, տարայ	to lead, bring, carry; support, suffer, endure (+ dat.)
տանիք, -եաց (pl. noun)	roof
տանուտեր, տանուտեան	householder, master of the house (cf. տուն, տան and տեր)
տանջամք, տանջամաց (pl. noun)	torture, torment, suffering
տանջեմ, -եցի	to torture
տապալեմ, -եցի	to tumble, knock down, demolish
տառապեմ, -եցի	to distress, afflict
տասանորդ, -աց	tithe, tenth part
տասն, տասանց	ten

VOCABULARY
Armenian - English

տասնամեայ	ten-year
տասնապատիկ, -աց	ten-fold
տասնեքեան	all ten
տարածանեմ, տարածեմ, տարածեցի	to stretch, extend (from տարած , -ից extended, extensive)
տարայ	aor. of տանիմ
Տարան	Tarawn (a province west of Lake Van)
Տարաւնական	pertaining to the province of Tarawn
տարեկան, -աց	yearly, annually (cf. -ական)
տարի, -եաց, -ուց	year
տարր, տարեր	element
տաւն, -ից	feast, festival
Տաւրոս, -ի	Taurus (mountain)
տգեղ, -ից օր -աց	ugly, deformed (cf. գեղ)
տգետ, տգիտաց	ignorant, unknowing (cf. գետ)
տգիտարար	ignorantly, unknowingly
տեղ, տեղոյ, տեղաց	shower
տեղայ, տեղաց	it rains, it is raining
տեղեակ, -աց (with dat.)	well-informed, instructed, skilled in
տեղեկանամ, -ացայ (with dat.)	to be taught, informed, instructed
տեղի, -եաց	place, position: գտեղի առնում to halt; episode
տեսանելիք, -եացք (pl. noun)	eyes: instr. visibly
տեսանեմ, տեսի	to see, look at
տեսանող, -աց	viewer, one who sees, looks at sight, view; vision
տեսիլ, տեսլեան	supervisor
տեսուց, -աց	supervisorship, overseership
տեսչութիւն, -եան	see տէրութիւն

VOCABULARY
Armenian - English

տէր, տեառն inst. տերամբ	lord, master (frequently abbreviated տը, when it means God: from տի-այր; cf. տի-կիմ)
nom. pl. տեարբ	lordship (տերութիւն in old MSS)
տէրութիւն, -եան	lordly
տէրութական, -աց	year
տի, տիոց	fore-arms
տիգբ, տգաց	universe, cosmos (cf. եզր)
տիեզերբ, տիեզերաց (pl. noun)	Ctesiphon
Տիգրոն	leather bag, wineskin
տիկ, տկաց	lady, woman (cf. տէր)
տիկին, տիկմոց	Ctesiphon
Տիսփոն	to become master of, dominate
տիրանամ, -ացայ	to rule, dominate, be master of
տիրեմ, -եցի (with dat.)	day (as opposed to night)
տիւ, տութեցեան	sad
տխուր, -ոց	to be sad; mourn
տխրիմ, -եցայ	feeble, week (cf. կարիմ)
տկար, -աց	to plant (cf. տութիչ)
տմկիմ, -եցի	family, race, line
տոհմ, -աց	row, rank, line
տող, -ից	giver (from տամ)
տուիչ առ տուող	house, household, family, line, nation
տուն, տան	plant
տունկ, տմկաց	aor. imp. of տամ
տուր	mark, sign, shape, impression
տպաւրութիւն, -եան	to be, become sad
տրտմիմ, -եցայ	sadness
տրտմութիւն, -եան	complaint, murmuring
տրտում	sad
տքմութիւն, -եան	vigilance, wakefulness, restlessness

VOCABULARY
Armenian - English

g

ց-	prep. with acc.: to, towards
ցածնում, ցածեայ	to abase oneself; calm oneself, desist
ցամար, -աւ	dry, arid: the mainland
ցամաքիմ, -եցայ	to dry up, become dry
ցամաքեցուցանեմ, -ուցի	to dry
ցայզ, -ոյ	night (cf. այգ)
ցանեմ, -եցի	to scatter, spread; sow (from ցան, -ից scattered, dispersed)
ցանկալի, -եաց	desirable, enviable
ցանկանամ, -ացայ	to desire, want, wish, long for (from ցանկ, -ոց wish, desire, yearning)
ցանկութիւն, -եան	desire
ցասնում, ցասեայ	to become angry
ցասումն, ցասման	anger
ցաւ	see ցաւք
ցաւագին	painful, grievous; sad, sorrowful
ցաւեցուցանեմ, -ուցի	to hurt, cause pain
ցաւէ, ցաւեաց (imperf. vb.)	it hurts; ինձ ցաւէ it hurts me
ցաւք, ցաւոց (pl. noun)	pain, affliction, torment
ցելում, ցելի	to split
ցիրեկ (adv.)	day (cf. երեկ); by day, in the daytime, during the day
ցիր, ցրից	strewn, scattered, dispersed
ցից, ցցոց	(noun) stake, peg, pin; (adj.) erect, sharp
ցնծամ, -ացի and -ացայ	to rejoice
ցնորիմ, -եցայ	to go astray, insane, become delirious
ցորքան	as long as

VOCABULARY
Armenian - English

ցուցանեմ, ցուցի, 3 sg. եցոյց	to show, demonstrate
ցրեմ, -եցի	to scatter, disperse
ցրիւ	scattered here and there (instr.) of ցիր, used as an adv.)
ցրուեմ, -եցի	to scatter

Փ

փախուսա, փախստեան	flight
փախուցանեմ, -ուցի	to put to flight
փախչիմ, փախեայ	to flee, escape
փախստական, -աց	fugitive, in flight
փախստեայ, -եից	fugitive
փայլակն, -ան	lightning, flash; in the plural, usually փայլատակումբ (cf. փայլեմ, shine, gleam)
փայտ, -ից	wood; tree
փայտահար, -աց	woodcutter
փայտատ, -աց	axe
փայտեղեմ, -աց	wooden
փանդիռ, -աց	lyre
փառաւոր, -աց	glorious, illustrious, renowned, famous; փառաւոր առնեմ to glorify, praise
փառաւորութիւն, -եան	glory, splendor, majesty
փառք, փառաց	glory, fame; majesty, magnificence
Փարիսեցի, -ւոց	Pharisee
Փաւստոս	Faustos
փափագեմ, -եցի	to wish, desire, long for
փափուկ, -աց	tender, delicate
փեսայ, -ից	bridegroom
փեսայութիւն, -եան	wedding
փիլիսոփայ, -ից	philosopher
փիղ, փղաց	elephant

VOCABULARY
Armenian – English

փլանիմ, փլայ	to collapse, fall into ruin, tumble down (cf. փռվ)
փոխ, -ոց	loan
փոխանակ, -աց	substitute, replacement; used as adverbial prep. (with gen.) instead of, in place of: փոխանակ զի in place of
փոխատու, -աց	lender (cf. տամ)
փոխեմ, -եցի	to change, convert: translate
փող, -ից	throat
փող, -ոց	tube, passage: trumpet; փող հարկանեմ to blow the trumpet
փողար, -աց	trumpet-blower (cf. հարկանեմ)
փողոտեմ, -եցի	to cut the throat, kill, butcher
փոյք, փութոց	zeal, diligence: haste
փոր, -ոց	belly, abdomen
փորձ, -ոց	trial, test: experiment; temptation
փորձեմ, -եցի	to try, test, prove: tempt
փորձութիւն, -եան	testing: temptation
փութամ, -ացայ	to hasten, hurry, be diligent
փութապէս	in haste, hastily
փուլ	collapse (cf. փլանիմ)
փուշ, փշոց	thorn
փոփոխեմ, -եցի	to change, alter, convert (cf. փոխեմ)
փոքր, փոքրու, փոքրութք, փոքրունց	small, little
փոքրիկ, փոքրկան	small, very tiny, minute
փշեմ, -եցի	to breathe, blow
փրկեմ, -եցի	to save, deliver, free
փրկութիւն, -եան	salvation
փրփրեմ, -եցի	to foam, froth

VOCABULARY
Armenian - English

f

քակեմ, -եցի	to break, destroy, demolish
քակտեմ, -եցի	to break down, destroy
քահանայ, -ից	priest
քահանայապետ, -ից	high-priest (cf. պիտ)
քահանայապետութիւն, -եան	high-priesthood: patriarchate
քաղաք, -աց	town, city
քաղաքացի, -ւոց	citizen
քաղեմ, -եցի	to pluck, harvest, reap; gather, handle
քաղց, -իւ	hunger
քաղցնամ օր քաղցնում	to be hungry, famished: hunger for
aor. քաղցեայ	sweet, charming
քաղցը, քաղցու	to be sweet
քաղցրանամ, -ացայ	with pleasing eyes,
քաղցրահայեաց	good-looking (cf. հայիմ)
քաղցրութիւն, -եան	sweetness: charm, attractiveness
քան (conj.)	than
քանդեմ, -եցի	to destroy, demolish, raze
քանզի	because
քանի	how many, so many
քանիցս	how many times, so many times
քանքար, -ոց	talent (unit of money)
քաշ, -աց	brave, noble, valiant, heroic
քաշազգ, -ւոց	noble
քաշազգի, -ւոց	noble
քաշալերեմ, -եցի	to encourage, exhort (cf. լիբ)
քաշութիւն, -եան	bravery, valour, courage, virtue; deed of bravery, exploit
քառասուն, -ից	forty
քար, -իւ, քարիմք, քարանց	stone, rock

VOCABULARY
Armenian – English

քարոզիմ, -եցի	to preach; proclaim; announce (from քարոզ, -ից or -աց, herald, preacher)
քարոզութիւն, -եան	the action of proclaiming, preaching
քարեայ, քարեկից	soothsayer
քարդ, -ոց	veil, cover, mask
քեզէն (adv.)	by yourself
քեն	see քոյր
քերիմ, -եցի and քորիմ, -եցի	to scratch, polish: engrave, inscribe
քերծում, քերծի 3 sg. եքերծ	to slay, skin: peel
քեն, քինուց	revenge, vengeance: rancour, grudge
քեշ, քեշից	religion, sect
քիրսն, քրտան	sweat
քո	your (sg.); the gen. of դու;
	also written քոյ
քոյ	see քո
քոյր, քեռ, քորք, քերց	sister
քոս, -ոց	itch, scab
քոսոս, -աց	itchy
քորիմ	see քերիմ
քուն, քնոյ	sleep; ի քուն եմ I am sleeping
քունիմ, -եցի	to sleep, die
քուրմ, -աց	(pagan) priest
քսակ, -աց	purse, bag
քսան, -ից	twenty
քսաներորդ, -աց	twentieth
քրիստոնեայ, -եցի	Christian
քրիստոնեութիւն, -եան	Christianity
Քրիստոս, -ի, -իւ	Christ
քրմութիւ, -եան	(pagan) priesthood (from քուրմ)

o

see առ

Vocabulary

English - Armenian

This vocabulary contains all the words used in the passages for translation from English into Armenian. It is an aide-memoire, so students should refer to the main Armenian - English vocabulary for further information about forms and usage.

---

a

able (to be)	կարեմ, կարող իմ
all	ամենայն, -ից
plural (subst.)	ամենիքան
allow	թողում, թողի + dat. and infi
amazed	տեսած
ancient	հին, -ոց
and	և
angel	հրեշտակ, -աց
angry (to be)	զարիմ, -եցայ
appear	երևիմ, -եցայ
approach	մերձանամ, մերձեցայ
Armenian	Հայ, -ոց
Armenian language	հայերեն
army	զաւրք, -ց (pl. noun)
around	զ + instr.
as	իբրև
ask	հարցանեմ, հարցի
assistance	աւգնուքիմ, -եան
astonished (to be)	զարմանամ, զարմացայ
audience	տեսածություն
awe	ահ, -ից

VOCABULARY
English – Armenian

b

because	վասն զի
bed	մահիճք, -աց (pl. noun)
believe	հաւատամ, -ացի
betrayer	մատնիչ, -աց
born (to be)	ծնանիմ, ծնայ
bread	հաց, -ից
bring	բերեմ, բերի
brother	եղբայր, եղբարդ
but	բայց
buy	գնիմ, -եցի
by (of person)	ի + abl.
(of thing)	instr. case
= beside	առ + loc.

c

call	կոչեմ, -եցի
can	կարեմ, -ացի
capture	գերեմ, -եցի
care (noun)	հոգ, -ոց
(verb)	հոգամ, -ացի
carry	բերեմ, բերի
citizen	քաղաքացի, -եաց
city	քաղաք, -աց
come	գամ, եկի
come out of	ելանիմ, ելի + ի + abl.
command (verb)	հրամայեմ, -եցի
commandment	հրաման, -աց
companion	ընկեր, -աց
cult	պաշտամ, -ամանց

VOCABULARY
English - Armenian

d

daughter	դուստր, -երաց
day	այր, աւուրց
dead	մեռեալ, -ոց
destroy	կորուսանեմ, կորուսի
(passive)	կարմչիմ, կորեայ
difficult	դժուար, -աց
disciple	աշակերտ, -աց
do	առնեմ, արարի
door	դուռն, դրանց
doubt (verb)	յերկուանամ, յերկուացայ
draw (sword, etc.)	հանեմ, հանի
drink (verb)	ըմպիմ, արրի
dwell	բնակիմ, -եցի

c

earthquake	շարժուսմն, -մանց
easy	դիւրիմ, -անց
easily	դիւրաւ
eat	ուտեմ, կերայ
elder	ծեր, -ոց
enemy	թշնամի, -եաց
even	իւ
ever	երբեք
every	ամենայն, -ից
everyone (= all)	ամենիքան
evil	չար, -աց
expl	հալածեմ, -եցի

f

faith	հաւատք, -ոց (pl. noun)
fast (verb)	պահեմ, -եցի

VOCABULARY
English - Armenian

father	հայր, հարց
fear (noun)	ահ, -ից
(verb)	երկնչիմ, երկեայ + ի + abl.
find	գտանեմ, գտի
fish	ձուկն, -անց
flee	փախչիմ, փախեայ
flight (put to)	փախուցանեմ, -ուցի
flow	հեղում, հեղայ
foreign	աւտար, -աց
free	ազատ, -աց
friend	բարեկամ, -աց
from	ի + abl.
fulfil	լուռմ, լցի
full	լի, -ոց + instr.

g

gather (active)	ժողովիմ, -եցի
(middle)	ժողովիմ, -եցայ
give	տամ, տուի
glorify	փառաւոր առնեմ, փառաւորեմ, -եցի
go	գնամ, երթամ
go out	ելանեմ, ելի + ի + abl.
God	Աստուած, -ոց
good	բարի, -եաց, լաւ, -աց
gospel	աւետարան, -աց
great	մեծ, -աց
guard (noun)	պահապան, -աց
(verb)	պահեմ, -եցի

h

have	ունիմ, կալայ
hear	լսեմ, լուայ

VOCABULARY
English - Armenian

heart	սիրտ, -ից
holy	սուրբ, -ոց
house	տուն, տանց

i

imitate	նմանիմ, -եցայ + dat.
immediately	վաղվաղակի
impious	ամրարիշտ, -աց
impure	պիղծ, -ոց
inhabit	բնակիմ, -եցի + ի + loc.

j

just (adj.)	արդար, -ոց
-------------	------------

k

keep	պահեմ, -եցի
kill	սպանանեմ, սպանի
king	թագաւոր, -աց
know	գիտեմ, -ացի

l

lamb	գառն, -անց
language	լեզու, -աց
law	արեմք, -աց (pl. noun)
learn	ուսանիմ, ուսայ
leave	բռնում, բռնի
like (comparison)	իբրև զ + acc.
listen	լսեմ, լսույ
live	կեամ, կեցի
lord	տէր, տէրանց
love (verb)	սիրեմ, -եցի

VOCABULARY
English – Armenian

m

maiden	աղջիկ, -անց
make	առնեմ, արարի
man	այր, արանց
many	բազում, -աց
martyr	վկայ, -ից
meet	հանդիպիմ, -եցայ + dat.
miracle	զարուքիւն, -իան
money	արծաթ, -ոյ

n

name	անուն, անուան
nation	ազգ, -աց
never	= not ever
news	աւետիք, -եաց (pl. noun)
not	ոչ, չ-

o

O!	see Lesson II, use of -ո
obey	լսեմ, լուայ + dat.
on	ի վերայ + gen.
or	կամ
order (in order)	(եթե with whole clauses) infinitive if same subject զի + subjunctive
outside	արտաքոյ
own	see Lesson XI

p

paralytic	անդամալոյծ, -աց
-----------	-----------------

VOCABULARY
English – Armenian

people	ժողովուրդ, -ոց,
persecute	մարդիկ, -կան
Persian	հալածեմ, -եցի
pick up	Պարսիկ, -աց, Պարսք, -ից
place	առնում, առի
poor	տեղի, -եաց
pour	աղքատ, -աց
praiseworthy	հեղում, հեղի
preach	գովելի, -եաց
prepare	քարոզեմ, -եցի
priest	պատրաստեմ, -եցի
prince	քահանայ, -ից
prophet	իշխան, -աց
protect	մարգարե, -ից
pupil	պահեմ, -եցի
	աշակերտ, -աց

Ր

reach	հասանեմ, հասի + ի + acc.
receive	առնում, առի, ունիմ, կալայ
recline	րազմիմ, -եցայ
recognize	նախաչեմ, ծանեայ
regard (= reckon)	հաշուիմ, -եցայ
reply (noun)	պատասխանի, -եաց
(verb)	պատասխանի տամ,
	պատասխանեմ, -եցի
report (verb)	համբաւ, -աց
rest (verb)	համգչիմ, համգեայ
return	դառնամ, դարձայ
reveal	յայտնեմ, -եցի
room (= space)	տեղի, -եաց
run	ընթանամ, ացայ

VOCABULARY
English - Armenian

S

saint	տօռ holy
say	ասեմ, -ացի
saying (noun)	ասացեալ, -ոց
scribe	գրիչ, -աց
sea	ծով, -ուց
see	տեսանեմ, տեսի
seize	ունիմ, կալայ
send	առաքեմ, -եցի
servant	ծառայ, -եցի
serve	սպասեմ, -եցի + dat.
settle	նստիմ, նստայ
shake	խռովեմ, -եցի
shore	ծովեզը, -եզերաց
sign	նշան, -աց
sinner	մեղատոր, -աց
sit	նստիմ, նստայ
sit at table	տօռ recline
sleep (verb)	ննչեմ, -եցի
small	փոքր, փոքունք
soldier	զաւրական, -աց
son	որդի, -ուց
spirit	հոգի (ոգի), -ոց
evil spirit	այս, -ոց
stand	կամ, կացի
stone	վեմ, -աց
strange	աւտար, -աց
strike	հարկանեմ, հարի
such	այսպիսի, այնպիսի, -եանց
sword	սուր, -ոց, սուսեր, -աց

T

take	առնում, առի
------	-------------

VOCABULARY
English - Armenian

teacher	վարդապետ, -աց
teaching	վարդապետութիւն, -եան
tell	պատմեմ, -եցի
temple	տաճար, -աց
testimony	վկայութիւն, -եան
that (dem. adj.)	այն
before noun clause	եթե, զի
before purpose clause	զի, որպես զի
there	աստ
think	խորհիմ, -եցայ
time (in the time of)	առ + instr.
tomb	գերեզման, -աց
true	ճշմարիտ, -ից, -աց
two	երկու

u

unable	= not able
--------	------------

v

village	գեաւող, գեղշ
---------	--------------

w

weep	լամ, լազի
when	երբ, իրբեւ
when?	յի՞րժամ
where (rel. and interrog.)	ուր
= whither	յն
who	որ, -ոց
why	ընդէր
wicked	չար, -աց
wine	գիճի, -ւոց

VOCABULARY
English – Armenian

wise	իմաստուն, -ոց
with (company)	ընդ + loc., հանդերձ + instr.
(instrument)	instr. case
woman	կին, կանանց
wonder	զարմանամ, զարմացայ
word	բան, -ից
worry (noun)	հոգամ, -ացի, -ացայ
(verb)	հոգիր պազանեմ
worship	երկրպագանեմ, -եցի + dat.
write	գրեմ, -եցի

y

year	տար, -աց, տարի, -եաց
------	----------------------